

TÜRK EKİNİ

Dil ve Kültür Dergisi

İmtiyaz Sahibi & Genel Yayın Yönetmeni

Hakan GÜLER
hakanguler996@gmail.com
0541 234 9607

Yazı İşleri Müdürü & Editör

Tunahan ÖZDAĞ
tunaozdog4220@gmail.com
0534 930 9464

Yayın Kurulu

Sencan YEMİŞ
Ahmet KARAGÖZ
Meryem ÖZER
Enis Bora GÖKÇE

Dizgi - Grafik Tasarım

Tunahan ÖZDAĞ

Kapak Tasarımı

Sencan YEMİŞ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih USLU - Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali DONBAY - Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz UYSAL - Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ÖZTÜRK - Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILDIZ - Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erdal AYDOĞMUŞ - Ahmet Yesevi Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Fatih Numan KÜÇÜKBALLI - Selçuk Üniversitesi
Dr. Erkan ASLAN - Gazi Üniversitesi
Arş. Gör. Mustafa AĞCA - Pamukkale Üniversitesi
Arş. Gör. Orhan BALDANE - Pamukkale Üniversitesi

İletişim

turkekinidergisi@gmail.com

BU SAYIMIZDA

Makaleler

Dr. Mustafa TATCI

Yünus Emre'den Yolcuya Öğütler..... 4

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

Türk Dili ve Edebiyatında Yünus Emre'nin Yeri Üzerine..... 24

Arş. Gör. Mustafa AĞCA

Y'ünus'un Dili..... 29

Doç. Dr. A. Yılmaz SOYYER

Bir Aşk Toplumunun Mürşidi: Yünus..... 34

Röportajlar

İsa YILDIZ..... 37

Altınbek İSMAİLOV..... 39

TÜRK EKİNİ

“Kül Tigin’in cesaretinden ilham alan Bilge Kağan’ın Vezir Bilge Tonyukuk’a olan güveniyle birbirimize bağlıyız. Yusuf Has Hacib’in liyakatine sadıgız. Kaşgarlı’nın azmine aşıgız. Yesevi’nin toprağında toz olanlardanız. Aşık Paşa’nın dilinde Türkçeyiz, Nevai’nin inancında üstünüz. Yunus’un edebinden nasiplenendeniz. Gaspıralı’nın elinde Kırım, Togan’ın kaleminde Başkurt’uz. Gökalp’la birlikte büyük ve müebbet olana özlemdeyiz. Atatürk’ün uygarlık türküsünde medeniyetin beşiğinden haykıranlarız... Onun “Türk dili, dillerin en zenginlerindedir” sözünün bilinciyle “yeter ki bu dil, şuurla işlensin.” vasiyetine sahip çıkanlardanız.”

Söz Başu

Yunus'un Türk dil ve kültür tarihi içerisindeki yeri hemen hemen herkes tarafından kabul edilen bir öneme sahiptir. Ancak bugün ilkokul sıralarından üniversite kürsülerine kadar herkesin dilinde olan Yunus büyük bir kesim tarafından sadece ismi bilinen ve edebiyat kitaplarında birkaç paragrafta anlatılan bir şair konumuna getirilmiş durumdadır. Hüznlenmeyi kötü bir durum olarak gören, âşık olmayı yalnızca karşı cinsle münasebete bağlayan, tek amacı eğlenmek olan bir nesil Yunus'un öğretisiyle yetişmiş olabilir mi? Öyleyse ilkokul sıralarından üniversite kürsülerine kadar anlatılan Yunus "hangi Yunus?" ya da bu Yunus "bizim Yunus mu?" soruları üzerinde düşünülmelidir. Bu bağlamda bakıldığında, Yunus'un gönül dünyasından ziyade yalnızca sınavlarda çıkması beklenen "Aşağıdakilerden hangisi Yunus Emre'ye ait bir eserdir?" sorusuna odaklı bir eğitim sisteminin Türk kültür hayatında açtığı büyük bir yara da gözler önüne serilmiş olacaktır. O'nun ifadesiyle;

"Yunus Emre dir hoca gerekse var bin hacca
Hepsinden eyüce bir gönüle girmekdür."

Yunus, çağlar boyu böylece anlatırken biz onu ne kadar dinledik? Yunus bu sözü, medreseye, okula, bilime karşı olduğu için mi söyledi yoksa anlatmak istediği konu daha mı derin daha mı gizemliydi? Biz bu soruları kendimize ne kadar sorduk? Yunus bizim için sadece edebiyat kitaplarında okuduğumuz bir şair mi yoksa gönül dünyamızı aydınlatan bir güneş miydi? Yoksa Yunus da tarihimizin birçok kahramanını içine attığımız bir ideoloji kuyusuna mı atıldı? Yunus ideolojik bir obje olarak kullanıldı mı? Yunus bir taraf mıydı yoksa bütün insanlığın vicdanı mıydı?

Sorular müthiş bir düzensizlik içinde zihnimizde akıp giderken biz yalnızca gönlümüzün sesini dinlemek istedik. Yunus'un yolunu tuttuk. Türk Ekini Dil ve Kültür Dergisi'nin 4.sayısını Yunus Emre Hazrete ayırdık. Bu bizim için bundan sonraki işlerimizi daha samimi yapabilmek için bir zorunluluktuk. Bir emir aldık. Bu emri veren o, bu, şu veya onlar, bunlar, şunlar değil yalnızca vicdanımızdı. Dil ve kültür dergisi olmak ve Türklüğün köklerine inmek bizi hep bir taraftan Yunus'u anmaya sevk ediyordu. Sonunda kararımızı verdiğimizde yanımızda bize destek olan çok değerli hocalarımızı, büyüklerimizi ve dostlarımızı bulduk. Yunus'u anmak dostça olmalıydı elbette. İlk iş olarak, Türkiye'de Yunus Emre denilince akla ilk gelen isimlerden olan Mustafa Tatcı hocamıza danıştık. O bize yol gösterdi. Yolun başını kendisi tuttu ve desteğini bir yazıyla somutlaştırdı. Yunus'un yolcuya öğütlerini anlattı. Ardından, geçtiğimiz yıllarda TRT 1'de yayınlanan ve büyük beğeni toplayan, aynı zamanda –bizce- Türk televizyonlarında büyük bir boşluğu dolduran "Yunus Emre Aşkın Yolculuğu" adlı dizinin senaristi İsa Yıldız ile bir röportaj yapmak istedik. İsa Bey teklifimizi kırmadı ve Türk televizyonlarında Yunus'un varlığı ya da Türk Televizyonlarındaki dizilerin milli vicdana etkileri üzerine Tunahan Özdağ'ın sorularını yanıtladı. Araştırma Görevlisi Mustafa Ağca Yunus'un dilini; Prof. Dr. Nurettin Öztürk, Yunus'un Türk Dili ve Edebiyatı içerisindeki yerini, Doç. Dr. A.Yılmaz Soyzer Yunus'un Türk kültür hayatındaki konumu gibi meseleleri yazılarına konu ettiler. Yayın kurumumuzdan Meryem Özer Kırgızistan'da Yunus Emre üzerine -muhtemelen- yayın yapan tek isim olan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Öğretim Üyesi Altınbek İsmailov ile başarılı bir röportaj gerçekleştirdi. Yine yayın kurumumuzdan Sencan Yemiş özverili bir çalışma sergileyerek bu sayının muhtevasına en uygun kapak tasarımını ortaya çıkardı. Bütün yazarlarımızla ve ekip arkadaşlarımızla birlikte, danışma kurumumuzdaki tüm hocalarımıza da, Yunus Emre sayısı için yol gösterici ve yapıcı yaklaşımları için teşekkürü borç bilmekteyiz.

Keyifli okumalar...

MAKALELER

YÛNUS EMRE'DEN

YOLCUYA ÖĞÜTLER

(Risâletü'n-Nushiyye)

Dr. Mustafa TATCI
Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
tatci@gazi.edu.tr

Yûnus Emre hakkında ilk ciddi araştırma M. Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde bu Risâle'den daha çok "Mesnevî" şeklinde bahsedilir. Risâle'nin "Risâletü'n-Nushiyye" adıyla tanınması Abdülbaki Gölpınarlı'nın araştırmalarından sonradır. Rahmetli Gölpınarlı yayınlarında Fatih nüshasını esas almış ve bu ibare de adı geçen nüshanın sonunda bulunduğu için eserin ismi Gölpınarlıyla birlikte "Risâletü'n-Nushiyye" olarak tanınmıştır. Bu isimlendirme müstensih kaydına göredir. Müstensih de eseri isimlendirirken muhtemelen Yûnus'un "bu öğüdüm sana Hak için bir nasihattir. (B. 236)." ifadelerinden ilhâm almıştır. Bunun dışında mesnevînin içinde herhangi bir isimlendirme bulunmamaktadır. Nitekim Turan Alptekin de yaptığı bir araştırmada bizimle aynı kanaattedir¹. Yûnus "Yolcuya Öğütler" kitabını aruzla kaleme almıştır. Bu sebeple Fuat Köprülü'den bugüne Yûnus'un hayatla ilgili eli kalem tutan bazı kişiler onun medrese tahsili görmüş olabileceğinden bahsetmişlerdir. Aruz bilgisinin bir şairin mutlaka medresede okuduğunu göstermeyeceği mâlumdur. Herhangi bir mecliste bir ustanın yahut bir dergâhta kâmil bir müridin terbiyesinden geçen kişinin meşk ile kulaktan elde ettiği irfânî kültürü hiçe sayan zihniyet Yûnus gibi her manâda ümmileri anlamakta zorlansalar da bu bir gerçektir. Tanpınar'ın Risâletü'n-Nushiyye'deki kültürel zenginlikten hareketle "Yûnus Emre'nin dönemin bütün ilimleriyle beslendiğini, gerçekten müstesna bir zekâyâ ve entelektüel hüviyete sahip olduğunu"² söylemesi hiç şüphesiz bir gerçeğin teslim edilmesi demektir. Ancak bu gerçek mesnevîdeki kültürü sadece medrese geleneğine bağlamak cehâletine düşmemek şartıyla kabul edilebilecek bir gerçektir.

"Mesnevî" Yûnus'un manzûmenin sonlarında yazdığı bir tarih beytine göre H. 707 /M. 1307 tarihinde telif edilmiştir. Bu tarih şâirin yaşadığı dönemle ve diğer tarihî vesikalarla da uygunluk gösterir. Tarih beyti şöyledir³:

Söze târîh yidi yüz yidiyidi
Yûnus cânı bu yolda fidîyidi (B. 593)

Bir kısım araştırmacı Yûnus'un mesnevîsini yazıp bitirdiği H. 717/M. 1307/8 senesini tarîkate intisap ettiği sene olarak değerlendirip Bayezid Kütüphânesi'ndeki belgede⁴ kayıtlı vefat tarihini (M. 1320/1) kabul etmemektedir. Bu çerçevede mesela Câhit Öztelli Yûnus'un ölüm tarihini 1320'den sonra aramak gerektiğini söyler⁵. Yine bu görüşte olan Hikmet İlaydın, şâirin 1307'de tarîkate girdiğini belirterek doğum tarihini 1272-82 yıllarında arar. İlaydın, Yûnus'un 80 yıl kadar yaşadığını farz ederek vefatının 1352-62 yıllarında vâki olduğunu ileri sürer⁶. Onun fikrini destekleyen Âşık Paşaoğlu gibi bir kaynak varsa da bu iddiâ Yûnus'un eseriyle Adnan Erzi'nin yayımladığı reddi mümkün olmayan tarihe ve Velâyetnâme'deki rivâyetlere ters düşmektedir. Turan Alptekin de bu mesnevînin Bursâdaki Âşık Yûnus'a ait olduğunu ve bu zatın tarîkate intisabı olan H. 707'de yazılmaya başlanıp eserin sonundaki "mahfî" kelimesinin ebced değeri olan H. 730/M. 1330 yılında tamamlandığını söylemektedir⁷. Pek çok yönden tenkit edilebilecek olan bu görüşlere katılmamız mümkün değildir. Esasen mesnevî şeklinde kaleme alınan eserlerin sonlarında telif veya tercüme tarihini vermek bilinen bir husustur. Ayrıca söz konusu beytin devamından anlaşıldığı kadarıyla Yûnus eserini yazdığında tarikat ve hakikat makâmlarını çoktan tamamlamıştır:

Çırâk yandı delil doğru bulundu
Ev aydın oldu vü uğrı bilindi

Çırâk dediğim imân nûru mutlak
İmânlıya didârın gösterir Hak (B. 594-595)
Bu beyitlerde Yûnus'un "doğru delil" dediği insandaki yakının kemâliyle elde edilen sıdkıyettir. Yine "ev" istiâresiyle gönülü, "çırâk/meşâle" ile mutlak imânı, "uğru" ile de şeytânî arzû ve hevesleri (nefsi) kasdettiği açıktır. Eserin yazıldığı tarih Yûnus'un olgunluk yıllarına rastgelmektedir.

1- Alptekin, Turan: "Yûnus Emre Divânı ve Risâletü'n-Nushiyyesi", Yûnus Emre, İstanbul 2018, s. 147-148.

2- Ahmet Hamdi Tanpınar, "Yûnus Emre", Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul 1992, s. 135.

3- Birinci mısra yazmalarda kısmen değişiktir. Karaman ve Bursa nüshalarında, "Ki târîh dahı yidi yüzdeydi" Yahyâ Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında, "Târîh dahı yidi yüz yidi idi" şeklindedir.

4- Adnan Erzi, Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar, Belleten, TTK, C. XIV. S. 53, Ankara 1950, s. 85-89.

5- Cahit Öztelli, Belgelerle Yûnus Emre, Ankara 1977, s. 6-7.

6- Hikmet İlaydın, Yûnus Emre, Türk Dili, s. 384/Aralık 1983, s. 517.

7- Turan Alptekin, "Yûnus Emre Divânı ve Risâletü'n-Nushiyyesi, Yûnus Emre Kitabı (İçinde), Ankara 2012, s. 229-259.

"Yolcuya Öğütler" baştaki kısa mensür bölümü dışında mesnevî şeklinde kaleme alınan, sülûka dair tasavvufî bir adâb öğüt kitabıdır. Bu eser yazmalarda önemli oranda tahrifata uğramıştır. Konu başlıkları değiştirilmiş, beyitler diğer bir konuyla iç içe girmiş, karıştırılmış ve vak'a silsilesi bozulmuştur. Bazı beyitler yazmanın birisinde olduğu halde diğerinde yoktur. Bir kısım beyitlerde, cümleler bozuk, mânâ anlaşılabilir haldedir. Beyitlerin bu kadar farklı istinsâhlarla karşımıza çıkması eserin ezberden yazıya aktarıldığı intibahı uyandırmaktadır. "Yolcuya Öğütler" eski tarihli yazmalardan özellikle Fatih (F), Karaman (K), Yahya Efendi (YE), Nuruosmaniye (NO) ve Bursa (B) nüshalarında daha iyicedir. Bu beş yazmanın da gramer, vak'a silsilesi, aruz ve cümle yapısı yönüyle en sağlamı F ve K nüshalarıdır.

Abdülbaki Gölpınarlı bu mesnevînin tenkitli bir neşrini 1943 senesinde yapmışsa da daha sonra bu neşrine iltifât etmemiş, 1965 senesinde tekrâr ve sadece F nüshasını çevirip yayımlamıştır. Bu neşirde de beyit eksiklikleri ve kısmen okuma hataları bulunmaktadır. Bu nüsha daha sonra Osman Horata-Umay Günay, Vasfi Babacan ve Erdoğan Boz gibi araştırmacılar tarafından yeniden neşretmişdir. Biz mesnevînin tenkitli nüshasını ilk kez 1991 senesinde neşretmiştik. Bu çalışmada Risâletü'n-Nushiyye'yi en eski beş yazma nüshasından karşılaştırıp bütün nüsha farklılıklarını vererek yeniden kurmuştuk. Risâle'de altı ana konu işlenmektedir. Baştaki giriş manzûmesinde "Âdem'in yaratılışı" ve "Anâsır-ı erbaa/dört unsur" açıklandıktan sonra mensür makâlede akıl, imân ve ilim makâmı bildirilmektedir. Sonra şu altı konu sırasıyla şerh edilir:

*Rûh ve Akıl,
Kibir ve Kanâat,
Buşu ve Gazâb,
Sabır,
Buhl ve Hased,
Gaybet ve Bühtân.*

Yünus bütün bu konuları şerh ederken kâmil bir mürid ve nâsih (öğütçü) olarak karşımıza çıkar. Onun öğüdü kişiyi Hak'a ulaştırmak içindir:

*Sanır mısın öğüdümü dak için
Nasihatdir sana cümle Hak için*

Sanır mısın ki sana bu öğüdü sende kusur bul-

duğum için veriyorum! Sana bu öğüdüm, senin hak ve hakikate, gerçek mutluluğa ulaşman içindir (B. 236).*

Cenâb-ı Peygamber bir hadisinde "ed-dînün nasîha" (din nasîhattır, samimiyettir.) buyurmuşlardır. İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîfe büyük önem vermişlerdir. Peygamberimizin bu emrini, uyulması lâzım gelen bir emir ve düstür bilerek nasîhate dair risâleler, kitaplar, şiirler ve hikâyeler yazmış, insan eğitiminde bu kâideyi esas almışlardır. Yünus da içinde yaşadığı toplumun ve mensubu bulunduğu akımın da talep ve teşvikiyle bir nasîhat kitabı yazma yoluna gitmiştir.⁸ Edebiyat tarihimizde bilhassa Ferîdüddin Attâr'ın (d. 1119 ?- ö. 1193 ?) Pend-nâme adlı eserinin tesiriyle başlayan nasîhatnâme yazma geleneğinin içinde pek çok eser telif edilmiştir. Fakat Yünus'un bu eseri ne Attâr'ın, ne Senâî ve Mevlânâ'nın ne de bir başka yazarın eserinden ilhamla yazılmıştır. Fuat Köprülü'nün ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın bu noktada ileri sürdüğü görüşleri kabul etmek mümkün değildir⁹. Zira tasavvuf terbiyesinin zaten yarısı öğüt yani sohbet, diğer yarısı da vahdet temrinleridir. Ana dilini aşkın rengine boyayan Yünus'un Anadolu Türklüğünün hayatından aldığı motiflerle bezediği mesnevî bütün özellikleriyle millî ve kendine özgü bir eserdir. Siyâsî tarihimiz gibi kültür tarihimizin de bir istihâl devri olarak değerlendirebileceğimiz XIII. asırda edebî dilin Farsça olduğu, aruzun da şiirimizde yavaş yavaş oturmaya başladığı bilinmektedir. Bir mânâ adamı olan Yünus böyle bir ortamda sülûk tecrübelerini içeren eserini aruzla yazmıştır. Risâle'de doğal olarak imâle ve zihâf gibi aruz kusurları fazladır. Fakat eserin dil, üslûp ve mânâ yönüyle üstünlüğü vezin kusurlarını örtmektedir. Gerçekte Yünus Emre gibi bir gönül ve aşk adamının şekilden ziyâde öze önem vermesi tabiidir. Yukarıda da söylediğimiz gibi edebî dilin Farsça olduğu bir dönemde bu dilin tesirinden uzak bir eser kaleme alan Yünus, anadilini öne çıkaran bir dilci bilinciyle dikkâti çekmektedir. Bu sebeple yukarıda beyan ettiğimiz üzere Fuat Köprülü ve takipçilerinin "Yünus bu eserini yazarken İran'ın mutasavvıf şairlerinden ilhâm almıştır."¹⁰ şeklindeki görüşüne katılmak mümkün değildir.

Tamamıyla ahlâkî ve irşâdî bir mesnevî olan "Yolcuya Öğütler/ Risâletü'n-Nushiyye" kitabı 13 ve 14. yüz yıl Türk mesnevî edebiyatının ilk ve en güzel örneklerindedir¹¹. Yünus bu eserinde ilâhîlerinde ulaştığı çocuklu üslûba (lirizme) ulaşamamış olmasına rağmen eser açısından bu bir nakıslık değildir. Tahkiyenin gücü bu noksanlığı örter. Risâle'nin ilâhîlerde görülen ahenk ve ince san'atlardan mahrûm olması onun öğretici bir eser

8- Hüseyin Ayan, "Risâletü'n-Nushiyye Üzerine Bazı Düşünceler" Yünus Emre Sempozyumu-Bildiriler, Ankara 1990, s. 121-122.

9- "...ahlâkî meselelerden söz eden bu Mesneviyât, tasavvufî ahlâk kâidelerinden mülhemdir ki bunlarda Attâr, Senâî, Mevlânâ tesirleri birdenbire göze çarpar. Bk.

Mehmet Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, s. 293. Ayrıca bk. Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlânâ-Yünus" Uluslararası Yünus Emre Sempozyumu, Akbank yay. İstanbul 1971, s. 106.

10- Fuat Köprülü, TEİM, Ankara 1976, s. 293.

11- Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1983, C. I, s. 334.

olmasından kaynaklandığı kadar mesnevî şekliyle yazılmış olmasındandır. Bunun yanında pek çok arûz hatası da beyitlerdeki büyümlü üslûbu etkilemektedir. "Yolcuya Öğütler" in kendi içinde belli bir düzen bulunmaktadır. Eserin üslûbunda şiiriyet olmamakla birlikte mükemmel bir sembolizm (remzî üslûp) ve alegori (temsîlî istiâre) söz konusudur. Bu meyanda "gönül ülkesi, nefis ve rûh askerleri, pâdişah, mülk taht, çavuşlar, câsûslar, ulaklar, âkil danışman (yani vezir) atlar, kılıç ve kargı gibi silahlar, dağ başlarını tutan harâmîler, işgâl, çapul, savaş taktikleri, ateşe atılan İbrâhim (a.s.), kuyuya atılan Yûsuf (a.s), malıyla mağrûr olan Kârûn, uğru (hırsız), hayvan, haşere" gibi kavramlar, şahıslar, nesnelere ve hayvanlar karşımıza birer remiz olarak çıkmakta ve Yûnus bu kavramlar arasında ilişkiler kurarak manâ yolcusundaki nefis ve rûh yahut beden ve can çatışmalarını hayatın içinden örnekler vererek anlatmaktadır. Aslında eserdeki bu alegorik yapı konunun biraz da kolay anlaşılması için bilinçli olarak tercih edilmiştir. Eserde işlenen konunun soyut olması, Yûnus gibi mutasavvîf şairlerin remizlere mürâcaat etmesini zarûri kılmaktadır. Bu temsîlî dünyada söz konusu remizler doğal olarak teşhîs edilmekte ve konuşturulmaktadır (teşhîs ve intâk). Dolayısıyla eserde Yûnus'un en çok mürâcaat ettiği sanatlar teşbîh, istiâre, teşhîs ve intâk sanatlarıdır.

Yûnus manâ yolcusunun başından geçen bütün bu mâcerâyı bazen misâl âleminin rengine boyadığı nefis ve rûhla ilgili temsîlî (sembolik) kahramanları konuşturarak, bazen de kendisiyle içe dönük konuşmalar yaparak (iç muhaverelerle) anlatır. Burada bilinmesi gereken bir nokta daha vardır. Gerek bu hikâyelerdeki kahramanlar ve gerekse konuşmalar, zihni bir kurmayacaya dayanmaz. Ehline mâlûmdur ki bu eserler âlem-i misâldendir. Bu sebeptendir ki Yûnus okuyucuyu hemen her beyitte derin bir tefekküre sevkeder.

Mesnevîde işlenen konu ve olaylar, dönemin savaş ve baskınlardan tedirgin olan toplumun hâli, bütün hatlarıyla ve bir tablo kadar canlı bir üslûpla yansıtılmaktadır. Gerek elinizdeki mesnevîde ve gerekse ilâhîlerinde Yûnus düşünce dünyasını bir höyük gibi iç içe manâlarla inşa etmektedir. Bizim bu dünyaya girebilmemiz için her biri bir kapı konumunda olan kelimeleri açmamız ve içerdeki iç içe geçmiş manâ odalarına girmemiz gerekmektedir. Onun bir sırça kadar hassas gönlünden damıtılıp gelen bu ince manâlar, melekûtun kanat seslerine karışan hayâller, ta şiimizdeki zevk noktasına erişip içimizi kavuran birer sese ve besteye dönüşmektedir. Sanırım tarihte her sözü kalın çizgilerle çizilecek, her sözü vezireye dönü-

şen nâdir tecrübelerden birisidir Yûnus.

"Yolcuya Öğütler"inde Yûnus bütün zamanların dramatik insanının halini ortaya koymaktadır¹². O ancak gönül fırınında pişirilirse, bir kâmil akıl tarafından terbiye edilirse kemâle ulaşacaktır. Yûnus Emre, dramatik insanın bu kemâl yolculuğunu yaşadığı fetih ve cihâd asrının destânî üslûbuyla¹³ anlatır. Eseri okurken insanın iç yolculuğuyla beraber Osmanlı'nın devletleşme sürecinin izlerini de takip ederiz. "Yolcuya Öğütler"de bu manâda toplumsal hadiselerden soyut mânâda önemli ölçüde yararlanılmıştır. Bazı araştırmacılar "devletin yeniden kuruluş ve yapılanış devrinden hareketle" yazıldığını varsayarak eserin bizim Yûnus'a değil de Bursa'lı Âşık Yûnus'a ait olabileceğini tahmin etmişlerdir¹⁴. Eldeki bilgilerle bu varsayımı kabul etmek mümkün görülmemektedir. Kaldı ki Âşık Yûnus'un bir Emîr Sultân müntesibi olduğu ve 1439'lu yıllarda yani Yûnus'tan çok daha sonraları vefat ettiği bilinmektedir.

Diğer taraftan mesnevîde söz konusu edilen toplumsal olaylardan bazı kesitleri değerlendirerek bunların Konya ve Karaman civarında yaşayan Türkmen Beyliği bünyesinde meydana geldiğini iddia edip Yûnus Emre'nin Karaman'da yaşadığı sonucuna ulaşmak da mümkün değildir¹⁵. Yûnus'un Risâle'de müşahhas olarak ele alıp işlediği bütün maddî değer ve olaylar gerçekte o devir Anadolu'sunda yaşayan bütün Oğuz Türkleri'nin hayatıyla ilgilidir. Bu hayat bir bütün olarak Anadolu coğrafyasında yaşanmıştır.

Mehmet Kaplan'ın da bir makâlesinde işaret ettiği gibi Yûnus'un mesnevîsinden onun ikinci bir topluluk içinde yaşadığı ve ikinci Türk toplumunun kültürünü yansıttığı söylenebilir. Kaplan, Yûnus'un insan ve ahlâk görüşünü incelediği söz konusu yazısında mesnevînin mensûr kısmından hareketle o devirde yaşayan Türk toplumundaki sosyal hayatı ve insan gruplarını şöyle tahlil eder:

"Nesir parçasının son kısmında Yûnus daha sonra mesnevîsinin kahramanlarını teşkil eden belli ahlâkî davranışların timsâli olan insanlarla bu unsurlar arasında bağlantı kuruyor. Od ve yel ile gelen dokuz kişi vardır. Bunlar dahi binbaşılardır, biner erleri vardır. Kimi ele geçirirlerse onu kendi makâmlarına götürürler. Toprak ve su ile gelenler ise on üç kişidir. Bunlar dahi binbaşılardır, biner erleri vardır. Kime gelseler Uçmak'a dartaırlar (çekerler). Cân ile gelen dört kişidir. Bunların da bin erleri vardır. Bunlarla birlikte hareket edenler didâra müstağrak

12- Mehmet Kaplan, "Yûnus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü-Risâlat'al-Nushiyya'nın Tahlili" Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXI. İstanbul 1973, s. 66.

13- Nihat Sami Banarlı, a.g.e., s. 334.

14- Turan Alptekin, "Yûnus Emre Olayı" Gösteri, s. 125, İstanbul 1990, s. 63.

15- İlhan Başgöz, "Yûnus Şiirinde Toplumun Hikayesi", Milliyet-Sanat, Şubat 1991, s. 18.

olacaklardır. Su ve toprakla gelen Uçmak'ta, od ve yel ile gelenler ise Tamu'da kalacaklar. Cân ile berâber gelenler ise Tanrı'ya müstağrak olacaklardır.

Yûnus Emre'nin yapmış olduğu bu tasnifin ve ileri sürdüğü fikirlerin devrinin sosyal şartları ile münasebeti vardır. Yûnus'un yaşadığı devrede ve çevrede başlıca üç insan grubu vardır:

- 1-Hayatları toprak ve suya bağlı sakin köylüler,
- 2-Moğol istilası ile Anadolu'ya gelmiş göçebe ve akıncılar,
- 3-Varlıklarını, Tanrı'ya adanmış veliler ve dervişler.

Bu sonuncu grubun, toprağa yerleşmiş köylülerle sıkı münasebeti vardır.¹⁶

Yolcuya Öğütler'in Dili

Yûnus'un mesnevîsindeki dili ilâhîlerinin dilinden farklı değildir. Eski Türkiye (Anadolu) Türkçesi dediğimiz ve Oğuz Türkçesi'nin edebilemiş şekli olarak gördüğümüz bu dil Yûnus'un şiirleriyle çok yüksek bir seviyeye ulaşmış daha ahenkli, daha ince ve daha yeni mânâlar kazanarak kendisinden sonra gelen hemen bütün süfi şairleri etkilemiştir. Aşk ve irfân dilimizin kurucusu olan Yûnus ilâhîleriyle vefatından günümüze kadar geçen süreç içinde hemen bütün İslâm tarikatleri tarafından benimsenmiş kendi izinden giden iki binden fazla mutasavvıf şairin üslûp babası olmuştur. Bu yönüyle o, Arapça ve Farsça'nın kültür ve din dili olarak hâkim birer dil olduğu dönemlerde yetişen mutasavvıflar dikkate alındığında mektep bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. Bu noktadan baktığımızda o, kendinden öncekilerinin sonuncusu, sonrakilerin de ilki olan bir mutasavvıftır.

"Yolcuya Öğütler"de Yûnus, aynen ilâhîlerinde olduğu gibi kelimeleri kanatlandırmış, semâvîleştirmiş, onlara kat kat mânâlar giydirerek meramı en kısa ifadelerle anlatmanın yolunu bulmuştur. Kendine özgü "Yûnusça" diyebileceğimiz bir sözlük geliştirerek ve yine kendine mahsus bir deyim dili kurarak evde, sokakta, çarşı ve pazarda konuştuğumuz dili bir ledün dili olarak Türkçe konuşan büyük coğrafyanın geleceğine armağan etmiştir.

Yûnus'un mesnevîsinin gramatikal tahlilleri ve kelime çözümlenmeleri yapılmıştır. Burada konumuz gramerle ilgili olmadığı için bir kaç hususa değinip geçeceğiz. Eserdeki kelimelerin yarısından fazlası Türkçe olup diğerlerinin %35'i Arapça ve geri kalanı Farsçadır. Mesnevîde 13. asrın Anadolu Türkçesinde rastlanan "alçak (ova), depitmek, kızdurmak (hararetlendirmek), dağı, dükeli, sakıngil, bular, şolokdem, olokdem, eyerlü, sınıkmak, yağşurmak, bolay ki, buşmak, karanu, kızlık, ıssı, soğulmak (suyu çekilmek), yavı varmak, tar, yöğrüşmek vs."

gibi arkaik pek çok kelimenin yanında, "tevekkül, mesrûr, nâ-câr, pâyân, hân, mekrûmet, şerh, girîv" gibi Arapça ve Farsça kelimelere de fazlaca rastlanır. Bunun yanında Yûnus bazı Arapça ve Farsça kelimeleri Türkçe ses uyumuna uydurarak söyler. "Müjde" yerine "muştı"; "Burâk" yerine "Burag", "âşikâre" yerine "eşkere", dânişmend yerine "dânişman", "âhîret" yerine "ahret" şeklindeki kullanışlar daha da çoğaltılabilir. Bu kelime ve ifadeler Yûnus'un çağdaşları olan Sultan Veled, Şeyyâd Hamza, Ahmed Fakih ve daha sonraları Âşık Paşa, Gülşehri, Said Emre, Kaygusuz Abdâl gibi şairlerin eserlerinde de aynen görülmektedir. Eserde özellikle mısra başlarında kullanılan "gel, gör, bak, eğer, dinlerisen, sakıngil, kogıl vb." gibi ünlemler bir nâsihin hitabı olmasındandır. Fakat Yûnus eserde baştan sona nâsih değildir. Öğütlerini muhatabına verdiği zaman "sen" diye hitap ederken kendine yönelttiğinde tevâzuya bürünüp veya nefsinin alçaltıp ben dili kullanmaya başlar. "Yolcuya Öğütler"i değerlendiren bazı araştırmacılar Yûnus'un böyle bir eseri yazabilmesi için medrese eğitiminden geçmiş olduğu sonucuna ulaşmakta dolayısıyla Yûnus'un ümmî olduğunu belirten görüşe katılmamaktadırlar. Fuat Köprülü "Bu mesnevî Yûnus'un ümmî olmadığını gösterir." der¹⁷. Konusu itibarıyla tamamen millî unsurlarla bezenen bu eser dil ve üslûp yönüyle de Türk ve millidir. Yûnus'un eserini mesnevî şekliyle kaleme alması tek başına medrese tahsili yaptığını göstermez. Ayrıca onun eserinde görülen İslâm tarihi ve şark mitolojisine ait unsurlar sadece medreselerde değil tekkelerde de işlenen konular cümlesindedir. Burada ayrıca aruz veya tarihî kıssalarla ilgili bilginin tamamen meşkle öğrenildiğini medrese tahsiliyle doğrudan ilgisinin olmadığını işaret etmekle yetinelim. Nihâyet Yûnus ister okumuş ister ümmî olsun şiirlerini, almış olduğu tasavvufî kültürle, vecd ile ve şâir dehasıyla yazmıştır.

Bu eserde pek fazla şahıs ismine rastlanmaz. Yûsuf Peygamber kuyuya atılıp bir kervan tarafından kurtarılışı kıssasıyla sabır bahsinde anılır. Birkaç beyitte Süleyman peygamber ve hasis (eli sıkı, cimri) karakteriyle Kârûn'dan bahsedilir. Yine sabır heybet ve azametiyle çıkıp gelen İbrahim Edhem'e benzetilmektedir. Risale'nin anlatımını zenginleştiren buna benzer birkaç kıssa daha vardır.

Sözün özü "Öğüt Kitabı" mesnevî nazım şekliyle yazılmış sülûk ehlinin serencâmını anlatan ahlâkî, tasavvufî bir öğüt kitabı, bir sülûknâmedir. Yûnus'un mesnevîde işlediği bütün nefsi ve rûhî hâller aslında nefsi emmâreden nefsi safiyyeye yolculuk yapan sâliklerin iç dünyasıyla alâkalıdır. Diğer taraftan XIII. ve XIV. yüz yıl Anadolu Türklüğünün din, zühd ve takva, ilâhî ahlâk, aşk,

16- Mehmet Kaplan, A.g.m., s. 67-68.

17- Yûnus Emre Divânı Yazmalarının toplu bibliyografyası için bk. Mustafa Tatcı, Yûnus Emre Bibliyografyası, Ankara 1988, s. 1-4.

irfân ve melâmet görüşlerini yansıtan mesnevî sosyal hayattan taşıdığı izlerle de kültür tarihimize ışık tutmaktadır.

Yolcuya Öğütler'in Muhtevası

Yûnus Emre "Öğüt kitabı"nda Allah'ın hikmetini şerheder. Allah'ın hikmeti eşyanın hakikati olan, toprak, su, hava ve ateşten müteşekkil dört unsurun (bedenin) ilâhî bir terkiple nasıl yoğrulup yine ilâhî bir nefes (rûh, cân) üflenerek Âdem'in nasıl yaratıldığını bilme sırrıdır. Mâlûmdur ki dört unsurdan meydana gelen sûrete üflenen rûhla birlikte Hâlık'tan mahlûka bir tenezzül başlamış ve yolcu bir çatışma ortamına düşmüştür. İnsan "siyâset meydanı" denilen bu varlık sahnesinin zirvesindeki sorumlu varlıktır. Ona yüklenen sorumluluk, bu vücûd âleminde imtihânda olduğunu bilip unsurların çatışmasından kutularak aslına dönmektir. İşte "Yolcuya Öğütler" insanın bu çatışmadan kurtuluş yollarını anlatır. Sonuçta yolcu insan olmayı öğrenecektir ki, Allah'ın bundan daha büyük hikmeti olamaz. "Yolcuya Öğütler" en öz ifadeyle insanın insan olma mâcerâsıdır.

İmdi, Fâil-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak Âdem'i halketmeğe "kendi ismi"yle, besmeleyle başlar:
Bismillâh deyip getirdi toprağı
Ol arada hâzır oldu ol dağı
Bismillah deyip toprağı getirdi. Orada o /kendi zâtı/ da hazır oldu (B. 2).

Risâlede dört unsur tek tek ele alınıp işlenir. Evvela toprak ile su birleşir:
Toprak ile suyu bünyâd eyledi
Ana Âdem demegi ad eyledi
Toprak ile suyu /birleştirip temel /asıl/ yaptı. Bu bileşimden ortaya çıkan varlığa Âdem adını verdi (B. 3).

Sonra yel (hava) gelir toprakla suya karışır. Balçık haline gelen varlık hareketlenip yeni bir oluşuma girer:
Yel gelip ardınca depitdi anı
Andan oldu cism-i Âdem bil bunu
Hemen ardınca hava gelip onu /Âdem'in bileşimini/ hareket ettirdi. /Şunu anla ki Âdem'in vücûdu bu deprenme /hareket/ sonucunda oldu (B. 4).

Daha sonra âteş gelir ve bu üçlü terkibi kızdırır (hararet verir). Cisim teşekkül edince cân cisme ulaşır. Artık pâdişâhtan yani Allah'tan fermân olmuş, cân sûrete girerek sûret nûrla dolmuştur. Âdem hayat bulunca Hakk'a "hamd ve şükreder" (B. 8). Âdem'e yaratılışındaki dört unsurla birlikte bazı sıfatlar da verilmiştir. Bu unsurlardan her birinin kendisine has dörder sıfatı vardır. Yûnus Emre bu noktada eserinde remzî sayılar kullanmaya başlar. Bu sa-

yılar dört unsur kavramıyla birlikte işlenir. Âdem'in vücûd bulmasında adı geçen her bir unsurla dörder sıfat gelmiştir. Toprakla gelen dört özellik şunlardır:
Toprak ile bile geldi dört sıfat
Sabr ü eyü hû tevekkül mekrûmet
Toprakla birlikte insana dört sıfat geldi: Sabır, iyi huy, tevekkül /Cenâb-ı Hakk'a dayanıp güvenme, ona tam teslim olma/ ve mekrûmet yani el açıklığı /cömertlik/ (B. 9).

Su ile şu dört hâl gelmiştir:
Su ile geldi bile dört dürlü hâl
Ol safâdır hem sehâ lutf u visâl
Su ile dört türlü hâl geldi /mizâç oluştu./ Bunlar gönül huzuru, cömertlik, lutf (iyilik) ve vuslat (kavuşmak)tır (B. 10).

Yel ile dört heves verilmiştir:
Yel ile geldi bile bil dört heves
Ol durur kizb ü riyâ tizlik nefes
Hava ile birlikte dört heves geldi. Onlar yalan ve ikiyüzlülük, acelecilik, nefistir (B. 11).

Od (âteş) ile dört sıfat gelmiştir:
Od ile geldi bile dört dürlü dad
Şehvet ü kibr ü tama' birle hased
Ateş ile de dört türlü tat geldi. Şehvet ve kendini beğenme, açgözlülükle kıskançlık (B. 12).

Âdem'in cisminde var olan bu on altı sıfat cân ile birlikte gelen dört sıfatla yirmiye ulaşır:
Cân ile geldi bile uş dört hisâl
İzzet ü vahdet hayâ âdâb-ı hâl
İşte, cân ile birlikte dört huy geldi. Yücelik (azizlik) ve birlik utanma ve hâlin edepi (B-13).

Bu izahtan anlaşılacağı gibi beden nefsi; cân da ruhî/ahlâkî sıfatların menbaidir. On üç beyite sığdırılan dört unsurla ilgili bu düşüncelerden sonra eser kısa bir mensûr bölümle devam eder. Nefs terbiyesinden geçen, ilâhî ahlâkî tamamlayan ve bir kâmil öğütçü olan Yûnus bu kısa mensûrede akıl ve imâna ait tecrübelerini dile getirirken yine remzî sayılara mürâcaat eder. Akıl ve imân insanın kabiliyetine göre idrâk edilir. Her iki kavram sembolik olarak üç ayrı bölümde toplanmaktadır. Yûnus'a göre akıl Cenâb-ı Hakk'ın kadim sıfatından zuhûr etmiştir. Dolayısıyla akıl evveli olmayan bir varlıktır. Tevellisine göre üç kısımda değerlendirilir:
1-Akl-ı maâs: Dünya tertiplerini bildirir.
2-Akl-ı maâd: Ahiret ahvâlini bildirir.
3-Akl-ı küllî: Allah'ın marifetini bildirir.
İnsan tam bir imâna akl-ı maâd ve akl-ı küllî ile ulaşabilir. İmân Allah'ın hidâyeti nûrundandır. İmân da üç derecedir. Bunların yerleri bellidir:

1-İlme'l-yakîn imân akıldadır yerlidir.

2-Ayne'l-yakîn imân gönülde yerlidir.

3-Hakke'l-yakîn imân cânda yerlidir.

Cândaki imân cân ile gider. İmân insanın Cennet'te yahut Cehennem'de yaşayacağı hayatla yakından ilgilidir. Bunun için Yûnus imânla beraber Cennet ve Cehennem kavramlarından da bahseder. Yûnus'a göre Uçmak (Cennet) Allah'ın fazlı nûrundan, Tamu (Cehennem) ise adli nûrundan yaratılmıştır. Bundan sonra tekrar dört unsurun hangi sıfattan zuhur ettiği açıklanır:

Toprak nûr sıfatından tecellî etmiştir.

Su hayât sıfatından tecellî etmiştir.

Yel heybet sıfatından tecellî etmiştir.

Od hışm sıfatından tecellî etmiştir.

Toprak ve suyun yeri Uçmak'tır. Od ve yelin yeri Tamu'dur. Od ve yel ile dokuz kişi gelmiştir. Bunlar binbaşısıdır. Her birinin biner erleri vardır. Tamamı dokuz bin kişidir. Bunlar insanı Tamu'ya çekmekle vazifelidirler. Toprak ve su ile gelen on üç kişidir. Bunlar da binbaşısıdır ve biner erleri vardır. Tamamı on üç bin kişidir. İnsanı Uçmak'a çekmekle vazifelidirler. Cân ile dört kişi gelir. Her birinin birer erleri vardır, tamamı dört bin kişidir. Cân ile olan kişiler, didâra müstağrak olurlar.

Toprak ve suyla gelenler Uçmak'ta od ve yel ile gelenler Tamu'da kalacaklardır. Cân ile gelenler ise Tanrı huzûrunda müstağraklardır.

Yûnus bu bilgileri verdikten sonra sorar:

"İmdi bil ki hangi bölüktensin?" Cevabını yine kendisi verir: "Hangi bölüğün sözünü tutarsan o bölüktensin!"

Yukarıda işaret edildiği üzere yaratılış (dört unsur), akıl ve imân makâmının şerhedildiği bu bölüm kısa, az ve öz, biraz da müseccâ bir nesir parçasıdır. Esasen baştan sona bütün manzûmenin özeti bu mensûr parçada verilmiş olur. Bundan sonra asıl manzûm bölüm başlar. Bu manzûm bölümde çeşitli nefsi sıfatların daha doğrusu insan, toprak su, hava ve ateşle gelen sıfatların şerhi yapılır. Söz konusu sıfatların şerhi altı başlıkta toplanmıştır:

1-Rûh ve akıl (B. 14-84).

2-Kibr (ve Kanâat) (B. 85-185).

3-Buşu ve Gazâb (B. 186-283).

4-Sabır (B. 284-318).

5-Buhl ve Hased (B. 319-470).

6-Gaybet ve Bühtân (B. 471-590).

Bu altı bölümde Yûnus, insanın nefsten rûha yolculuğunda baş gösteren dört unsur (anâsır-ı Erbaa) ve bu unsurların tabiatı kabul edebileceğimiz ve dört karışım (ahlât-ı Erbaa: Safra, balgam, kan ve sevdâ) kaynaklı temel çatışmaları, tama-kanâat, kibir-tevâzu, öfke-sabır, cimrilik-cömertlik, gıybet-doğruluk gibi kavramları

somutlaştırarak birer hikâye şeklinde ve zaman zaman remzi (alegorik-sembolik) bir üslûpla anlatılır. Bu anlatı sırasında sık sık teşbîh, mecâz ve özellikle teşhîs sanâatlarına mürâcaat eder. okuyucunun görevi hikâyedeki örtülü güzellikleri anlamak için alegoriyi iyi takip edip açmaktır. Hemen hemen bütün bölümlerde nefsi emmâreye ait huylardan kurtulmak için çâre arayan yolcu, yolun sonunda çâresiz kalır ve daima akla mürâcaat eder. Onun tavsiyeleri ile bir çıkış yolu bulur. Akıl tama'yı azla yetindirir, cimriyi cömertlikle, öfkeyi sabırla terbiye eder. Bu noktada akıl sâlikin istişâre edip danıştığı himmet kaynağı bir mürşid-i hakiki konumundadır. Yolculuğun sonunda çatışmadan kurtulan sâlik urucunu tamamlayıp aslına döner.

Hâmiş: Ahlât-ı Erbaa

Yûnus'un mesnevîsinde açıklanan en temel konulardan birisi "dört unsur" ve onunla benliğimize yüklenen mizâçlardır. Mizâç konusu söz konusu olunca bu tür geleneksel metinlerde ister istemez "ahlât-ı erbaa" kavramından söz etmek gerekmektedir. Fakat Yûnus dört unsurla bize yüklenen mizâçların kaynağını dört unsurla irtibatlandırıp bunların tabiatlarına ait soğuk, sıcak, yaş ve kuru özellikleriyle açıklama yoluna gitmemiştir. Ancak konu, eserin başında zikredildiği için burada bir hâmiş yazmak gerekmiştir. Evet Yunus mesnevîsinde "ahlât-ı erbaa" yani dört karışım, dört akışkan dedikleri konuya girmemiştir. Ancak eserde işlenen nefsi ve rûh çatışmasının uzantısı budur. Kaynağı Doğu veya Batı her ne olursa olsun, eski tebâbet anlayışında maddî veya manevî hastalıkların sebebi dört unsurun vücûdumuzdaki karşılığı olan ahlât-ı erbaada (dört karışım) bulunan uyumsuzluktur. Varlığın hammaddesi toprak, su, ateş ve havadır. Bu unsurların hammaddesi di nûr-ı Muhammedîden başkası değildir. O nûr da Hakk'ın kendisidir, başkası değil. Zira başkası yoktur. Büyük âlemin mukabili olan insanda bu unsurların tabiatı yani melekeleri olan "ahlât-ı erbaa" denilen dört hilt, kan, balgam, sevdâ (keder ve kuruntu kaynağı), safradan (vücuddaki acı sıvıdan) ibârettir. Bunların tamamı insânî rûhun emrindedirler. Bu karışımların her birine "hilt" denir. Mizâç, hiltlerin birleşip kaynaşmasından yahut birbirleriyle uyumsuzluklarından meydana gelen haller ve davranışlardır. Her bünyede bu karışımlar değişik miktarlarda bulunduğundan, insanların mizâçları da farklıdır. Bir bünyede hangi mizâç galip ise bünye o mizâç ile anılmıştır: Safravî mizâç, sevdavî mizâç, demevî mizâç ve balgamî mizâç gibi. Bir kişi tek başına şu mizâçtandır denemez. Safra, balgam, kan ve sevdâ az veya çok herkeste farklı oranlarda vardır. "Ahlât" yani "karışımlar" denmesinin sebebi budur. Bu dört hiltin (karışımın) bedende kendine has yerleri vardır. Sevdâ dalakta; safra safrada; kan karaciğerde ve balgam tüm bedende saklanır.

İşte yaratılıştta dört unsurla birlikte getirdiğimiz bu hıltların azlığı çokluğu, birinin diğerine galibiyeti ile bedeni ve nefsi (psikolojik) hastalıklar ortaya çıkar. Burada ayrıca belirtelim ki, rûhî hastalık olmaz. Zira Rûh Hakk'ın emridir ve hastalık sıfatıyla sıfatlanmaz. Hekim gerek beden ve gerekse nefse ait hastaları insanın mizacına göre tedavi yöntemleri tesbit ederek ona göre ilaç verir. Dört unsurun

Rûh ve Akıl

Dört Unsur	İnsandaki Karşılığı	Özellikleri	Mizâç Türü	Mevsim
Su	Balgam	Soğuk, nemli	Balgami mizâç	Kış
Toprak	Sevdâ	Soğuk, kuru	Sevdavi mizâç	Sonbahar
Ateş	Safra	Sıcak, kuru	Safravi mizâç	Yaz

hıltları, özellikleri, mizâçları ve mevsimleri şöyledir: Ahlat-ı erbaanın özellikleri kısaca şöyledir:

Kan: Dört unsurdan havayı ilgilendirir. Yeri karaciğerdir. Sıcak ve rutubetlidir. Rengi bulanır, kokusu bozulursa hastalıklı sayılır.

Balgam: Dört unsurdan suyu ilgilendirir. Yeri akciğerdir. Soğuk ve rutubetlidir.

Safra: Dört unsurdan ateşi ilgilendirir. Yeri safra kesesidir. Sıcak ve kurudur.

Sevda: Dört unsurdan toprağı ilgilendirir. Yeri kalp ve dalaktır. Kuru ve soğuktur.

Sevda psikolojik hadiselerin kaynağıdır. Eski tebâbet ahlât-ı erbaanın insan bedenindeki tezahürünü renk ile de ifade etmişlerdir. Bu çerçevede bedendeki karalığı sevdaya, aklığı balgama, kızılığı kana, sarılığı da safrana bağlamıştır. Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi her hıltın mizâcında sıcak veya soğuk, kuru veya rutubetli bir özellik vardır. Demin arzettiğimiz gibi bunların birinin artması veya eksilmesi hastalığa sebep olmakta, tedâvisi de ancak onun zıddı tabiata sahip olan nebât (vs.) ile mümkün olmaktadır. Tabipler eskiden vücutta ısı galipse soğutmuşlar, soğuksa ısıtmışlar, nemliyse kurutmuşlar, kuru ise nemli hale getirmişlerdir. Burada son olarak belirtelim ki, nefis hastalıklarının tedâvisi için mürşid-i kâmiller de bu tebâbet bilgilerinden yararlanmışlar, hasseten halvete sokuksa dervişanın mizâçlarına göre halvete yiyeceklerini ayarlamışlar ve nefislerini saf hale getirmişlerdir. İmdi ahlât-ı erbaa denilen bu konunun tebâbetle ilgili boyutu hastaları ilgilendirmekle birlikte psikolojik tesiri sülûk ehlini de ilgilendirmektedir. Fakat yukarıda belirttiğimiz üzere Yunus dört unsur ve onunla gelen mizâçları sıralamaz, bu mizâçların ahlât-ı erbaa ile ilgili olduğu konusuna girmemiştir.

Yünus'un "Yolcuya Öğütler"inde asıl tema, varlığın özüne yolculuk yapan bir sâlikin mücadele ve mücadelesidir. Yolcu esasen Yünus'un kendisidir. Yolcuya özündeki gerçeği göstermeyen bütün engeller, kendisine dört unsurla birlikte yüklenen sıfatlardır. İnsana perde olan sıfatlar "makâm-ı insan"a gelinceye kadar işlene işlene karmaşık bir hâle bürünmüştür. Bu sebeple benlik ve ıstırap iç içedir. Önce bu engellerin ne olduğu anlaşılmalı, bize sıkıntı veren nefsin engelleri belirlenmeli yani açığa çıkarılmalı sonra da bunların kaldırılması için faaliyete geçmelidir. Nefsin engelleri yine içimizdeki aşkın ve tevâhidin gücüyle belirgin hale gelir. Bu kuvvenin sevki ile akla yönelen insan akıl denen mürşitten aldığı taktikle hedefe ulaşır. Hedef hakikatın bulunduğu gönül iklimindeki sarâydır. Bu sarâyın şâhı da insanın kendisidir. Fakat nefis rûh olmadan o makamın tahtına varıp oturmak mümkün değildir. İşte rûhun bu yolculuğunda akıl denen mürşid en önemli kılavuzdur.

Yolcuya Öğütler'de birinci hikâyeye rûh, akıl, tama, kanâat ve fakr kavramlarının şerhidir. Bu kavramlar "ülke, belde, saray, taht, ev, yol, er, şâh, vezir, zindan, zincir, tutuklu, alem, at, kılıç, dağ, ova, su, inci, mercân, altın, yâkût vd. gibi mecâzlarla işlenir.

Yünus Emre'nin bize sülûk tecrübeleriyle bildirdiğine göre gönül denilen cihân azîm bir cihândır. Nefis terk edilmeli gönül denen büyük cihana gidilmelidir. İnsana iki sultân havâle edilmiştir. Biri Rahmânî diğeri ise şeytânîdir. Her ikisi de kişinin mülkünü ele geçirmek için mücadele ederler. İnsan bu sultanlardan hangisine bağlıysa onun hükmüne girer. Bunlardan Rahmânî askerler on üç bin erdir. Kolay kolay yenilmezler. Bir haşerâta benzeten nefis askerleri de dokuz bin kişidir. Bunların atları daima eğerli ve harekete hazır, yüzleri de karadır (peçelidir). Tabii ki gâyeleri rûh askerlerine saldırmaktır. Yünus kişinin bu tâifeden olmamasını tavsiye ederek şöyle der: Sakıngil kim bulardan olmayasın
Ki nefis divânına yazılmayasın
Sakın bu haşerelere uyanlardan olma ki deftere, "bu er nefis sultânının emrindedir, onun hizmetindedir" diye yazılmayasın (B. 25).

Nefis, rûh sultanına baştan beri âsîdir. Bu haşerelerden kurtulmak için onu asmak gerekir:

Kadîmden nefsdür sultâna âsî

Bir urgandır hemân onun bahâsî (B. 29).

Yünus'a göre insanı iyi veya kötü bir yöne sevkeden mânevî güç sevgidir. Bir mısraında "Çalab'ın dünyasında dürlü dürlü sevgi var" diyen mutasavvıf insanın neyi se-

verse, kime meylederse ona imân ettiği inanır:
Neyi sever isen imânın oldur
Niçe sevmeyesin sultânın oldur
Neyi seversen imânın /inandığın şey/ odur. Nasıl sevme-
yesin, iman etmeyesin ki? Sana hükmeden sultân odur.
Gönlünde tasarruf eden, dünya tama'ıdır (B. 34).
Sevindir bil seni senden ileden
Ne sever isen ol yanaya yiden
Seni senden alıp senden uzaklaştıran, neyi seversen o
yana yeden /çeken/ senin dünyevî isteklerindir (B. 35).

Dünyevî ihtirâslar, uzun emeller, aşka engeldir.
Bu yolda davâ değil manâ gerekir. İnsan neyi severse ona
meyleder. O, nefesine değil akla uymalı, onun katına çı-
kıp ondan yardım istemelidir. Akla mürâcaat etmeyen
ve nefesine uyup dünyevî ihtirâslardan kurtulamayan kişi
perişân olur. Akıl, dünya hırsı denen bu haşerelere takı-
lıp kalan kişiye bir gün öğüt verip "Eğer âkil isen bir beni
görgil" (B. 41) der. O da "tama' ile yoldan azdığını" anla-
yıp bir gün üstü başı perişân bir halde aklın huzuruna çı-
kar. Zindandan ayağındaki bukağıyı kırmış ve bir yolunu
bulup kaçmıştır. Ona derdini anlatıp şöyle der:
Bunalıp sana geldim hâlîmi bil
Mededin var ise gözüm yaşın sil
Bunalıp sana geldim, hâlîmi bil. Bir çaren varsa, bir yardı-
mın olacaksa lutfet, gözümün yaşını dindir (B. 44).

Tama' habsine düşdüm çıkamazın
Katı berkdir divârı yıkamazın
Açgözlülük hapsine düşdüm, içinden çıkamıyorum. Du-
varı çok sağlamdır, yıkamıyorum (B. 45).

Tama' askerlerinin tamamı bin erdir ve her birisi
bahadır birer yiğittir. Bunlar ellerine geçirdiklerini zindâ-
na atar ve ayaklarına bukağıyı vururlar. Tama' zindanına
düşen kişi, öyle kolay kolay buradan kurtulamaz. Bu bin er
tamamen tama'nın kullarıdır. İşte tama' zindânına düşen
kişi böyle her yerinden bağlandığı bir ortamda zindandan
kurtulup akla danışır. Aklın huzuruna ulaştığında üstü
başı dağılmıştır ve bitkin bir haldedir. Sonra izin isteyip
konuşmaya başlar. Akıl onun bu şikayetlerini uzun uzun
dinler ve kendine gider (murakebe yapıp) tefekküre da-
lar. Sonra kafasını kaldırıp "bize geldinse endişe etmene
gerek yok. Şimdi kanaat ile fakrı yanıma çağırdım onlar
sana yardımcı olacaklar, der. Nitekim öyle de olur. Muştucu
koşa koşa gelir ve akilla tamâdâra haber verir. Kanâat
ve fakr ipekli elbiseler giymiş, altlarında birer Burak at ve
yeşil alemleri ile çıkıp gelirler. Çevrelerinde çok iyi yeti-
miş çavuşlar vardır. Yüksek sesle emirler yağdırarak gelen
bu çavuşları gören nefis askerleri birer haşere gibi kaçacak
delik ararlar:

Kanâat fakr ile uş gele şimdi
Baka dur düşmene gör n'ide şimdi

Kanâat /gönül zenginliği/ fakr ile birlikte şimdi gelir. /
Bundan sonra bak bakalım düşman /tama' denen komu-
tan ve diğer askerleri/ bir şey yapabilecek mi? (B. 57).

Anı gördi kaçar nefis haşerâtı
Gör indi nitedür Hâlik sıfatı
Nefsin yani tama' denen kişinin yılan-çıyan, börtü-böcek
cinsinden /onlara benzeyen/ ne kadar askeri varsa yeşil
alemi, ipek elbisesi ve Burak'a benzeyen atıyla kanâatle
fakrı görünce nereye kaçacaklarını bilemez. İmdi seyret,
Yaratıcının / fakr u kanâatten tecelli eden/ sıfatlarını gör
(B. 61).

Kanâat, Yaratan'ın cemâl sıfatlarından. Tama' asker-
lerinden daha kuvvetli ve daha iyi yetişmiş olan kanâat
askerleri uçar kuşlara benzeyen atlarıyla çevik birer gâzi-
dirler. Gönül şehrinin gerçek sahibi bunlardır. Kanâat as-
kerleri işgâlcî tama' askerlerini kılıçtan geçirip şehri bun-
lardan kurtarırlar. Şehir halkı rahata kavuşur:
Kamu şehri ü kamu il râhat oldu
Nereye vardısıa pür-nîmet oldu
Kanâat fakr ile birlikte şimdi gelir. /Bundan sonra bak ba-
kalım düşman /tama' denen komutan ve diğer askerleri/
bir şey yapabilir mi (B. 70).

*
Yûnus Emre manevî uruçla alâkalı olarak kaleme aldığı
bu eserin her bölümünde insanda yaratılışla var olan em-
mâre sıfatların terbiyesi sırasında daima akıldan yardım
almayı salık verir. Mesnevînin girişinde de bildirildiği
üzere bu akıl "akl-ı külli"dir. O da insan-ı kâmilinden başka-
sı değildir. Kâmil akıl yolcuya bir aynadır. Dolayısıyla bu
öğütler dervîşe insan-ı kâmilin ağzından verilmektedir.

Kibir

Risâle'nin ikinci bölümü "Dâstân-ı Kibr" başlığını taşı-
maktadır. Bu bölüm F nüshasında "Dâstân-ı Kanâat" baş-
lığıyla kaydedilmiştir.

Yûnus kibrin hikâyesini anlatırken dağ, ova, su, ev, at,
oda, dip, harâmî, altın dür, inci, mercân gibi mecâzlarla
başvurur. Hikâyede nefis-i emmârenin askerlerinden olan
kibir hastalığıyla birlikte, tevâzu ve ona yardım eden akıl
arasında geçen muhavereler vardır. Akıl gerekli yerlere
önceden câsûslarını koymuştur. Zaman zaman o câsûs-
lardan bilgi alır. Tevâzu sıkışıp akıldan yardım isteyince
akıl, kibir askerlerinin arasına koyduğu câsûslardan birini
huzuruna çağırıp durumu sorar. Huzura gelen câsûs gönül
beldesinin durumuyla ilgili gerekli bilgileri verir. Der
ki: "Kanâat yollardaki tama' harâmîlerinin hepsini kılıç-
tan geçirdi, gönül beldesine gelip tahtına oturdu." Hatır-
lanacağı gibi bir önceki bölümde gönül zenginliği ile fakr
el bir edip tama' erlerini kılıçtan geçirip gönül şehrine
girmişlerdi. Akıl bu haberi alıp tevâzuya iletir. Artık tevâ-
zunun işi kolaylaşmış, akıldan aldığı bilgiyle nasıl bir yol

yordam izleyeceğini anlamıştır.

Yünus burada dönemin mühim toplumsal mes'elelerinden biri olan harâmileri yani yol kesen eşkiyâyı, nefs-i emmârenin çeşitli tavırlarına benzetir. Bunlar temizlenmeden insan yoluna râhat gidemez. Manâ yollarını temizlemenin ilk şartı kanâat ve tevâzu askerlerini bilinçli bir şekilde güçlendirmektir. Zira nefs-i emmâre eşkiyâsı Hakk'ın tarikini bozan, yıkan, yakan, harap eden, inciten, harâm yiyen, devlerle şeytanlarla işbirliği yapan dağ başında durup insanların yollarını kesen harâmiler gibidir. Bunların yedi başı olduğu için "yedi başlı ejderhâ"ya benzetilmiştir. Bunlar, kibir, kin, buhl (pintilik), hased, tama', gazaptır. Yünus burada harâmiler için "yolcuyu yola bırakmazlar" der. Zira emmâreye ait sıfatlar yolun başında rûhânî güçlere gâlip gelirler. Kâmiller bu sebeple yolun başındakilerin ibâdet ve tâatte titiz olmalarını, az ye, az konuş, az uyu kâidelerine riâyet etmelerini, işinde, aşında, eşinde velhâsıl her davranışında Hak'la alıp Hak'la vermelerini, zikr-i daimîde olmalarını ister. Bu kâidelere uyan sâlikin maksadı hâsıl olur gider. Yoksa bütün sermayeyi harâmîye kaptırır ve sonunda kendisine bir "ah!" kalır. Sır sözü boncuk değil, cevherdir iyi kulak vermeli, kulağa küpe yapmalıdır.

"Kibir Destânı"nda Yünus "kibr"i dağa, kibrin çeşitli sıfatlarını da dağ başlarında oturan ve insanların yolunu kesen harâmîlere benzetir. Kibrin zıddı ise tevâzudur. Mutasavvıf bu hikâyede tevâzu yerine bazen "aşaklık" kelimesini de kullanır. Aşaklık, dağın zıddına aşığıdaki yer (ova) demektir.

Zaman zaman dile getirdiğimiz gibi Yünus'un "Yolcuya Öğütler"indeki teşbihlerin bir kısmı sosyal hayattan bir kısmı da misâl âleminde. Sosyal hayattan alınan motifler dönemin adeta bir fotoğrafını yansıtır. Mesnevî'nin yazıldığı tarihlerde özellikle yarı göçebe bir hayât yaşayan Anadolu insanının başı harâmîlerden dertlidir. Yünus bu sosyal gerçeği içe dönük (soyut) bir malzeme olarak kullanır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere önce kanâat, ardından da tevâzu akla mürâcaat etmiş ve kendisinden yardım talep etmiştir. Bunun üzerine akıl beldeye önceden yerleştirdiği adamlarının getirdiği bilgilerle kanâat ve tevâzuyu yönlendirmişti. Bunun üzerine bu dost kuvvetlere mensup askerler beldeye girip âsileri temizler:

Akıl der câsusa yort imdi girü

Kanâ'ata haber benden değirü

Akıl, /gizli bilgi getiren câsusa, 'imdi geri git, kanâate / gönül zenginliğine/ benim söyleyeceklerimi ilet!' der.

Kanâ'at hoş otursun taht anundur

Atâ-yı devlet ile baht anundur

Kanâate söyle, "hoş, gelip otursun, taht onundur. Devlet / yüce makâm/ ihsânı ve baht /kısmet/ onundur.

Niçe dura harâmî dağ başında

Girer bir gün ele yol savaşında

Eşkiyâ /nefs-i emmâre/ dağ başında daha ne kadar durabilir ki? Bu yol –benim, senin- savaşında o bir gün elbette ele geçirilir.

Kibir derler ana bilirler anı

İmânsız kalırs ol 'âsi cânı

Ona, kibir /kendini beğenme/ derler. Onu herkes bilir. Kibire uyan âsilerin cânı imânsız kalır (B. 89-91).

Sonuçta eşkiyâ tevâzunun karşısında tutunamaz yol savaşını kaybeder ve tutuklanıp zindana atılır. Bu ifadelerden kibri terkeden kişinin tevâzuya ulaşacağı anlaşılır. Yünus bu noktada tâlibe şöyle bir tavsiyede bulunur:

Sakıngıl olmagıl kibr ile yoldaş

Kibir kandayısa anımla savaş

Sakın kibirle yoldaş olma, Kibir neredeyse onunla savaş (B. 102).

Yünus bu bölümde kibirli kişilerin bazı özelliklerinden de bahseder. Ona göre kendini beğenen kişi müşşid bulamaz; kendinin düşmanıdır özünü göremez. Ömrünü kibirle yele verip hebâ etmek doğru değildir. Kibirli kişinin makâmları "siccîn"dir. Kibirden kurtulmak gerekir. Kişiyi kibirden kurtaracak olan kuvve "akıl"dır. Esasen akıl denen müşşid, eserin bütün bölümlerinde ilk danışılan kuvvedir. Yünus eserin ilerleyen bölümlerinde daima akla gidecek ve onun tavsiyeleriyle kibirden, öfkeden, kıskançlık ve kinden kurtulacaktır. Bu akıl, emmâre nefsin emrindeki akıl değil, terbiyeden geçerek latifleşen yolu önce rûha ve kalbe uğrayan küllî akıldır. Ancak küllî aklın verdiği bilgilere güvenilir. Tâlip yol savaşını kazanıp aklını küllî akıl hâline getirmelidir. Bu bölümün devamında Yünus yüksekte bakan kişiye "Yürü imdi meded iste akıldan" (B. 146) diye tavsiyede bulunur. O da öyle yapar. Kibir eninde sonunda tevâzu (yer alçağı) tarafından yere indirilir. Yer alçağı kılıcını çekip kibir harâmîsinin üzerine yürür:

Kılıç tartıp gelir yer alçağından

Kibir gördü anı kaçır dağından

Akıl sözünü tamamlamadan tevâzu geldi, kibir onu görüp hemen geri döndü (B. 153).

Yünus kibir ve tevâzuyu anlattığı bu bölümde başka mecâzlarla da başvurur. Su alçaktan aktığı için "aşaklık"ı yani tevâzuyu temsil eder. Hayatın kaynağı, arayışın, vuslatın ve saflığın timsali olan su yücelerden alçalara akar gelir, başka kaynaklarla birleşerek ırmak olur ve denize ulaşır. Deniz ilâhî rahmet ve vahdetin remzidir. Rahmet ve vah-

det denizine ulaşmak için tevâzu pınarlarının kaynayıp
çoşması birikip akması gerekir:
Bu alçaklık akuban ırmak oldu
Ki bellidir denize varmak oldu
Bu tevâzu akarak ırmak oldu. Apaçık görüldü ki /ırmak
sonunda/ denize vardı.

Ne denli kuvveti olursa pınar
Eremez denize ol yere siner
Pınar ne kadar kuvvetli olursa denize ulaşamaz; o toprak-
ta kaybolur gider.

Akıp su alçağa suya katılır
Su suya erdi denize yitilir
Su ovaya doğru akar, su suya katılır, başka sularla birleşip
denize ulaşır ve içinde kaybolur.

Denize değin ırmak idi adın
Ko andan ötesin denize daldın
Denize kadar adın ırmak idi, ordan ötesini bırak artık de-
nize daldın /yok oldun/ (B. 158-161).

Denize ulaşan kişi "dür, sadef" yahut "gevher" bulacaktır.
Bu kıymetli madenler Muhammedî sırrın, vahdet hakika-
tinin, Cenâb-ı Hakk'ın "zâtı sırrı"nın remizleridir.

Eden alçaklık ol gence sataşır
Yüce yer gözeden rence sataşır
Tevâzu gösteren o hazîneyi bulur. Yüce makamlara göz
dikip kibirlenen sıkıntıya uğrar (B. 167).

Kibir bahsi alçaklığın kibri mağlûp etmesiyle son bulur.
Alçak (mütevazî) kişinin makâmı "aşk yeri"dir:
Yûnus alçaklığı yavlak beğendin
Anın için bu aşk yerine kondun
Yûnus, tevâzuyu pek beğendin. Sen bu sebeple aşk makâ-
mına geldin (B. 182).

Aşk makâmını bulanlar "herkesin faydalandığı bir sebile"
benzetilerek (B. 184) diğer konuya geçilir:

Öfke

Eserin üçüncü bölümde "buşu" (öfke) konusu işlenmek-
tedir. Öfkenin hikâyesi de önceki bölümlerde olduğu gibi
bu huyun panzehiri olan sabır ve sabra kılavuzluk eden
akılla birlikte anlatılmaktadır.
Kişinin nefsi faaliyetlerinden olan öfke, Hakk'ın birliğine,
vahdet idrâkine perdedir. Tıpkı kibir gibi bu huy da rûhun
güzelliklerini örter ve yok eder. Zira "Hak'tan başka bir
varlık yoktur ve onun nûru eşyayı çepeçevre kuşatmıştır."
Öfkelenen kişi ikinci bir varlığı muhatap kabul edip bu
birliği zedeleyeceği için muvahhid olamaz, hakikati göre-
mez.

Mesnevî'de öfke gönül evini kirleten yağmalayan bir yağ-
macı yani hırsızla remz edilmiştir, Sabır ise Hakk'ın evi-
ni koruyup gözetken bir yiğit konumundadır. Akıl burada
yine küllî akli temsil eden kâmilidir ki tâliplerin vaz geçe-
meyecekleri bir rehberdir.

"Öfkesi denizleri tutuşturan ve kendini bahadır bir er sa-
nan kişi (B. 188) gittiği her yerin düzenini bozan bir sa-
vaşçıdır:

Buşu derler bana benem bahadır

Düzenlik bozmağa her yerde hâzır

*Öfke derler bana, ben pek kahramanım! Her yerde dirlik ve
düzenlik bozmaya hâzırım (B. 195).*

O nereye varırsa baş kesilir. Buştığı (öfkelenildiği) anda
herkesi öldürür. Önüne gelenin cânına kıyar. Yaratılmış
hiçbir şey buşuya karşı duramaz. Yüz bin er gözüne "zer-
re" kadar görünmez. Bastığı yerde ot bitmez ve hayattan
eser kalmaz. Yûnus Emre buşunun özelliklerini anlattık-
tan sonra buşu ile imân arasındaki münasebetleri açıklar.
Gönlünde buşu olan kişinin imânı yoktur diyerek gönül
mülkünün bu sıfattan temizlenmesi gerektiğini öğütler:

Buşu kimde ise imânı gider

İmân gerek ise tiz amı gider

*Öfke kimde ise onun /gönülde/ imanı gider. Sana imân ge-
rekliyse -ki mutlaka gerekli- çabuk öfkeyi /benliği/ gönlün-
den çıkar!*

Buşu gelicegiz imân ne olur

Oda düşer yanar yâ cân en olur

*Öfke gelince imân ne olur? Ne olacak, ateşe düşer yanar. Bu
durumda ya cân ne olur?/Tabii ki imânını yitirip perişan
olur (B. 200-201).*

Kişi buşudan kolay kolay kurtulamaz. "Sakıngil buşundan
ol gizlenipdir" (B. 202) mısraında belirtildiği gibi öfke faa-
liyetlerini gizli gizli devam ettirir. Bir yerde de buşu "elin-
de asâ, boynunda taylasân" olan bir pîr şeklinde tasavvur
edilir. Hak esriği (serhoşu) âşıklar bu sinsî düşmana "ey-
vallah" etmezler. Çünkü âşıklar Allah sevgisiyle doludur-
lar. Kalblerinde sultan olan Allah tecellî etmiştir. Yûnus'a
göre buşudan (öfkeden) kurtulmanın yolu "sabır"dan ge-
çer.

Bu bölümün sonlarına doğru Yûnus yine buşuyu çeşitli
benzetmelerle de anlatır. Buşu ev sahibi uyurken kalp evi-
ne girip herşeyi yağmalayan bir hırsızdır:

Çü bâtın evini pes uğru aldı

Bu zâhir amelin de taşra kaldı

*Sen gönül evini arıtmayınca olacağı neydi samyorsun? Gö-
nül evini hırsız yani öfke aldı. Bu gösterişle yapıp ettiğin
ibâdetlerin yeterli gelmedi, hepsi birleşip gönül evinden
istilâcı hırsızları çıkaramadılar. Öfke gönüldeki hazineyi
yağmaladı gitti (B. 242).*

Buşu denen uğru (hırsız) yağmacılık yaparken akıl yine imdâda yetişir. Kalp evinin sahibine (rûh sultanına) yardım için koşar. Akıl, câsûslarından aldığı bilgileri değerlendirir. Düzenlik sağlamak için çavuşları vasıtasıyla asker toplar (B. 271). Bu arada sarayın dîvânında konuşulup tartışılan ve şikâyet edilen tek konu vardır. O da buşudur: Dîvânda söylenir bunca dün ü gün
Şikâyet buşudandır sözde her gün
Mecliste bu kadar zamandır gece ve gündüz konuşulan şey hep aynıdır: Öfke. Sohbet sırasında şikâyet hep öfkendir (B. 274).

Dîvânda alınan karara göre sabıra buşuyu yakalaması havâle edilir. Sabır "İbrahim Edhem" misâli büyük cüssesi ve heybetiyle çıkagelir (B. 276). Nihâyet buşu ve askerleri sabıra mağlup olurlar:
Yûnus sabr ile olur işin müyesser
Bulurum sabr ile bir mülk-i diger
Ey Yûnus! Senin dünyada işin sabırla gerçekleşir. Sen sabırla başka bir mülk, başka bir devlet bulursun (B. 283).

Sabır

Yûnus eserin dördüncü bölümünde "sabır" konusunu Hz. Yûsuf kıssası üzerinden anlatır. Hz. Yûsuf kardeşleri tarafından atıldığı kuyudan sabırla kurtulmuş, yüce makâmlara ulaşmıştır:
İşitdin Yûsuf'u ol çâh içinde
Dururdu sabr ile ol mâh içinde
İşittin, Yûsuf denen o ay yüzlü, -nasılsa bir vesile ile kurtulurum diye- o kuyu içinde sabırla otururdu (B. 288).

Bu kıssada söz konusu edilen bazı motifler de remzidir. Yûnus Yûsuf'un içine düştüğü kuyu ile nefsi vücûdu, kervân ile rûh sultanını, kuyuya salınan kova ile ilâhî bir kurtuluşa vesilece olacak her hangi bir hadiseyi kasdetmektedir:

Yapışdı kogaya tartdılar anı
Dedi erişdi uş devlet nişâmı
Yûsuf kovaya yapıştı. Onu yukarı çektiler. İşte dedi: /Sabrımın neticesinde/ bana bu mutluluk nişânı ulaştı (B. 298).

Göre sabrıla Yûsuf neye irdi
Ki sabrun acısı helvâya irdi
İyi anla! Yûsuf sabrederek hangi makâmlara ulaştı? Sabrın acısı /çilesi, celâli/ sonunda helvâ (tatlı) oldu (300).

Yûnus her hâlükârda insana sabretmek düştüğünü öğütler. Çünkü sabrın her işi iyilik ve sonu selâmettir. Sabırlı kişiler devlet sahibi ulu kişilerdir. İster velî, ister nebî olsun, yolu sabırdan geçmeden kişi yoktur:
Nebîdür ger velî yol sabra ugrar
Eger sen de varursan sabrıla var

Nebî veya velî, kim olursa olsun yolu sabra uğramayan kişi yoktur. Ey kişi! Sen de onlar gibi insanlığın yüce makamlarına talipsen sabretmelisin (B. 307).

İlâhî bir emânet olan sabır insanın Tûr (tecelli) ve Mi'râc gibi tecellilere mazhar olmasına vesiledir.
Emânet el-emânet koma sabrı
Bulasın sabrıla Mi'râc u Tûr'ı
Emânettir, emânettir sabır. Amân hâ, sabrı bırakma!. Sen ancak sabırla Tûr (Hak'tan bir tecelli) ve Mi'râc /Hakk'ın cemâliyle müşerref olup tekrar Hak'tan halka dönüşü/ gerçekleştirilebilirsin (312).

Bu bölüm sabrı başaran yolcunun "ölmeden önce öleceği" ve sabrın buşuyu yok edeceği (313) hükmüyle son bulur.

Cimrilik ve Kıskançlık

Eserin beşinci bölümünde de "buhl" (cimrilik), "hased" (kıskançlık) ve kısmen hıkd (kin) konusu işlenmektedir. Kıskançlık ile kinin birlikte ele alınması, bu iki kavramın iç içe olmasındandır. Zira kıskançlığın içinde zaten gizli bir kin vardır. Yûnus Emre bu hûları tıpkı kibir ve öfke kavramları gibi "nefsânî askerler" olarak niteler (B. 320).

İnsan buhl ve haset sıfatlarından Allah'ın yardımıyla kurtulur (B. 321). Hasûd kişinin âkıbeti kötüdür. Kıskanç birinin ne yazık ki eli hiçbir şeye ermez; başkalarının kuyusunu kazmakla vakit geçirir fakat kazdığı kuyuya kendisi düşer (B. 326).

Cimri kendi yediğini kendinden bile kıskanan biridir. Kazandığını kendisi için harcaıp biriktiren bu insan şöyle yerilir:

Kazancın kendinin kendüye vermez
Eli bağlı durur yemeğe ermez
Cimri olan kişi kendi kazandığını kendisine bile vermez. Sanki eli bağlanmış gibidir. Kazandığını harcamaya kıyamaz (B. 328).

Yûnus Emre bahil ve hasûd (cimri ve kıskanç) kişileri değerlendirirken psikolojik tahliller de yapar. Bunların dirliği azap içindedir. Bir yıl, on iki ayda (devamlı) huzursuz yaşayan kişilerdir. Öğüt de dinmezler: Hased birle buhul sağışda değil
Bular merdûd olupdur işde değil
Kıskanç kişiyle cimri, insan bile sayılmaz. Bunlar insanlık makamından da reddolunmuşlardır. İşte, hâsılı insan kabûl edilemezler (B. 355).

Buların birliğe ikrârı yokdur
Bulara her ne olsa ârı yokdur
Bunların Hakk'ın birliğine imânları, sözle tasdikleri yoktur.

Bunlar her ne yaparlarsa yapınlar, utanmazlar (B. 356).

Söz bahillerden (cimrilerden) açılınca Kârûn'dan bahsedilmeden geçilmez. Çünkü Kârûn hasıslığın sembolüdür. Yûnus Kârûn'un bu özelliğine işaret ederek "Bahil olan kişi Kârûn'la kopar /birlikte haşrolur/" (B. 359) der. Sonra Kârûn'un malıyla, mülküyle, parasıyla nasıl helâk olup gittiğini anlatır. Bu kıssadan alınacak ders bellidir: Mülk Allah'ındır. Kişi kendisine emânet edilen mal ve parayı nasıl değerlendirirse değerlendirsin bunları kendi irâdesiyle ne arttırabilir ne de eksiltir. İnsana düşen kazancının ösrünü (onda birini, zekâtını) vermesidir. Malını canından tatlı bilip Kârûn gibi yok olup gitmek mahşerde boynu zincirle kalmak demektir:

Zekâtın vermeyenin hâli budur
Olur boynuna zencir mâli budur
Yarın mahşer günü zekat vermeyen kişinin hâli şuna benzer ki, onun malı boynuna zincir olur (B. 394).

İnsan mal ile zengin olmaz. Gerçek zenginlik gönül zenginliğidir:

*Erin baylığı mâl ile değildir
Niçe mâllıya yoksul diye gül dur
Erin zenginliği mâl ile değildir. İnsan nice mâl sahibine yoksul diye güler durur (B.397).*

Yukarıda işaret edildiği üzere cimrilik ve çeke-memezlik yağmacı askerlere benzetilmektedir. Yolcu bu askerlerin talanlarından kurtulmak için yine "gerçeğe ulaşmada bir vâsıta olan "akıla gidip yardım ister: Gelüp 'akl önüne yüz yire urdu Eser itmişdi ana buhlun odı

Cimrilik ateşi ona tesir etmiş, içine işlemişti. Sonunda gelip akıl önüne yüzünü yere vurdu (B. 412). Akıl cimrilik ve çekememezlik sıkıntılarında mustarip olan kişiye kulak verdi. Ona dedi ki "Ey akıl! İsyânım pek çoktur, sürekli bir kaygı içindeyim. Ömür geçti gitti, dünya bana kalacakmış sandım. Ben cimrilik ve kıskançlıktan kurtulmak istiyorum. Lütfen yardım et! (B. 414, 415). Akıl bu sözlere kurak verdi ve dönüp ona "Bize gelen kıskançlıktan ve diğer kötü huylardan vazgeçer, endişe etme. (B. 418)." Rûh sultanı aklın tavsiyesine uyararak yanına gider ne yapması gerektiğini öğrenir. Akıl şöyle der:

*Akil eydür gel e bir gözlerin aç
Sahâvet kanda ise ol yana kaç
Akıl der ki, gel de gözlerini bir aç /uyan! Cömertlik nerede ise o tarafa yönel (B. 420).*

Kıskançlık ve cimrilikten kurtulmanın "sahâvet"(cömertlik)le mümkün olacağını öğrenen rûh hayır-hâsenât yaparak yüzündeki perdeyi kaldırır:
Tamâm oldu çü söz sahâvet irdi

*Hasenât yüzünden nikâbı gitti
Cömertlik gelince, söz bitti. Cimri'nin hayır/hâsenât yüzünden perdesi gitti (B. 422).*

Yûnus cimrilik konusunun sonunda "terk"le ilgili bilgiler de verir. Terk dünyevî ihtirâsları gönüle dol-durmamak demektir. Ölümsüzlüğe ulaşmak için terk makâmlarını yaşamak gereklidir. İlim ve amel, terki yaşama-yaya kâfi değildir. Tanrı velilere ve nebîlere "cân terki"ni emretmiştir. Nihâyet sahî(cömert)ler cândan, cennet ve cehennem kaygısından geçmişler, cemâl müşâhedesine yönelmişlerdir. Onların gönüllerinde "tecellî balkımış"tır (B. 432). Cömert kulların Hak katındaki varlıkları "edep-ten" ibarettir (B. 435). Yolları da "aşk yolu"dur:

*Tarîk-ı aşka ne ser-mâye ne mâl
Bular aşk ile olmak oldu muhâl
Aşk yolunda ne para ve pulun, ne de malın kıymeti vardır. Bunların aşk ile bir arada olması imkânsızdır (B. 449).
Dünyada ölmeden önce ölen cömertler hesaplarını burada zinde iken vermişler, Hakk'a ulaşmışlardır.*

Gıybet ve Yalan

Yûnus, cimrilik ve kıskançlıktan sonra gaybet (dedikodu) ve bühtân (yalan) konusunu ele alır. Bu bölüm F nüshasında "Dâstân-ı Akl" başlığını taşımaktadır. Yûnus Emre'ye göre bühtân, gıybet ve kin, akılla birlikte bulunamaz. Bu sıfatlar insana sonradan ârız olur. Gıybet ve yalan kınanacak huylardandır. Ona göre her iki sıfat da "küfür"dür. Kişinin ağzındaki dedikodu kadının hayız hâli gibidir. Gıybet eden kişiler Allah'ın rahmetini bulamaz:

*Kişinin hayızdır ağzından gaybet
Ki gaybet söyleyen bulmaya rahmet
Gıybet kişinin ağzında hayız gibidir. Öyle ki gıybet eden rahmet bulamaz (B. 472).*

Gıybet insanı kendi gerçeğinden uzaklaştırır. Başkalarının dedikodusunu yapan kişi, bakışlarını eşyâdan mânâya, dıştan içe çeviremez. Halbuki hakîkatin kaynağı içtedir. Dışarıya (maddeye, mâsivâyâ) takılıp başkalarıyla uğraşmak vahdet bilincinden yoksun olmak demektir. Yûnus her türlü kötülüğün nefsimizde başlayıp nefsimizde bittiğine kânidir. Öyleyse onu kimseye göstermeden arıtmak, yok etmek gerekir:
*İçeri gizlidir cümle yavuz hû
Gider gösterme kimseye anı yu
Bütün kötü huylar insanın içinde gizlidir. Bunları kimseye göstermeden temizle (B. 489).*

Tecellîye mazhar olmak için kalbi arındırmak şarttır. Bal katran kabına konulmaz. Kalbi arındırmanın, damarlara saykal vurmanın yolu tevhitte geçer. Hazinesel toprağın

derinliklerinde bulunur:

Kaçan genc bulasın yer kazmayınca

Ya kalb sâfi mi olur kızmayınca

Toprağı kazmayınca hazineyi nasıl bulabilirsin ki? Tıpkı bunun gibi kalb -kinden, kibirden, öfkeden (vs.)- arınmayınca safiyet kazanabilir mi (B. 483).

Yûnus'un bu mevzûda dile getirdiği "sa'y" (çalışma) ile kasdettiği mânâ tevhid, tehlil, ibâdet ve insana hizmetten başka bir şey değildir. Esasen değme sa'y ile hakikat ele geçmez. Çok emek yemek gerekir.

Yûnus eserinin bir yerinde hakikate ulaşma kavramını "şeker" kelimesi etrafında geniş bir istiareyle izâh eder. Burada şekerin tadıyla vuslattan duyulacak zevk özdeşleştirilir. Zaten Yûnus izah ettiği şekerin "manâ şeker" olduğunu belirtir:

Şeker için değil sözümün ucu

Ne yediğim bilir ma'nî bilici

Bu sözü söylememin sebebi şeker için değildir. /Ben şekerden bahsetmiyorum!/ Manâyı bilen kişi, benim ne yediğimi ve ne dediğimi iyi bilir (B. 491).

Bu bölümde şeker, bal, göz, kulak, duymak ve tatmak gibi kelimelerden hareketle vahdetin beş duyu ötesinde vicdanda gerçekleşeceği imâ edilir.

Diğer taraftan gaybet ve kin sahiplerinin hâli içler acısıdır. Bu sıfatları en kötü huylardan kabul eden Yûnus gaybet eden ve kin tutan kişilerin gündüzlerini geceye benzetir (B. 512). Bu kişilerin gözleri hicap içindedir; kulakları da duymamaktadır. Gözleri gerçeği göremediğinden hırsıza benzetilmekte ve "göz uğrusu" denilmektedir.

Bütün imân, amel ve tefekkür tecrübelerini "ilâhî aşk" temeline oturtan Yûnus göz ile sevgi arasında güzel bir ilgi kurar. İbret nazarı olmayanın kalbinde sevgiden eser yoktur:

Kamu sevgi dadın evvel göz alır

Anunçün hasreti gönülde kalır

Bütün sevgilerin tadını /zevkini/ önce göz alır. Bu sebeptendir ki gözden uzak olanın /sevgilinin/ hasreti gönülde kalır.

Gözü görmez kişinin sevgisi yok

Bu gözlü kişiler sevi bile tok

Gözü görmeyen, yani varlığa ibret nazarı ile bakmayan mânâdan habersiz kişinin sevgisi yoktur. Halbuki gözlü kişiler /yani gözü hakikati görenler/ sevgi ile doymuşlardır (B. 526-527).

Kişinin gözü neye baksa sever

Tekellüfsüz gönül ol yana akar

Kişinin gözü nereye bakarsa onu sever. Gönül kolaylıkla o yöne meyleder.

Gözü yok kişinin sevmek nesidir

Gönül kul eyleyen göz fitnessidir

Gözsüz kişi neyi sevebilir ki? Gönlü köle /kul/ haline getiren, gözün sebep olduğu fitnedir /yanlış bakışlarından çıkan kargaşadır/ (B. 532-5533).

Hakikatte eşyâ âlemi Hakk'ın nûrundan zuhur etmiştir. Bu sebeple kâinâta mânâ gözüyle bakanlar Hakk'ı müşâhede ederler:

Göz oldur kim müdâm ol cânı göre

Farızadır kula sultânı göre

Göz odur ki daima o cânı /varlığın özünü, mutlak sevgili olan Hakk'ı/ görür. Kula bu farzdır. Kul sultanı gönül gözüyle /dünyada yaşarken/ görmelidir (B. 534).

Eşyâ Hakk'ın nûrundan zuhûr ettiği için ortada kin tutup gıybet edecek bir varlık da yoktur. Eşyânın hakikatini görmemize engel olan şey nefis perdesidir. Öyleyse insan dıştan içe yönelmeli, bakışlarını kendi içine çevirmelidir:

Farıza er kişiye kendi sözü

Bakar kendi yoluna kendi gözü

Her kişiye kendi sözünün hükmü kendinedir. İnsanın kendi yoluna kendi gözü bakar (B. 546).

Yûnus gaybetle birlikte "söz" mevzûu üzerinde de durur. O Hak sözünden başka her sözün "ayruk söz" olduğunu söyler. Sözü Hak olan kişi hakkı duyar.

Gıybet, yalan ve akıl konuları üzerinde durulan bu son bölüm aklın doğruluğa gıybet evini yıktırmasıyla devam eder. Sonuçta doğruluk ile dirilenler ebedî kalmayı başarıp müşâhedeyle gark olurlar. Gıybet, kötü söz, hased, cimrilik insanı çokluğa sürükler. İnsan âlem aynasında kendisini görür:

Neye kim bakarsan ol yüzündür

Kime ne sanırsan kendözündür

Her neye bakarsan o, kendi yüzündür. Kimin hakkında ne düşünürsen o kendine aittir (B. 588).

Doğrular kalp evinde imân çerâğını yakmışlar, karanlığı, bütün nefsi sîfat ve arzuları sürüp çıkarmışlardır:

Çırâğı yakıcak karanu kaçır

Özü göyner bize nûr bâbın açar

Çırayı yakınca karanlık yok olur. Kendisi yanar bize nûrdan bir kapı açar (B. 592).

Çırâk yandı delil doğru bulundu

Ev aydın oldu vü uğru bilindi

Meşâle yandı, doğru kılavuz bulundu. Ev aydınlandı ve zulmetin sebebi olan harâmî bilindi (B. 594).

Burada kalpteki çerâğ imân; ev kalp ve evi talan eden uğru (hırsız) ise şeytan yani nefistir. Sözün özü insa-

nın imânı kâmil olursa nefis-i emmâreden kurtulur:

Çırâk dediğim imân nûru mutlak
İmânıyla didârın gösterir Hak

Çıra /meşâle/ dediğim şey, gönüldeki imân nurudur. /Ee çıra yaktığımızda zulmet nasıl aydınlanıyorsa/ imân nuru da tecellî edip gönülde tamamlanınca Cenâb-ı Hak cemâli-ni gösterir. /Birlik sırrını yaşatır/ (B. 595).

Ol uğru dediğim şeytândır gezer
Ki dembedem içinde fitne düzer

Burada uğru /harâmî/ dediğim gezen şey şeytandan başkası değildir. O içinde sürekli türlü türlü fitneler düzer, karışıklıklar çıkarır (B.596).

Yûnus'un mesnevîde işlediği bu konular divânındaki gerek müstakil şiirlerde gerekse beyitlerde ayrıca ele alınmaktadır. Meselâ onun nefis ile nasıl mücâdele edileceği anlatan şu nutku, mesnevînin özeti gibidir:
Ne bakarsın taş kapıda gir içeri neler gezer
Tama' oturmuş dâimâ saf bağlamış fitne düzer
Dış kapıda yani şeriat kapısında oyalanıp sağa sola niye bakınıp duruyorsun? İçeri gir, bak içerde, hakikat âleminde neler var, orada kimler geziyor! Bitip tükenmek bilmeyen hırsın dış kapıya oturup sıraya girmiş sürekli ortalığı karıştırmakla meşgul.

Gel imdi gel kanâata gâfil olma tiz bin ata
Olmaya kim ecel yite fâsîd ola satu bâzâr
Ey doymak bilmeyen nefis! İmdi kanâate gel, olanla yetin. Gaflet içinde yaşama, nefis atına hemen bin, vakit kaybetme. Ne olur ne olmaz, ölüm ansızın gelebilir. Alış verişin, dünyadaki ticaretin kötü sonuçlanabilir, daima hazırlıklı ol. At nefistir, Cenâb-ı Peygamber "nefisleriniz bineklerinizdir." buyurmuştur.

Sen kandasın teslîm ile kamulardan aşağı dur
Usan olma bu sözümden gör müfsidi nice kızar
Sen nerede olursan ol, Hakk'a teslimiyet göster. Herkesten alçakgönüllü ol. Bu sözümden, verdiğim öğütlerden gaflet etme, 'aman sen de' deyip usanma! Bozguncu kişileri gör, bu sözleri duysa ne kadar kızar, bozulur.

Ana durur buhl u hased key mübâriz durur gâyet
Kökünü kaz yabana at fârig otur ey gam-güzâr
Cimrilik ve kıskançlık kimde varsa o kişi gayet kavgacıdır. Ey gamlı kişi, içindeki cimrilik, kıskançlık ve kibir gibi diken benzeyen huyları kökünden temizleyip dışarıya at, nefisinden uzaklaştıır ki tekrar nüksetmesin. Burada kötü huylar istiare yoluyla tarlayı baştan başa kaplayan diken benzetilmektedir. Diken kökünden temizlenmezse bulunduğu yeri kaplar. Tıpkı bunun gibi cimrilik, kibir, kıskançlık gibi huylarla mücâdele edilmezse bu huyların biri diğerini besler ve insan insanlıktan çıkar.

Koğul bu yokluk bâbını öğren dostluk edebini
Eydürsin sor iste beni bana gelen kâlden bezer
Bu yokluk kapısını, dünyayı bırak. Dostluk edebini öğren! Dersin ki, sor ve iste beni. Bana gelen sözden usanır, hâle geçer!

Kibr ü menîdir subaşı delim kişidir yoldaşı
Sen olmagıl anın eşi buna uyan yoldan azar
Kibir ve benlik bütün huyların başını çeken komutandır. Bunların emrinde pek çok kişi vardır. Sen bunlara eş olma /benzeme/ bu yoldaşlardan birine uyan yoldan çıkar.

Riyâ çökük yerde durur key sakın oda buyurur
İhlâs gelip cümlesin yur Yûnus yolu yavlak sezer
İki yüzlülük çökük /sefil, alçak/ bir yerde yani siperde bulunur. Bunlardan çok sakınmak gerekir. Sen ihlâs sahibi ol. İhlâs askerleri gelip bunların hepsini temizler. Yûnus insanın kendini gerçekleştirme yolunda ne kadar ince, ne kadar hassas noktalar varsa bunların hepsini sezer, anlar, sana bunların yolunu gösterir.

Yolcuya Öğütler'in Özü

Verdiğimiz bu bilgilerin özü şudur: Yûnus Emre mesnevîde seyr ü sülûk çıkarırken yaşadığı iç tecrübele-rini, nefsiyle olan mücâdele ve mücâhede azmini, kendini bilme ve bulma gayretini o günkü toplum hayatından, devletin ve askerî teşkilatın düzeninden hareketle tasvir eder. Mevzunun iyi anlaşılması için birtakım benzetmele-re başvurur. Mesela devlet düzeni içinde sultanın görevle-rini dikkate alarak onu vücûd-ı mutlak olan yaratıcı veya rûh-ı kudî yerine sultanı koyar. Ateş ve yel gibi unsurları kişileştirerek onları konuşturur, onlara birer şahsiyet verir. Bunlara vücuttan hükmeden birer kuvvet olmaları sebebiyle binbaşî mesâbesinde düşünür; emirlerine biner asker verir. Toprak, su ve tabii ki cân ile birlikte vücutta üç müspet hükümler vardır. Bu manevî kuvvetler de birer binbaşî konumundadır. Emirlerinde biner er bulunur. Cân ile de dört kişi gelir. Bunlar da binbaşîdır ve emirlerinde biner er bulunur. Hava ve ateşten gelen nefis şeytânî, toprak ve sudan gelen cân rahmânî birer sultân-dır. Bu dört unsur biribirleriyle çatışma hâlinindedir. Her iki sultân varlık ikliminde yolcunun gönül mülkünü ele geçirmek için mücâdele ederler. Yûnus bu noktada hikâ-ye ettiği mecazî ordu düzenini sosyal gerçeklere uygun olarak bölüklere ayırır ve ere (talibe) sorar: "İmdi bilgil kim hangi bölükdensin?" İnsan nefis veya cân, bu sultan-lardan hangisine bağlıysa gönül onun hükmüne girer. Bunlardan Rahmânî askerler on üç bin erdir. Kolay kolay yenilmezler. Bir haşerâta benzetilen nefis askerleri de dokuz bin kişidir. Bunların atları daima eğri ve harekete hazır, yüzleri de peçelidir. Tabii ki gâyeleri rûh askerleri-

ne saldırmaktır. Bu manevî kuvvetlere bağlı her er genel mânâda iyilik ve kötülüklerin timsâlidir. Yine mesela rûh, cihânı esir alan nefis askerlerinin elinde "benzi sarı, dili tutulmuş, aklını kaybetmiş bir âciz kişi"dir. Nefis askerleri ise demir yürekli bahadır erlerdir. Bir başka yerde rûh sultanına bağlı erler, "ipek donlar giyinmiş, Burâk atlara binmiş, önlerinde yeşil bayrak" olduğu hâlde tasvîr edilir. Başka bir yerde "kibir" dağlarda yolları kesen harâmîye benzetilir. Buna karşılık tevâzu alçaklarda oturan insanlar yahut denize akan ırmaklar gibidir. Bu manâ yolculuğu sırasında akıl mürşidine danışıp öğütlerini yerine getiren âşık rûha ulaşarak nefis-i emmâre denilen âsilerin elinden ülkeyi ve beldeyi kurtararak gönül tahtına tekrar oturmuştur. Devlete, saâdete ve insânî öze ulaşmak...Aslında bütün mâcerâ budur. Nitekim bir nutkunda şöyle işaret eder:

*Bu vücûdum şehrine bir dem giresim gelir
İçindeki sultânın yüzün göresim gelir*

Eserde rûh ve nefis arasındaki çatışma işlenirken akılla ilgili düşüncelere de yer verilir. Yûnus'a göre akıl, rûh sultanının rehberidir. Bu taraftan bakılınca o, sultanın veziri, danışmanı yani başbakanı konumundadır. Akla ulaşmak ve danışmak Allah'a vuslat için gâye değildir. Akıl, nefis ordularından aldığı bilgiyi rûh sultanına ait cömertlik, kanaat, iyilik, doğruluk gibi güzel huylara iletmekle, onlara yön vermekle görevlidir. Rûh sultanı bu bilgileri alıp değerlendirir. Aklın verdiği taktiklere göre gönül şehrindeki emmâre nefse ait orduları nasıl temizleyeceğini, gönül tahtına nasıl oturacağını planlar. Burada Yûnus -sûfiyâne bir ifadeyle söylemek gerekirse- bir kâmil mürşid rehberliğinde sâlikin ilme'l-yakînden ayne'l-yakîne geçişini anlatmaktadır.

Yûnus Emre bu eserinde sultan, taht, şehir, il, dağ, ova, yer, binbaşı, er, sipahî, ev, uğru gibi şehir medeniyeti ve devlet teşkilatıyla ilgili kavramları mecâzî de olsa bol bol zikreder. Bu da göstermektedir ki Yûnus ikâmet ettiği mekânda tutunmaya çalışan akıncı bir toplum içinde yaşamaktadır. Daha net bir ifadeyle Yûnus göçebe (akıncı) kültürüne âşinâ olduğu kadar şehir medeniyetine de vâkıftır.

Eserin arka planda zikri geçen toplumsal olaylar kurgu değildir. O dönem Anadolu'sunda Müslüman Türk'ün yaşadığı gerçek olaylardır bunlar. İlâhî kaide odur ki devrân Muhammedîlerin başı için döner ve onların gönlünde kopan fırtına âlemde kopar fırtınayla aynıdır. Bu sebeple Hak erenler "içi neyse dışı o, dışı neyse içi odur" demişlerdir. Yûnus Emre'nin manâya yapılan yolculuğu anlatırken eserinde gerçek kıssalara baş vurması tesâdüfi değildir. İnsan fitratına en uygun terbiye metodlarından

birisi de hiç şüphesiz hakîkatin mecâzla anlatılmasıyla mümkündür. Ehlullah derin konuları idrâk etmekten âciz olan insanları kıssalarla remizlerle, hikayelerle terbiye etmişlerdir. Kur'ân ve sünnetle ilgili bilgileri baştan beri şifahî yollarla öğrenen Anadolu Türk'ü, Yûnus'un anlattığı ledünnî dünyadan başka türlü haberdâr olamazdı. Ayrıca Yûnus'un ilâhî ahlâkı basit, anlaşılır ve halkın hayatından alınan bazı kıssalarla anlatması sünnete de uygundur. "Din nasihattir." diyen Hz. Peygamber insanlara tefekkür edebildikleri ölçüde konuşulmasını tavsiye etmiştir. Yûnus bu eserinde konu ve üslûp bakımından millî; gaye bakımından tamamen İslâmî-tasavvufî bir irşâd anlayışı sergilemektedir.

Risâletü'n-Nushiyye'nin Nüshaları

Risâletü'n-Nushiyye pek çok Yûnus Emre Dîvânı yazmasında bulunmaktadır. Söz konusu yazmaların çoğunluğu yakın tarihlidir¹⁸. Mesnevî dîvânının eski harfli baskısında da bulunmaktadır¹⁹. Elinizdeki çalışmada ortaya çıkan metin Risâletü'n-Nushiyye'nin eski tarihli beş nüshasının karşılaştırılması sûretiyle meydana getirilmiştir. Tereddüt ettiğimiz yerlerde başka yazmalara da başvurduğumuzu belirtelim. Söz konusu beş nüshanın buldukları kütüphaneler ve özellikleri şöyledir:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bl. 3889

Dîvân-ı Yûnus Emre

İstinsâh tarihi: -? (Tahminen XV. asır);

Müstensih: -?

Yk.: 210, Ölç: 17.0 x 12.5-12.5x7.3 cm., Str: 11, Yz. Harekeli nesih, Kt: Abadî, Ct: Kahverengi meşin, şemseli, zencirekli. 1. ve 2. sayfalarda tezhip vardır. Cedvel ve mısra sonlarındaki duraklar yaldızlı, söz başlıkları mavi Risâletü'n-Nushiyye 1b-54a vr. arasındadır. Sonraki varaklarda 194 ilâhî, 1 münacât bulunmaktadır.

Millî Ktp. (Ankara), M.F.A. (D) 12.

2. Karaman Nüshası

Dîvân-ı Yûnus Emre

İstinsâh tarihi: XIV. asır (?);

Müstensih: ?

Yk.: 208, Ölç: 250x170-215x130 mm., str: 11, yz. Harekeli nesih, Kt: Abadî, ciltsiz, tezhipsiz, eserin girişinde 535 beyitten müteşekkil Risâletü'n-Nushiyye var. İlâhilerin sayısı ise 211.

Bu yazma, tarafımızdan ilk defa kullanılmış olup, diğer yazmalardan fevkalade farklılıklar taşımaktadır. Yazmayı, F nüshasıyla birlikte birinci dereceden kaynak olarak değerlendirdik.

Millî Ktp. (Ankara), M.F.A., A-4764.

18- Yûnus Emre Dîvânı Yazmalarının toplu bibliyografyası için bk. Mustafa Tatcı, Yûnus Emre Bibliyografyası, Ankara 1988, s. 1-4.

19- Yûnus Emre, Dîvân-ı Âşık Yûnus, İstanbul 1320. Aynı eserin diğer bsk. için bk. 1340, 1302, 1327.

3. Yahya Efendi Nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bl., 3480

Dîvân-ı İlahîyât-ı Yûnus Emre,
İstinsâh tarihi: XVI. yüzyıl yazmalarındandır.
Müstensih:?

Yk: 107, Ölç: 19.0x13.8 cm. Str: 15, Yz: Muhtelif, çoğunluğu, şikeste talik. Kt.: Aharlı ve sarıca renkli Ct.: Arkası meşin, üstü beyaz bez kaplı. Risâletü'n-Nushiyye, 5b-51a varaklar arasındadır. İlahîler ise 302 tanedir.

Millî Ktp. (Ankara). M.F.A. (D) 9

4. Nuruosmaniye Nüshası, 4904

Câmiü'l-Maânî (172b-195a).

Müellifler: Hz. Seyyid Yahya'dan bir risâle ve Farsça şiirler, Hz. Mevlânâ'dan manzûm parçalar. Seyyid Nime-tullah, Hz. Gülşenî'den manzûmeler, Cemalî, Kaygusuz Abdal, Kemâl Ümmî, Gülşenî-i Mısırî, Halilî, Ca'ferî, Yûnus Emre, Saîd Emre, Kasım, Ubeydî ve diğer bazı şair ve nasirlere ait parçalar mevcuttur. Yûnus'un Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı 172b-195a varaklar arasındadır. Eser 315b varakta bitmektedir. Risâle, oldukça karışıktır. F nüshasına göre yeniden tanzim ve tertip etmeye çalıştık. Özellikleri:

İstinsâh tarihi: şaban 940 (M. 1540).

Yk: 22, Ölç: 23.5x13.5-22x11.0 cm. Str: Yazılar sayfaları doldurmaktadır. Satır sayısı 29-30 arasında değişmektedir. Yz. İnce talik, Kt: Abâdî, Ct: Kahverengi, tamir görmüş, yumuşak meşin ve mahfazalı. Başlıklar tezhipli cedvelli, yaldızlı, söz başlıkları kırmızı. Risâletü'n-Nushiyye 172b-180a arasındadır. Dîvân kısmında 219 ilâhî var.

5. Bursa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bl, 882

Mecmûatü'l-Eş'ar,

Müellif: Yûnus Emre, Şeyyâd Hamza, Şemsî.

İstinsâh tarihi: XV. yüzyıl (?);

Müstensih:?

Yk: 53 Ölç: 250x140 mm. Str. Değişik. Yz.: Harekeli ne-sih kırmızı, Ct: Ciltsiz. Kt: Kırmızı kaplı filigranlı, esmer kağıt.

Bu yazma Yûnus Emre ile Âşık Yûnus'un şiirlerini ayıran bildiğimiz ilk ilk kaynaktır. Bu açıdan çok kıymetlidir. Risâle, eserin 18a-25a varaklarındandır. Fakat yarısı kopmuş veya koparılmıştır. Yûnus'a ait 155 ilâhî bulunmaktadır.

Millî Ktp. (Ankara), M.F.A., A-4893.

6. DTCF. Kütüphanesi Nüshası, Müteferrik 185.

DTCF Kütüphanesi, müteferrik yazmalar bl. Nu: 185.

Baştan 15 varak kopuk olan yazmanın tıpkı basımı tarafımızdan yapılmış olup burada o nüsha kullanılmıştır. (Bk. Yunus Emre Külliyyatı, Tıpkı Basım, İstanbul 2008.

Bu yazma tenkitli metinde zaman zaman mürâcaat ettiğimiz tâli bir kaynaktır.

Yolcuya Öğütler'den Ne Anlamalıyız?

“Yolcuya Öğütler/Risâletü'n-Nushiyye” Yûnus Emre'nin çağının toplumsal meselelerinden ilhâmle kendi nefis terbiyesi ve sülûk tecrübelerini anlattığı mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan altı yüz beyitlik bir risâlesidir. Yûnus bu eserinde Anadolu fütûhâtını gerçekleştiren Müslüman Türk'ün o devirdeki hayat tarzından hareketle soyut, sâde, derin, remzî bir üslûpla, insanın nefsi ile mücâhedesini, yoklukla varlık arasındaki arayışlarını, kendini bilme ve bulma gayretlerini, Allah'a vuslat sırlarını anlatmaktadır. Türk diliyle yazılan ilk öğüt kitaplarından biri olan bu manzûme, sadece tasavvuf edebiyatı açısından değil, Türk dili ve Türk kültür tarihi açısından da çok önemlidir.

Yûnus'un mesnevîsinin Türkiye ve dünya kütüphanelerindeki yazmaları 15. asra kadar geriye uzanmaktadır. Eserin matbu nüshasından hareketle (Dîvân-ı Âşık Yûnus, İstanbul 1227) ilgili ilk ciddi değerlendirmeyi yapan Rahmetli M. Fuat Köprü bu manzûme için “Mesnevî/ Mesnevîyât” tâbirlerini kullanır (bk. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, s. 293-294). Manzûmenin “Risâletü'n-Nushiyye” ismiyle tanınması Abdülbaki Gölpınarlı'nın araştırmalarından sonradır. Zira Gölpınarlı 1943 senesinde neşredilen tenkitli metin denemesinde bazı değişik nüshaları görmüş ve özellikle Fatih nüshasının müstensihine ait temmet kaydındaki “Temmetü'r-Risâletü'n-Nushiyye” ibaresinden hareketle bu eserin serlevhasında “Risâlat-al-Nushiyya” ibaresini kullanmıştır. “Öğüt Kitabı” anlamına gelen bu başlık muhtemelen “Sanır mısın öğüdümü dak için/Nasihatdir sana cümle Hak için” yani “Sanır mısın ki bu öğüdü sana, sende kusur bulduğum için veriyorum! Sana bu öğüdüm, senin hak ve hakikate, gerçek mutluluğa ulaşman içindir (B. 236).” dediği beytinden hareketle müstensih tarafından konulmuştur.

Aslında gerek burada ve gerekse eser içinde değişik vesilelerle vurguladığımız üzere Yûnus Emre'nin mesnevîsi, kendi yol tecrübelerinin, “mücâhede” ettiği zamanlarda yaşadığı iç çatışmalarının, kendiyle boğuşmalarının bir yansımasıdır. O bu mücâhede, varlık insana, insan da varlığa aynadır gerçeğinden hareketle Anadolu Türkü'nün Haçlılar ve Moğal istilâcılarla mücâdele günlerinde yaşadığı için bir nev'i içiyle dışını yahut dışıyla içini kaynaştırarak anlatır. Dikkatlice okunduğu zaman görülecektir ki metinde istilâya uğrayan bir belde vardır. Siz bu beldeyi zâhirde “Rûmîli”, bâtında da “gönül” âlemi diyebilirsiniz. Dünyanın vicdânî olan merd-i Hudâların yaşadığı bu “Emîn belde”de yaşayan mâsum Türk halkının başına bazen Haçlı, bazen yağmacı Tatar kılığında görünen harâmîler, âsiler, işgâlciler ellerindeki silâhlarla

Azrail ve cellâd kesilmiştir. Bu işgâlciler tabiatıyla gönlümüzü kuşatan öfke, kıskançlık, cimrilik ve kinin sûretleridir. İşte içimizdeki bozkırları ele geçiren bu gayr-ı müslim askerler, mürüvvetsiz beyler ve erler, altlarında birer at, ellerinde kılıç, ok ve mızrak, girdikleri yerleri kan gölüne çeviren; asan, kesen, yakan, yıkan dinsiz, imânsız silahşörler, beldeleri toza dumana boğmuştur. Her yerde kan, irin, duman ve is vardır. Göz yaşları çağlar hale gelmiş, dağlar geçit vermez olmuştur. Bağlar bahçeler, kuşlar, kurtlar, börtü-böcekler hayata küsmüş vaziyette bu zulüm dursun diye sessiz sessiz feryâd etmektedirler. Zulümden bir nûrlu kapı açılın diye eller, kâmillerin eteğine düşmüş, gönüller rahmet duasına çıkmıştır. Resim hiç de iç açıcı değildir. Ne ki Cenâb-ı Hak en zor şartlarda bile insâna, kurda, kuşa, toprağa, ağaca, velhasıl bütün mahlûkata zâtından bir rahmet kapısı aralamış, kendilerine yol gösterecek bir âkil, kendisinden emîn olunacak bir tercümân-ı ilâhî, bir danışman, bir er, bir eren göndermiştir. Hakk'ın izn ü inâyetiyle bu ordu-millet demir dağlar eritilecek, geçit vermeyen suların geçilecek ve bu Ergenekondan da kolaylıkla çıkacaktır. Bu emîn belde Anadolu yani Çalab'ın tahtı olan gönül vehmin âsi ordularından temizlenecek, rûh-ı kudsi saltanat tahtına şâh olacaktır. Zira bu varlık, zoruyla, zârıyla, yadıyla, yârıyla kendinindir ve onun rahmeti gazabını geçmiştir. Öyle de olmuştur. Yûnus Emre içindeki kıvrımları düzledikçe, sırtladığı varlık odunlarını aşk tekkisinin tandırında yaktıkça dışarıdaki çiğlikler de pişmiş, asâyîş ber-kemâl olup beklenen güneş doğmuştur. İnsan kin, öfke, kibir, riyâ, gıybet putlarını devirip özgürleştikçe âlem çokluktan uryân, aslına hayrân bir şekilde içten içe devrân ederek birliğe intikal etmiştir. Yûnus nefesine vurdukça, içinden öfkeyi, kini, gıybeti ve hasedî atıkça, aklını terbiye edip onu vahyi idrâk edecek hâle getirdikçe il ü şardan bir yer selâmete kavuşmuştur.

Bir çadırdan bir beyliğin, bir beylikten devletin ve imparatorluğun çıkması insan-ı kâmilin iktidârından başka nedir ki? İktidâr denilen Tapduk Emre'nin hükümden başka ne olabilir ki? Himmet-i Pîr olmasa hakikat devletine şâh olmaya kulun gücü yeter mi? Manâda otorite tektir ve mutlaktır. O da sahibinden başkası değildir. Otoriteyi kim dejenere ederse, bir Muhammedî kılıç çıkar onu yine lâyük olduğu hakikat koltuğuna oturtur. İşte dönemin Muhammedî kılıcı "Bizim Yûnus'tan başkası değildir ve elinizdeki hikâye Yûnus'un o otoriteye yani gönlün sahibine yaptığı yolculuktur. Yolun sonunda gönül iklimine hürriyet sancağını dikmiştir Yûnus. Beldesi istilâ altında kalanlara yol göstermeye, onlara merhametle, himmetle yardım etmeye, karanlık yollarına meş'ale olmaya devam eder duru. Bu eser işte o merhamet noktasından yazılmıştır. Hz. Peygamber, Mirâc-ı güzinden hangi sâikle "ümme'ti ümme'ti!" diyerek Mekke'ye döndüyse

Yûnus da aynı sâikle çağının ve çağların üzerine elindeki kitapla dönmüştür. Muhammedî sünnet budur. Yani yolunu gözleyen kitlelere vahdet tecrübesiyle dönmektir sünnet. Bu hacmi küçük eserin büyüklüğü oradadır. Bilmem anlatabildik mi!

Yûnus bu eserinde Türkistân ve Horasan menşeli melâmet ve aşkı belirginleştiren tasavvuf yollarıyla İbn Arabî'yle tebellür eden vahdet-i vücûdçu idrâkin birleştiği noktada adeta bir Türk-İslâm tasavvufunun kâidelerini ortaya koymaktadır. Buradan bakılınca "Yolcuya Öğütler" kitabı için Türk-İslâm tasavvufunun bir el kitabıdır dense yeridir. Yanlış anlaşılmasın, aşk gibi melâmet gibi zühd ve takvâ gibi vahdet-i vücûd gibi hiçbir bilgi ne yeni ne de eskidir. Burada her şey hakîkattir. Yeni olan, yepyeni olan, bize "Her dem yeni dirlikte olanın" kendini Yûnus'tan göstermesidir. Siz bunu vahdet-i vücûd idrâkinin melâmet, aşk ve vecdin bir "Türkmen Kocası"nın, bir "Oğuz"un gönlünden rahmet damlaları halinde birer kelimeye bürünüp gönüllere değmesi de diyebilirsiniz. Hâsılı ilk olan hep ilktir ve o ilk bazen kendini Yûnus diye gösterir. Bu sebeple elinizdeki eserde bir tesîr aramaktansa ilâhî bir müessir aramak daha doğru olacaktır. Evet, Yûnus Hak sevgisi ve bilgisinin, vahdet-i vücûd idrâkinin Oğuzcasıdır.

İmdi bu eser Türkçe'de hakîkatin dili olmuş bir Türkmen Kocası'nın "sülûknâme"sidir. Biz buna biraz daha açarak "mânâ yolcusunun el kitabı" da diyebiliriz. Bu konu esere yaptığımız şerhler sırasında yeri geldikçe işaret edilmiştir.

Varlık siyâset meydanıdır ve bu meydana çatışmadan kaçınmanın imkânı yoktur. Tıpkı bunun gibi hilkatinin manâsını çözememiş insanın iç dünyası da dışarıya gibi zulmet ile nûr, iman ile şeytan, nefis ile rûh ikiliklerinin savaşlarına sahne olmaktadır. Gönül darlığı (stres) her çağın hastalığıdır. İşi Hak'tan bilinlerin Hakk'a, işi halktan bilenlerin halka kurban olup gittiği bu âlemde yolcuların görevi "Bir" olanı birlemektir. Çokluğu bire döndürmek ve yüreğindeki yangını söndürmektir onun görevi. Öyleyse cânını dişine takmalı, bu âlemde âvâre kasnak yahut çömlekçi beygiri gibi bilinçsiz bir kulvarda dönüp durmamalıdır. Vehmînin kurbanı olan insan bir vesileyle "akl"a danışmak, "akıl almak" ihtiyacı duyunca, "akıl" denen Muhammedî gücün yani insan-ı kâmilin sevkîyle aslına yönelmiştir ki hakikat meclisinde lutf-ı şâhâne yahut himmet dedikleri de budur. Vehmi yenecek olan güç sendeki akıl ve aşktır ki seni yokluktan öte gerçek varlığa götürecektir. Maksat dünyada iktidârda olmak değil, manâda muktedir olmaktır.

Yolun sonundaki yolcunun gönlünden damıtılmış akıl ve onun ötesinde aşkla kaleme alınan bu yol kitabı, aslında bir iktidâr kavgasından sonra nefsinin şehid eden bir âşıkın hikâyesidir. Evet, Tapduk Emre'nin erenler defterine Yunus Emre diye yazdığı erin, nefsinin şehid ederek, kendi kanını mürekkep ederek yazdığı bir eserdir bu eser! Bu sebeptendir ki onu nefsinin dâra çeken aşk şehidi Mansûrlar anlayabilir. Mansûr olmayanların dedikodularını, yazıp çizdikleri bir mesnetsiz hikâyedir vesselâm. Bu sebeptendir bu eserde biz, "Yolcuya Öğütler"i anlatırken "şu şöyle diyor-bu böyle diyor" dedikodularından uzak durduk. Bize göre Yunus, kendisini anlamaya çalışan aşk tâliplerine gayreti, akli, aşkı ve irfânı öğütüyor. Başka bir şey değil. Bu sebeptendir ki "Yolcuya Öğütler/Risâletü'n-Nushiyye" adıyla hazırladığımız bu eseri dibâcede uzun uzun tahlillerle anlatma yoluna gitmedik.

İmdi bu noktada birkaç hususa temas edip ilksözünü tamamlamak yerinde olacaktır:

Yunus'un kemâl döneminde yazdığı bu mesnevî "temmet" kaydından hareketle "Risâletü'n-Nushiyye" diye anılmış ve tanınmıştır. Ancak bu isimlendirme bugünün insanı tarafından bir anlam ifade etmemektedir Mesnevî bir seyr ü sülûk kitabı yani bir "Sülûknâme"dir. Bu sebeple "Nasihât Risalesi" kavramını günümüz insanına "Manâ Yolunun ve Yolcusunun El Kitabı" veya kısaca "Yolcuya Öğütler" diye anlatmak da mümkündür. Bu teklifimi şimdilik sözün başında muhafaza ederek ve eserin başlığı için aşağıda "Yolcuya Öğütler" ibaresini kullanarak geçiyorum.

"Yolcuya Öğütler", bugüne kadar Yunus'un diğer ilâhileriyle birlikte yahut müstakilen birkaç defa yayınlanmıştır. Bu yayınların içinde özellikle Abdülbaki Gölpınarlı'nın iki ayrı çalışması rağbet görmüş ve bu çalışmalar konuyla ilgili araştırmalarda kaynak olarak kullanılmıştır. Bunlardan ilki bir tenkitli metin denemesidir (bk. Yunus Emre Divânı, İstanbul 1943). Gölpınarlı'nın bu ilk neşrinde mesnevî 573 beyittir. Fakat bu eserde yazmalarda iç içe giren konular düzeltilmediği gibi nüsha farkları da gösterilmemiştir. Metinde bir hayli okuma ve tercih hataları da vardır. Gölpınarlı, daha sonra bu neşrinden vazgeçmiş ve eserin şimdilik en iyi yazması kabul edilen Fatih nüshasını metin tenkidine başvurmadan neşretmiştir (bk. Yunus Emre-Divân ve Risâlat-al-Nushiyya, İstanbul 1965). Bu çalışmada Risâle 563 beyittir. Nüshalar arasındaki farklar, konu işlenirken meydana gelen bağlantı kopuklukları ve diğer tenkitli metin yapılırken gözetilmesi gereken hususlar dikkate alınmadığı için yukarıda sözünü ettiğimiz eksiklikler bu eser için de geçerlidir.

Bizim elinizdeki eserde esas aldığımız metin 1986-1989 yılları arasında doktora tezi olarak hazırladığımız ve ilk baskısı 1991 yılında yapılan "Yunus Emre Divânı-Risâletü'n-Nushiyye-Tenkitli Metin, haz. Mustafa Tatcı, Ankara

1991." künyeli eserdir. Bu eser daha sonra bazı düzeltme ve gözden geçirmelerle hayli değişmiş olarak defaile basılmıştır. Risâletü'n-Nushiyye'nin tenkitli metni incelendiğinde görüleceği gibi nüshalar arasında çok fazla fark bulunmaktadır. Bu durumdan, mesnevînin sahih bir metnin olmadığı, belki de eserin şifahî kaynaklardan derlendiği sonucu çıkmaktadır. Tenkitli metni oluştururken kullandığımız yazmaların en iyisi şüphesiz Fatih nüshasıdır. Sonra Karaman nüshası gelmektedir. Biz de bu hususu dikkate alarak ilk çalışmalarımızdan beri Fatih nüshasını birinci dereceden, Karaman nüshasını da ikinci dereceden kaynak olarak değerlendirdik. Diğer Yahya Efendi, Nuruosmaniye, Bursa ve DTCF nüshalarını ise yardımcı nüshalar olarak ele aldık. Nüshaların karşılaştırılması sonunda, Risâle'nin altı yüz beyit olduğu anlaşılmıştır.

Yunus'un "Allah'ın ilk yarattığı benim nûrum, aklım ve kalemdir." diyen Nûr-ı Muhammedî hazretlerinin beyan ettiği sırrı ifşâ eden kalemlerle yazdığı bu beyitler, önce gönül levhasına kaydedilmiş, oradan elbiseye bürünerek yolcunun elinde bir çerâğ, kulağına inciden bir küpe, Süleymanlık yolunda parmağına geçirilmiş bir hatem gibi gâh gönülleri tutuşturarak, gâh süsleyerek bütün zamanların aşk yolcularına öğüt olmuştur. Bu eser aşka ve irfana giden bir yol haritasıdır. Arzumuz odur ki Yunus Emre'nin kaynağından içtiği bilgiyle iç tecrübelerini harmanladığı bu eser, başta yola çıkanlar olmak üzere kültür tarihçileri, sosyolog ve psikologlar tarafından hazmedilsin. "Yolcuya Öğütler" hiç şüphesiz yeni sosyolojik ve psikanalitik çözümlenmelerle sözde "modern zamanlar"ın bir ferdi olarak yaşayan bunalımlı insanımızın dertlerine çareler sunabilecek bir muhteva ortaya koymaktadır. Bu âlemde elbette mustarıplerin sığınabileceği, dertlerine deva bulabileceği limanlar da vardır. Yunus'a göre bu sığınak "gönül"dür. Orası nefretin aşka, çokluğun bire döndüğü dertlerin çare bulunduğu bir büyük âlemdir. Yunus'un girdiği aşk kapısından girip Hakk'a dönmeyenler "kin, kibir, gazap, şehvet, öfke ve riyâ bataklığında sefil bir ömür sürdükten sonra bu âlemde yok olup gideceklerdir. Sözün özü günümüz psikolog ve psikiyatristleri "Yolcuya Öğütler"i iskalamamalıdır ki doğru reçete yazıp gönül dalaranların dertlerine çare olsunlar. Öte yandan Risâle'nin mevzuu insanın iç inşâsı olmakla beraber, Yunus eserinde nefsinin terbiyeden geçirip ruh ve gönül hâline getirdiği bu insanın önce yaşadığı mekânı temizler. Mâlûmdur ki ehli "Sür çıkar ağıyarı dilden tâ tecelli ede Hak/Pâdişâh konmaz saraya hâne mâmur olmadan" buyurmuştur. İnsan yaşadığı çevreyle ve iklimle birlikte insandır. Bu sebeptir ki mesnevîde anlatılan olaylar bir devlet başkanından, evde ve sokakta nasıl yaşamayı ve davranmayı gerektiğini bilmek zorunda olan sıradan bir vatandaş kadar herkesi ilgilendirir. Bu yönüyle eser kendini bilmek, bulmak ve kendisi olmak isteyen herkesin bir başucu kitabıdır. Bu

sebeple "Yolcuya Öğütler" kitabını sadece dinî-tasavvufî manzûm bir eser diye sınırlandırıp onu edebiyat tarihinin tozlu raflarına hapsedmek doğru olmayacaktır.

Biz Yunus'un mesnevisini ilk kez doktora tezimizde değerlendirmiş (bk. Yunus Emre Divanı, C.I-II, Gazi Üniversitesi, SBE., Dr. Tezi, Ankara 1990), orada en eski beş yazma nüshadan hareketle bir tenkitli metin denemesi yapmıştık. Bu eser 1991 senesinde on bin adet basılmış ve kısa sürede tükenmişti. Aradan geçen otuz sene sonra doğal olarak yeni belge ve bilgilerle eseri tekrar gözden geçirmek ve değerlendirmek icap etmiştir. Özellikle şerh sırasında kendi neşrimiz de dahil olmak üzere önceki bütün neşirlerde yapılan hata ve eksiklikleri içerden bakma imkânımız olmuştur. Bu sebeple elinizdeki metin ve doğal olarak şerh öncekilerden çok farklıdır.

KAYNAKLAR

- Ahmed Cevdet Paşa: Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, C. XII, Dersaadet 1331 (1913).
- Alptekin, Turan: "Dîvân Şiirimizin Dînî Tasavvufî Kolu ve Âşık Yunus", Yunus Emre Sempozyumu, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü., İstanbul 1992.
- Alptekin, Turan: "Yunus Emre Olayı", Gösteri Dergisi, S. 120, İstanbul 1990, s. 62-65.
- Alptekin, Turan: "Yunus Emre'yi Yeniden Değerlendirme", Gösteri Dergisi, S. 124, İstanbul 1991.
- Alptekin, Turan: "Yunus Şiirlerinin Stilistik ve Karşılaştırmalı Bir Çözümleme Denemesi İçin Prolegomen", Journal Of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları-Ağâh Sırrı Levent Armağanı-24/1, Harvard 2000, s. 9-56.
- Alptekin, Turan: "Üç Yunus, Yunus Emre-Âşık Yunus-Bizim Yunus" Yunus Emre Kitabı (İçinde), Ankara 2012, s. 143-82.
- Alptekin, Turan: "Alevî ve Bektaşî Edebiyatında Yunus Emre", Yunus Emre, (editör: A. Yaşar Ocak), İstanbul 2018, s. 199-217.
- Alptekin, Turan: "Yunus Emre Divânı ve Risâletü'n-Nushîyyesi", Yunus Emre, (editör: A. Yaşar Ocak), İstanbul 2018, s. 147-166.
- Avşar, Ziya: Nasihatler Kitabı, Ankara 2013.
- Ayan, Gönül: "Bazı Cönklerde Yunus Emre", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1995, s. 495-501.
- Ayan, Hüseyin: "Risâletü'n-Nushîyye Üzerine Bazı Düşünceler", Yunus Emre Sempozyumu-Bildiriler, Ankara, 1990, S. 121-126.
- Babacan, Vasfi: "Yunus Emre'nin Risâletü'n Nushîyyesi ve Divanı-Giriş, İnceleme, Metin, Dizin, İstanbul 2017.
- Bahadır, Şaziye Dinçer: "Risâletü'n-Nushîyye'de Bağlama Bağlı Yakın Anlamalı Çiftler", Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 54, Erzurum 2015, s. 117-136.
- Baldırzâde Muhammed Selîsî: Vefeyatnâme, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Bl. Nu: 1381, vr. 4a.
- Banarlı, N. Sami: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, İstanbul 1983.
- Başgöz, İlhan: "Yunus Şiirinde Toplum Hikâyesi", Milliyet San'at, Şubat 1991, s. 1991, s. 18-20.
- Belîg, İsmail Belîg: Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, Bursa 1302.
- Coşan, M. Esad: Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik, İstanbul 2013.
- Cumbur, Müjgan: "Risâletü'n-Nushîyye'de Destân Unsurları", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri-Yunus Emre Sektörünü, Ankara 1991. s. 11-21.
- Çelebioğlu, Âmil: "Yunus'un Bir Şiirin Şehri", Yunus Emre Sempozyumu-Bildiriler, İstanbul 1992, s. 73-82.
- Erden, Fethi: "Yunus Emre, Mezarları-Makamları veya Başka Yunuslar", Türk Yurdu, İstanbul 1966, s. 319.

Ergun, Sadettin Nüzhet: Türk Müsıkisi Antolojisi, C. I-II, İstanbul 1942.

Gazzizâde Abdülatîf Efendi: Hülâsâtü'l-Vefeyât, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bl. No: 2257, vr. 35b.

Dinçer, Aslihan: "Risâletü'n-Nushiyye'nin Dili", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Manisa 2016, s. 65-76..

Dumantepe, Seçil: "Risâletü'n-Nushiyye'de Söylem Figürleri ve Derin Yapı", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Manisa 2016, s. 53-63.

Göçgün, Önder: Dünden Bugüne Yunus Emre-Yunus Emre ve Risâletün-Nushiyye, Ankara 1995. s. 51-66.

Gökâl, Haluk: "Risâletü'n-Nushiyye'de Tahkiyevî Unsurlar" Turkish Studies, Volume 4/2 Winter 2009, s. 518-554;

Aynı bildiri için bk. I. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildiri Kitabı, Aksaray 2009, s. 264-279.

Gölpınarlı, Abdülbaki: Yunus Emre Dîvânı, İstanbul 1943.

Gölpınarlı, Abdülbaki: Yunus Emre Dîvânı, İstanbul 1948.

Gölpınarlı, Abdülbaki: Yunus Emre-Risâlat-al-Nushiyya ve Dîvân, İstanbul 1965.

Günay, Umay: "Risâletü'n-Nushiyye'nin Işığında Yunus Emre'nin Değerlendirilmesi", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri-Yunus Emre Seksiyonu, Ankara 1991, s. 29-40.

Günay, Umay- Osman Horata: Yunus Emre- "Risâletü'n-Nushiyye, Ankara 1994.

Jan Ciopinski: "Le Traite De Bons Conseils De Yunus Emre, Folia Orientalia", Tome XVII, 1976, s. 117-140, Tome XVIII, 1977, s. 65-85 Tome XV,1979, s. 77-96.

Kaplan, Mehmet: "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü-Risâlat-al-Nushiyya'nın Tahlili", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.XXI, İstanbul 1973, s. 65-82.

Kartal, Ahmet: "Yunus Emre'nin Anadolu'sunda Kültürel ve Entelektüel Hayat", Yunus Emre-Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2018, s. 33-65.

Kisling, H. J.: "Yunus Emre Dîvânı'nın Mukaddime Beyitleri Üzerine Düşünceler", Bildiriler, İstanbul 1971, s. 160.

Koçak, Aynur-Çiğdem Mollaibrahimoğlu: "Yunus Emre'de Arketipsel İmgeler:"Risâletü'n Nushiyye" Örneği", Uluslar Arası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni 6-8 Mayıs 2010, Eskişehir 2011, s. 635-645.

Köprülü, Mehmed Fuat: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976.

Mehmed Şemseddin: Bursa Dergâhları-Yâdigâr-ı Şemsî, (haz. M. Kara-K. Atlansoy), Bursa 1997.

Mehmet Şemseddin (Ulusoy): Gülzâr-ı Mısrî, Kendi kütüphanemizdeki müellif hattı kopya.

Okumuş, Ejder: Nasihat Kitabı, İstanbul 2018.

Rıza Tevfik: "Yunus Emre'yi Ziyâret", Peyâm-Edebî İlave, No: 43, 19 Haziran 13301, 2 Temmuz 1914.

Sağlam, Soner: "Risâlatü'n-Nushiyye ve Vagz-ı Azat'ta Nefis Terbiyesi", Pamukkale Üniversitesi SBED, S. 27, (Mayıs 2017), s. 349-360.

Schimmel, A. Maria: Yunus Emre, Numen, 8, 1961.

Şemseddin Sami: Kamusü'l-Alâm, C.VI, İstanbul 1316.

Tatcı, Mustafa: Yunus Emre Divanı-Risâletü'n-Nushiyye-Tenkitli Metin, Ankara 1991. Son baskısı Yunus'un Gülbahçesinden, C. II, Ankara 2013 (içinde).

Tatcı, Mustafa: Yunus Emre Bibliyografyası, Ankara 1988.

Tatcı, Mustafa: "Bir Yunus Emre Takipçisi: Bursalı Âşık Yunus", Diyânet Dergisi, C. 27, Ocak-Şubat 1991, Sayı: 1, s. 155-160, Ankara 1991.

Tavukçu, Orhan Kemâl: "Yunus Şiirlerini Ayırt Etmeye Yönelik Bazı Tespitler", Journal Of Turkish Studies-Türk Lük Bilgisi Araştırmaları- Günay Kut Armağanı IV, Harvard 2004, s. 59-84.

Timurtaş, F. Kadri: Yunus Emre Dîvânı, İstanbul 1972.

Tulum, Mertol: Meninski'nin Thesaurus'u ve XVII. yüz yıl İstanbul Türkçesi, Ankara 2011

Yelkenci, Raif: "Râif Yelkenci ile Bir Konuşma", (haz. Sevinç Narinç), Türk Yurdu, İstanbul 1966, s. 309.

Yunus Emre: Dîvân, Yapı Kredi-Sermet Çifter Araştırma Ktp. Yz. Nu:166, Vr. 140.

Yunus Emre: Dîvân, Milli Ktp. Yz. 70/1.

Yunus Emre: Besteleriyle Yunus Emre İlahîleri, (haz. Ahmet Hatipoğlu), Ankara 1993.

Yunus Emre: Dîvân-ı Âşık Yunus, İstanbul 1227.

Yunus Emre: Dîvân-ı Yunus Emre, (Câmiü'l-Maâni İçinde) Nuruosmaniye Ktp. Nu: 4904.

Yunus Emre: Dîvân-ı Yunus Emre, Çorum İl Halk Ktp. No: 2157

Yunus Emre: Dîvân-ı Yunus Emre, Viyana Millî Ktp. Nu: 677.

Yunus Emre: İlahiyât-ı Yunus Emre, Kahire (Mısır) Millî Ktp. Yz. Nu: 187.

Yunus Emre: Mecmûa, Ankara Millî Ktp. Nu: 204.

Yunus Emre: Mecmûa, Ankara Millî Ktp. Nu: FB. 442.

Yunus Emre: Mecmûa-i Eşâr, Bursa İl Halk Ktp. Eski Eserler Bl. No: 882.

Yunus Emre: Yunus İlahîleri Güldestesi, (haz. Cüneyt Kosal), Ankara 1991.

Yunus Emre: Risâletü'n-Nushiyye-Öğüt Kitabı, (haz. Erdoğan Boz), Ankara 2017.

Yunus Emre: Risâletü'n-Nushiyye, (haz. Hüraman Hümmetova), Bakı 2013.

Türk Dili ve Edebiyatında Yunus Emre'nin Yeri Üzerine

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

Pamukkale Üniversitesi
Eğitim Fakültesi - Türkçe Eğitimi Bölümü
nozturk@pau.edu.tr

İslam Etkisindeki Dönemde Edebiyatımızın Şubelere Ayrılması

X. yüzyıldan başlayarak yoğun biçimde islamlaşan Türkler, din değişikliği ile birlikte, coğrafi, ekonomik, toplumsal, siyasi, hukukive kültürel değişimler de geçirdiler. Tabii dil ve edebiyat alanındaki değişimler de buna dahildir. Dil ve edebiyat bakımındandeki değişimin en önemli görünüşü; Arapça ve Farsça sözlerin bol kullanıldığı aruzlu şiir akımı ile, ihtiyaç dolayısıyla alınmış yabancı sözlere yer vermekle birlikte halk diline dayanan heceli şiir akımının karşılıklı konumlanarak, böylece yüksek zümre ve halk edebiyatı diye iki edebiyat ekolünün ortaya çıkmasıdır.

İlk İslamî dönem eserlerinden Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık aruzla ve yabancı sözlerin de yer aldığı bir söz varlığı ile yazılmış olmalarına karşılık (Kutadgu Bilig'de toplam 6645 beyit ve bunlar içinde 173 dörtlük vardır, Atabetü'l Hakayık'ta da gazel biçiminde 40 beyit ve 101 dörtlük vardır). Kutadgu Bilig'de mesnevi ve kaside biçimi yanında dörtlüklerin bulunması ve Atabetü'l Hakayık'ta dörtlüklerin gazel biçiminden fazla olması bize "Bu ayrılmışmayı derinleştirmek istemez gibidirler" dedirtiyor.

Söz konusu iki edebiyat çığırının yanında Doğu Türkçesinde Ahmet Yesevi'nin ilk tasavvufi şiirleri yazmış olması da önemlidir. Dil ve biçim bakımından değil, daha çok içerik yönünden özgünlüğü belirlenen bu şiir çığırının Anadolu sahasında ve Batı Türkçesiyle ilk örneklerini, çağdaşı birkaç şairle birlikte Yunus Emre vermiştir.

Yunus Emre'nin edebiyat tarihi ve edebiyat bilgileri açısından asıl üzerinde durulması gereken yanı, bir tekke ve tasavvuf şairi olarak tanınmasına karşılık şiirlerinde hem yüksek zümre edebiyatına hem de halk edebiyatına ilişkin malzemeyi birlikte kullanmış olmasıdır. Onun hem aruzlu hem heceli şiirleri vardır. Nazım biçimi olarak beyit düzeninde yazılmakla birlikte istendiğinde ortadan bölünerek dörtlüğe dönüşen "musammat"ı kullanır.

1- Bkz. Zeynep Korkmaz Sadreddin Şeyhoğlu- Marzubanname Tercümesi (inceleme-metin-sözlük-tpkbasım) Ankara DTCF Yayınları, 1973 s.30-31-32-57 Konu- Anadolu Türkçesinin Kuruluşu ve Gelişme Dönemleri başlığı altında incelenmektedir.

Yunus Emre'nin, Yusuf Has Hacib ve Edip Ahmet Yükneki ile bağlantılı bir süreklilik gösteren bu edebi çığır ayrılığının üstüne gitmesi ve biçim ayrılığına yüz vermeden içeriği öne çıkarması birlikçi ve özcü anlayışının bir başka boyutudur. Yunus'un dili de böyledir.

Eski Anadolu Türkçesinin Başlaması Üzerine Tartışmalar

Yunus Emre'nin dil yönünden mensup olduğu Eski Anadolu Türkçesi'nin başlangıcı üzerinde değişik soru ve sorunlar bulunduğundan, bu devreyi oluşturan gelişmelere bir göz atmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi ilk edebi örneklerini VIII. yüzyıl başında gördüğümüz Türk dili, Türk topluluklarının tarih, kültür ve coğrafya bakımından ilerleme ve değişimlerine bağlı olarak önce Orta Asya'da Kuzey ve Güney şivesi olmak üzere iki kola ayrılmış, Kuzey Türkçesini Türkiye Türkçesinin de kaynağı olan Göktürk Türkçesi temsil etmiştir. Güney Türkçesini temsil eden Türk dili kolu ise sonradan Kuzey ve Doğu Türkçelerine, yani esas olarak Türkiye, Azeri ve Türkmen sahaları dışındaki Türk şivelerine kaynaklık eden Uygur Türkçesidir. Bugün en gelişmiş örneği de Özbekistanda konuşma ve yazı dili olarak kullanılan Özbek Türkçesidir.

Yer ve kültür değiştire değiştire batıya ilerleyen Oğuzlar, Anadolu kapılarını açan 1040 ve 1071 zaferlerinden sonra üzerinde yaşadığımız bu topraklara gelerek, Selçuklulardan itibaren kendi öz halkına dayanan bir yönetim kurmuşlardır. Ne var ki genel çizgileriyle Göktürk Türkçesinin devamı niteliğindeki Oğuz Türkçesi ile yazılmış olup da elimize geçen ilk eserler XIII. yüzyıla aittir. Yerleşmeye göre iki yüzyıllık bir gecikme demek olan bu durumu belge azlığından dolayı aydınlatmak ve açıklamak zordur. Dilciler arasında baştan XV. yüzyıla kadarki devreyi göz önünde bulundurarak Eski Anadolu Türkçesi denen bu dönemin ilk yüzyılları, yani XI ve XII. yüzyıllar, yazı dilini ve yazılan eserleri belirlemek açısından karanlıktır. Bununla birlikte, Oğuz Türklerinin edebi dillerini doğrudan doğruya XIII. yüzyıldan itibaren oluşturmaya ve geliştirmeye başladıkları sonucu çıkarılmamalıdır. Her şeyden önce, şimdilik ilk verimler olarak ele alınan XIII. yüzyıla ait Türkçe metinler¹, olgunluk ve gramatikal sağlamlılıkları bakımından bu görüşü ortadan kaldırmaktadırlar. Öyleyse XI-XIII yüzyıllar arasındaki metinlerin nerede olduğu sorulmalıdır. Sorunun karşılığı Reşit Rahmeti Arat, Carl Brockelmann, Ahmet Caferoğlu, Muharrem Ergin, Mecdut Mansuroğlu ve Zeynep Korkmaz

gibi uzmanlar tarafından verilmeye çalışılmıştır. Şimdilik Behcetü'l-Hadaik adlı eserin dil yapısı bakımından Eski Anadolu Türkçesinin başlangıç dönemlerini, yani XIII. yüzyıl öncesini temsil eder nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Bu eserde Uygur kaynaklı Karahanlı Türkçesi özellikleri görülmekle birlikte esas yazı dili Oğuz Türkçesidir. Buna benzer bir eser de Kitabü'l-Feraiz'dir. İlginçtir ki, bu gibi eserlerin yer aldığı XIII. yüzyıl başı ve öncesi devre için en uygun adı, yine Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış Akaid-i İslam adlı eserin çevirmeni vermiştir: "olga bolga ibareti" Türkçesi. Ayrıntıya inmeden, ol- yardımcı fiilinin Batı, bol- yardımcı fiilinin Doğu Türkçesine özgü söyleyişte, aynı fiilin iki farklı varyasyonu olduğunu söylemelidir. Bu tür Doğu Türkçesi izleri, bazı Türkçe şiirleri ve bir dizesi Türkçe, diğeri Rumca veya Farsça ile kaleme alınmış müemmaları olan Mevlana Celaleddin Rumi, oğlu Sultan Veled ve Anadolu'da ilk aruzlu tasavvuf şiirlerini yazdığı kabul edilen Şeyyad Hamza gibi Yunus çağdaşlarında da görülmektedir. Burada, Anadolu'da ilk profan şiirleri yazan Hoca Dehhani'yi de katarak, Yunus dışında yukarıda sayılan diğer şairlerin Orta Asya Horasan kökenli olduklarını özellikle belirtmelidir. XIII. yüzyılda yazmış bu şairlerin eserlerinde Doğu Türkçesi izlerinin de bulunuşu iki önemli sonucu beraberinde getirmektedir:

- 1-Anadolu'daki bilinen ilk eserlerin ve Oğuz Türkçesine dayalı Türkiye Türkçesinin başlangıçta Doğu Türkçesiyle ve Orta Asya ile bağlantılı oluşu,
- 2-Özellikle XIII. yüzyılın Anadolu'da Türk yazı dilinin oluşmasında başlangıç değil geçiş dönemi olduğu hususu.

Ne yazık ki bu geçiş döneminin üstünün örten bir etken de Selçuklular döneminde Farsçanın üstün durumudur. Bu konuda İranlı Selçuklu araştırmacısı Bediullah Debiri Nejat, Seyr-i Ferheng der Ahd-i Selçukiyan adlı eserinde şunları söylüyor:

"Selçuklu Devleti'nin kuruluşu, Orta ve Yakın Doğu tarihinin en önemli tarihi olaylarından biri olup, İran için yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Selçuklular Fars kültürünü gelişmesine önemli katkılarda bulundular. Selçuklular zamanında Fars dili ve edebiyatı büyük bir gelişme gösterdi. Fars dilini güzelleştirip zenginleştiren yazar ve şairler yetişti. Farsça Küçük Asya'da kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin de resmi dili oldu. Selçuklular devri, şair ve yazarların sayısı ve kalitesi bakımından İran'ın tarihi ve edebi devrelerinin en parlak olanı sayılır².

Yazılı olarak iddia ve ispat edemediği halde, deyim yerindeyse bu "efsanevi gerçeklik" hala zihinlerde yer bulabilmektedir. Demek ki şifahi kültürün maddi ve manevi dinamikleri, yazılı kültür ve hatta yazı ötesi kültüre ulaşılan günümüzde bile etkili olabilmektedir. Her türlü cahiliye ve cehalet ile mücadeleyi hayat ilkesi ve hayat tarzı yapması beklenen ilim şehri sakinleri ("Ben ilim şehriyim, kapım Ali'dir." Hadis) bu boş iddiayla İslam'ı mutlaka birbirinden ayırmalıydılar. Dinin, bilimin, aklın ve tarihin huzurunda şu bilginler ümmilik iddiasını çürütmüşlerdir:

- 1-F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara DİB Yayınları, 1991 s.271
- 2-A.Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul, İnkılâp K.evi, 1992, s.90
- 3-Burhan(Ümit) Toprak, *Yunus Emre*, İstanbul İnkılâp ve Aka K.evleri, 1982 s.22
- 4-F.K. Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul Terc. 1001 TE S:1, s.31
- 5-S.Eyüboğlu, *Yunus Emre*, İstanbul Cem Y. Evi 1991, s.19
- 6-Mustafa Tatçı, *Y.E Divanı*, İstanbul Akçağ, 1991 s.17

(Son ikisi Yunus'ta kitabı bilgiye dayalı unsurların varlığını açıkça belirtmekle birlikte bunun kaynağının medrese değil tekke olabileceğini belirtirler. Zaten sorun onun nerede eğitim gördüğü değil kitabı kültürden haberin olmadığıdır.)

Üstelik Farsçanın bu durumunu pekiştiren bir başka etken de devlet dili yanında öğretim dilinin de Farsçaya çevrilmeye çalışılmasıdır. XIII. yüzyılda var olan belli başlı Anadolu medreselerini şöyle sıralayabiliriz:

- Kayseri: Hunat Hatun Medresesi ve Çifte Medrese (1237-1238)
 Konya: Sırçalı Medrese ve Karatay Medresesi (1243 ve 1251)
 Erzurum: Çifte Minareli Medrese (1253)
 Konya: İnce Minareli Medrese (1258)
 Afyon: Çay Medresesi (1258)
 Tokat ve Niksar: Yağbasan, Gökmedrese ve Çukur Medrese (1267)
 Sivas: Buruciye Medresesi (1270)
 Sivas: Çifte Minareli Medrese (1270)
 Sivas Gökmedrese (1271)
 Kırşehir: Nurettin Cibril bin Caca Bey Medresesi (1271)

Yunus Emre'nin dolaştığı yerlerin bu sayılan medrese kentlerine yakınlığı düşünülürse, medrese kültüründen habersiz olduğu söylenemez. Ayrıca aruzla şiirler ve metafizik içerikli bir mesnevi ortaya koyacak

2- -Bediullah Debiri Nejat, "Selçuklular Devrinde Kültürel Durum (çev.M.Öztürk), Erdem Dergisi, Ankara, 1987, Cilt III, S:8, s.486-489. Ayrıca:"Medeniyetini terki eden bütün unsurlar bakımından Anadolu Selçukluları'nda en çok göze çarpan nüfuz, bilhassa İran nüfuzudur."Bkz. F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, DİB Yayınları, 1981, s.191-192.

kadar yetenekli bir insanın ümmi olduğunu ileri sürmek ham hayalden ibaret bir cehalete davetiyedir. Öte yandan, onunla ilgili eser veren ve çalışma yapan Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, Burhan Ümit Toprak ve Abdülkadir Karahan gibi edebiyat tarihçileri de bu görüşü değişik kanıtlarla geçersiz kılmışlardır.

Gerçekte Yunus Emre'nin şiirlerindeki söz varlığı da Arap ve Acem kültürüyle bağının avami düzeyde olmadığını gösterecek bir başka kanıttır. Onun kullandığı Arapça ve Acemce sözlerden birkaçını verelim:

“Şadı, şerh, tahtessera, mahfi, gümrah, giryan, şir, şir-gir, umman, hayran, kemdet, cevlan, sübhan, imruz u ferda, beşaret, melekût, safa-nazar, felek-i atlas, fidî (feda), maşuk, geda, avaz, heva, nükte, zinhar...”

Hatta Yunus Emre, Türkçe sözleri bile Farsça bağlaçla kullanır: dün ü gün ,ay ü güngibi...³

Bununla birlikte Yunus'ta yabancı söz oranı bir istila görüntüsünde değildir. Ayrıca yabancı sözlerle birlikte onların Oğuz ve Karahanlı Türkçesi'ndeki karşılıklarını da kullanır:

Allah-Tanrı ve Çalap, cennet-uçmak, cehennem-tamu, aşk-sevi, ilim-bili, mest-esrik, şarap-süci, günah-yazık, mücrim, yazıklı ve eksikli, tevazu-aşağılık, veli/evliya-eren/erenler, vahdet-birlik, gassal-yuyucu, ümit-umu, fayda-ası, pend-ögüt...⁴

Bu örnek ve değerlendirmelerden sonra, sözün geçiş dönemi meselesine getirerek şunu söyleyebiliriz: Yunus, hem dil hem aruz ve heceyi kullanım bakımından bir istihale (geçiş) devrini temsil eder.⁵

Yunus Emre Hakkında Menkıbevi Bilgi Veren Kaynaklar

1-Uzun Firdevsi'nin yazmış olduğu “Bektaşî Velâyetnamesi.”

Asıl adı İlyas olan Firdevsi, XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Bursalıdır. Bu

mensur eseri, Nihani xxxx mahlaslı acemi bir şair altı bin beyitle nazımlaştırmıştır. Tarihçi Ali Kühnü'l-Ahbar'ında bu eserden yararlanmıştır. Firdevsi'nin bu mahlası, Türk Firdevsisi ve Firdevsi-i Rumi biçiminde de anılmaktadır. Bir başka ünlü eseri de, üçte ikisini düzyazıyla yazdığı Süleymanname'dir.⁶

2-Aziz Mahmut Hüdayi'nin kısaca Vakıat-ı Üftade diye anılan “et-Tibrü'l-Mesbuk el-Müştemilü ala ma cera milme et-Taifi fi Esna'is-Süluk” adlı eseri. Hüdayi'nin, şeyhi Üftade ile aralarında üç yıl boyunca geçen tasavvufi konuşmaları içerir. Arapça üç ciltlik bir eserdir. Şeyhin ve müridin kendi hayatları hakkındaki bilgilerden başka Yunus Emre, Hacı Bayram Veli ve Eşrefoğlu Rumi'nin şiirleri ile hallerinden bahsedilir.⁷ Eserin ağırlıklı olarak Bursalı Şeyh Mehmed Muhyiddin Üftade'nin sözlerine yer verdiği görülür. Şeyh Üftade Yunus'un “cennet” li ilahisi için “leyse kemayenbağı” der. Kanuni'nin şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin de aynı ilahi için olumsuz bir fetvası vardır.⁸

3-Köstendili Süleyman Efendi'nin “Bahrü'l-Velayet” adlı eseri. Fuat Köprülü bu eser için, basit bir kompilyasyon (toplama) olup ehemmiyetli değildir.⁹

4-Yine Bursalı Lamii Çelebi, Molla Cami'in “Nefahatü'l-Üna'ünü çevirdikten sonra, esere Anadolu sahasındaki mutasavvıflardan belli başlılarını ve o arada Yunus Emre'yi de ekler. 1472'de doğup 1531'de ölen Lamii Çelebi, yer yer çeviri yanında telif görüntüsü veren eserde Yunus Emre'nin “eğri odun” menkıbesini verir.¹⁰

5-Ebu'l-Hayr İsmâeddin Ahmed Taşköprizade'nin “eş-Şakaiku'n-Nu'maniye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye” adlı eseri. 1495'te doğup 1561'de ölen yazarın bu Arapça eserini Edirneli Mehmed Mecdi Efendi (öl. 1590) Türkçeye çevirmiştir. Eser Osman Gazi'den Kanuni dönemi sonuna dek gelen şeyhlerin ve bilginlerin biyografilerini verir. Alanında ilk eserdir. Bu eserde de “eğri odun” menkıbesi yer alır. Esere pek çok ek (zeyl) yapılmıştır.¹¹

6-Muhyiddin adlı bir nazımın 1475-6'da yazdığı “Hızırname” adlı manzum eserin “Beyan-ı Seyran-ı Derun-i Bahr ve Acabibha-yı O ve Musahabet-i Mahlukat

3- Bkz. A.Gölpınarlı, Yunus Emre, İst. Varlık Yayınları, 1979, s.14

4- A.Gölpınarlı, 1979, s.15

5- A.Gölpınarlı, Tasavvuf, İst. Gerçek Yayınevi, 1985, s.161 ve A.Gölpınarlı, Yunus Emre, Risala'tal-Nushiye ve Divan, İst. Sulhi Garan Matbaası, 1965, s.xxxx

6- Köprülü, 1981, s.260; V.M.Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. Edebiyat Yayınevi, 1970, s.296

7- Ziver Tezeren, Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi, İst. İÜED. F.Yayınları, 1984, s.71. Ziver Tezeren Aziz Mahmud Hüdayi Ank. KTB. Yayınları, 1987 s.51

8-Umut hakkında dedikleri kelimesi şenib küfr-i sarihtir, katilleri asubahtır. M.Ertuğrul Dündüğü, Şeyhülislam Tebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İst. Enderun Kitabevi, 1983-87

9- Köprülü, 1981, s.365

10- Molla Cami, Nefahatü'l-Üns, (çev.ve ek:L.Çelebi;Haz.A.Akçiçek), İst. Sağlam Kitabevi, 1981, s.1086, menkıbe: 615; H.Bilen Burmaoğlu, Bursalı Lamii Çelebi Divanından Seçmeler, Ank.Kült.Bak.Yayınları, 1989, s.20

11- A.Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu

ki der Kar-ı Derya Su-be-Su” başlıklı bölümünde Yunus Emre’den söz edilir.¹²

Yunus Emre’den Söz Eden İlk Osmanlı Tarih ve Tarihçileri

1-Aşıkpaşazade, 1484’te yazdığı “Tevarih-i Al-i Osman” adlı eserinde Yunus’tan da söz eder ve onu Orhan Bey döneminde yaşamış gibi gösterir.¹³

2-Hoca Sadeddin Efendi (1536-1599) “Tacı’t-Tevarih” adlı tarihinde, Osman Bey ile Yavuz döneminin sonu arasındaki olayları anlatır. Zeyl bölümünde her padişahın dönemindeki bilginleri toplu olarak verir.¹⁴

3-Ali diye tanınan Mustafa bin Ahmed bin Abdullâh (1541-1599) da 1593-1599 arasında yazdığı büyük eseri “Kühül-Ahbar” da Uzun Firdevs’inin Bektaşî Velâ-yetnamesi’nden aktararak Yunus Emre’den söz eder.¹⁵

Yunus Emre’den Söz Eden İlk Tezkire (Eski Edebiyat Tarihi)

Eski edebiyatımızın kaynakları belirlenmek istendiğinde, şuara tezkireleri başta gelir. Türk Edebiyatı’nda ilk tezkire yazarı Mecalisü’ne-Nefais yazarı (Yaz.1491-1492) Ali Şir Neva’idir (1441-1501). Anadolu sahasında ilk şuara tezkiresini ise Sehi Bey (öl.1548) yazmıştır¹⁶. Latifi (öl.1582) tezkiresi (yaz. 1546) ve Ahdi (öl.1593)’nin Gülşen-i Şuara’sından (yaz.1563) sonra Türk Edebiyatı’nda beşinci, Türkiye sahasında dördüncü tezkire yazarı Aşık Çelebi (öl.1571) gelir ki, onun Meşairü’ş-Şuara’sı (yaz.1566) Yunus Emre’den söz eden ilk şuara tezkiresidir¹⁷. Aşık Çelebi eserinde Yunus Emre’den şöyle söz eder:

“Bolu’dandır.Tapduk Emre’ye mürid oldu.Ümmi olup gayb lisanı ile şiirler söyledi.”¹⁸

Tasavvufi Şiir Çığırı ve Yunus Emre

Yunus Emre daha kendi çağında başlayarak Anadolu Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi’nde bir Yunus Çığırı

açmıştır.¹⁹ Bu çığırın bir başka ifadesi de Tasavvufî Türk Şiir’dir. Bütün bir tekke şiiri, onun öncülüğünde ve etkisinde gelişmiştir.Yunus etkisini üzerinde açık olarak gösteren önemli şairleri şöyle sıralayabiliriz: Geyikli Baba, Said Emre, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Aşık Paşa, Şeyh Vefa, Şeyh Üftade Bursevi, Eşrefoğlu Rumi, İbrahim Gülşeni, Ümmi Sinan, Nizamoğlu Seyyid Seyfullah, Ahmed Sarban, Usuli, Eroğlu Nuri Efendi, Aziz Mahmud Hüdayi, İdris Muhtefi, Abdülâhad Nuri, Niyazi Mısri, Nakşi Akkırmani, Olanlar Şeyhi İbrahim, Sunullah Gaybi, Sezai, Bursalı İsmail Hakkı...

Bu liste daha da uzatılabilir. Yunus Emre’nin etkisinin görüldüğü çevre ise Bektaşî çevresi ve Bektaşî Şiir’dir. Bunun yanında Yunus, Yenilik Dönemi Türk şairlerince de tanınmış, sevilmiş ve onun etkisini gösteren şiirler yazılmıştır.Rıza Tevfik, Ziya Gökalp, Necip Fazıl bunlardan birkaçıdır. Burada Namık Kemal’in Sahaflarda gördüğü bir risaleyi Yunus ilahisi sanarak önemsemeyecek almak istemediğini, Şinasi’nin olduğunu öğrenince aldığı ve pek sevdiğini de yorumsuz bir anekdot olarak belirtelim.

Öte yandan nasıl Mevlana’nın Mesnevi’si çeşitli mutasavvıf ve şairlerce şerhedilmiş ise, Yunus’un şiirlerinin de böyle şerhe değer görülerek açıklandığı söylenmelidir. Bu konuda iki önemli Yunus şarihi (açıklayıcısı) vardır. İlki Yunus Çığırında Şiirler de yazan Nizayi Mısri’dir (öl.1693). Aslen Malatyalı olup Mısır’da öğrenim gören mutasavvıf şair, Bursa’da yerleşip Halvetliğin bir kolu olan Mısıriye’yi kurmuştur.Onun “Çıktım erik dalına/Anda yedim üzümü/Bostan ıssı kakıyp der ne yersin kozumu” diye başlayan sembolik Yunus şiirine yaptığı şerh çok ünlüdür.²⁰ Diğer bir ünlü Yunus şarihi de İsmail Hakkı Bursevi’dir (öl.1724). Celveti şeyhlerinden olan Bursevi’nin “Şerh-i Rumuzat-ı Yunus Emre” (1706-1707; Hicri:1118) adlı şerhi bu konuda ikinci örneğimizdir. Muhammediye Şerhi’nde Yunus için Bursevi şunları söyler:

“Diyâr-ı Rumda Anadolu’da medfun olan Yunus Emre demekle şöhretyab olan böyle değil iken yine Lisânü’l-Gayb’dır ve onun nazmettiği maarif Lisan-ı Türk-i üzere kimseye makdur olmamıştır ve cümle andan sonra gelip nazm-ı maarif edenler anın madesine tufeyli ol-

12- Köprülü,1981,s.257-279

13-Aşıkpaşazade Derviş Ahmed Aşık, Aşık Paşaoğlu Tarihi, (haz. N.Atstz), Ank. KTB Yayınları, 1985; Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, (çev. C. Üçok), Ank. KTB Yayınları, 1982, s.38-42

14- Hoca Sadeddin Efendi, Tacü’t-Tevarih, (haz. İ. Parmaksızoğlu), KTB Yayınları, 1979, C.V;Babinger 1982 s.123-141

15- (xxx)-Babinger, 1982, s.141-149; Mustafa İsen, Gelibolulu Mustafa Ali, KTB Yayınları, 1988, s.11-13, 64-84

16- Sehi Bey, Tezkire (haz. M. İsen), İst. Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, 1980 (xxxx)b-Latifi, Latifi Tezkiresi, (haz.M. İsen) Ank. KTB Yayınları, 1990

17- Tezkireler İçin:Levend, 1984, s.253 vd. ;İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, İst. Dergah Yayınları, 1988, C.I. s.5 vd.Bu eser son Osmanlı Şuara Tezkiresi olarak da önemlidir. Ayrıca bkz. Haluk İpekten Türk Edebiyatı’nın Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri, Erzurum Atatürk Ü. Fen Ed. Fak. Yayınları, 1988, s.207 (Tezkireler tablosu-ek) Bu tezkire için bak: G. M. Meredith-Owens, Meşairü’ş-Şuara or Tezkere of Aşık Çelebi, London 1971 ve Orhan Şaik Gökyay, “Aşık Çelebi Tezkiresi İÜ. Ed. Fak. Tarih Dergisi, Sayı:30 1976, s.39-48. Ayrıca Güney Kut, Erhan Şaik Gökyay, Ank. KTB Yayınları, 1989, s.142-153.

18- H. İpekten-M. İsen-R. Toparlı-N. Okçu-T. Karabey, Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ank. KTB Yayınları, 1988, s.537

19- Bkz. Zeynep Korkmaz “Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri” Türkoloji Dergisi, C.V, sayı:1 Ank.1973

20- Bkz. Burhan Toprak, Yunus Emre, İst. İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1982, s.209-222

muştur.”²¹

İlk Yunus Metni Verenler

15-16 yaşlarında Georg adlı bir Macar, II.Murad'ın Şebeş (Muhlbach) kentini 1438'de kuşattığı sırada Türklere tutsak düşer. Yirmi yıl Türkiye'de kalır. 1458 yılında, tutsaklığının yirminci yılında azat edilir. Roma'ya gidip Dominiken Manastırında rahip olur. Orada 1478'de “Tractatus de moribus conditionibus et nequitia Turcorum” adıyla Latince bir eser yazar. Bu esere Türkiye'deyken elde ettiği iki ilahinin Gotik harfli yazınlarını da alır, bunlara Sermon adını verir ve “Interpretacio Sermonum Predicatorum In Latino” başlığı adı altında ilahiler üzerinde yorumlar yapar. Bu eser ilk kez 1480'de basılır. Yunus'un basılan, hemde Latin harfleriyle basılan ilk şiirleri bunlardır.

Yunus metni veren ikinci eser Eğridirli Hacı Kemal'in Hicri 918'de yazdığı “Camiü'n-Neazir” adı nazireler mecmuasıdır. Burada da Yunus'a ait birkaç ilahi bulunmaktadır.²²

Ayrıca Yunus'un şiirlerini içine alan 15'ten fazla divan ve mecmua bulunmaktadır. Bu da Yunus'un ne denli sevildiğini gösterir. Şu hususu belirtmelidir ki Yunus'la bilimsel çalışmalar Türkiye'nin yenileşme döneminde yapılmıştır.²³ Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, Burhan Toprak, Faruk Kadri Timurtaş ve son olarak Mustafa Tatçı ise Yunus ve divanı üzerinde bilimsel düzeyde ilgilenen belli başlı araştırmacılarıdır. Öte yandan UNESCO da önce 1971 sonra da 1991 yıllarını Yunus Yılı olarak kabul ve ilan etmiştir ki bu da Yunus Emre'nin yalnız ulusal değil uluslar arası düzeyde bir değerimiz olduğunu açıkça gösterir. Onun mirasına sahip çıkmak hepimizin görevidir.

21- Köprülü, 1981, 281

22- (xx)-Levend, 1984, s.168 'de eserin 1512'de, Köprülü, 1981, s.289'da 1415-1416'da toplam tertip edildiğini söylemekle birlikte her ikisi de aynı Hicri tarihi verir. Ayrıca Köprülü Eğridirli'nin verdiği şiirlerin Türkiye'de Yunus'a ait en eski metin olduğunu savunur.

23- Yunus ile ilgili çalışmalar için bkz.:

1-Fethi Erden, Yunus Emre Bibliyografyası, Türk Yurdu Dergisi Yunus Emre özel sayısı, İst.1966, sayı:319

2-İsmet Binark-Nejat Sefercioglu, Yunus Emre Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi, Ank.1970

3-Mustafa Tatçı, Yunus Emre Bibliyografyası Kitap-Makale, Ankara, Milli Kütüphane Yayınları, 1988.

YÛNUS'UN DİLİ

Arş. Gör. Mustafa AĞCA
Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Eski Türk Dili Bilim Dalı,
eposta: magca.tr@gmail.com

‘İlm ü ‘amel sözi degül Yûnus dili söyledüğü Dil ne bilür dost haberin ben dostıla niçe birem (YED 205/9)
“Yûnus’un dilinin söyledikleri, ilim ve amel sözü değildir; dilin dosttan ve benim dost ile nasıl “bir” olduğumdan haberi yoktur.”

GİRİŞ

Yûnus Emre 13. yüzyıl Eski Oğuz Türkçesinin en önemli temsilcilerinden biridir. Anadolu’da Oğuz lehçesine dayalı yeni bir Türk yazı dilinin doğuşunda önemli bir yeri vardır. Yûnus Emre, özgün bir dil ve deyiş düzeyine ulaşmıştır. Yûnus, dili bir kuyumcu titizliğiyle işlemiş, sözü yerinde söylemiş, kendi deyimiyle “sözü pişirip de”miştir. Bu dikkat ve titizlik onun “işini sağ et”miş, sesini yüzyıllarca Anadolu coğrafyasında yankılamıştır.

Yûnus Emre, kendine has üslubu, arı Türkçesi, etkili söz söyleme yetisi ve şiirlerindeki anlam derinliği ile kendine özgü bir dil oluşturmayı başarmıştır. Dolayısıyla “Yûnus (Emre) dili” diye bir dilden söz edilse yanlış olmaz:

*‘İlm ü ‘amel sözi degül Yûnus dili söyledüğü
Dil ne bilür dost haberin ben dostıla niçe birem
(YED 205/9)*

“Yûnus’un dilinin söyledikleri, ilim ve amel sözü değildir; dilin dosttan ve benim dost ile nasıl “bir” olduğumdan haberi yoktur.”

Bu çalışmada, Yunus Emre Divanı’ndaki Yûnus’un şiirlerinde “dil” sözcüğünün kullanımı, eşdizimlilik oluşturduğu örnekler ve birlikte sıklık kullanımı gösterdiği farklı sözcükler ve bunların kavram alanları üzerinde durulmuştur. Yöntem olarak, metin okuma, tarama, elde edilen örneklerin sayısallaştırılması ve bunların yorumlanmasını içeren içerik çözümlemesi tercih edilmiş, doğrudan öznel sonuçlara ulaşmaktan sezdire

me yöntemi ile genel çıkarımları okuyucunun yapması amaçlanmıştır.

Yûnus Emre’nin Şiirlerinde ‘dil’ Sözcüğü ve Eşdizimlilikleri

Eşdizimlilik, sözlüksel unsurlardan birinin anlamının birleşimden bağımsız olduğu, diğer sözlüksel öğenin birleşimin anlamına yeni anlamsal özellikler kattığı iki sözlüksel unsurun birleşimidir. Bir eşdizimin anlamı, yalnızca kök anlamların toplamı ve yeni oluşan birlikteliğin anlamı değil, kök anlamlar ve bu anlamlara dâhil edilen bazı ilave anlamları içerir (Gelbukh-Kolesnikova 24). Eşdizimlilik, ilk çalışmalardan bugüne yeni kuramsal bakış açılarıyla yorumlanmış ve farklı özellikleri ön plana çıkarılarak geliştirilmiştir. Bugün eşdizimlilik kavramının tanımı ve eşdizimli yapıların tespitiyle ilgili birbirinden farklı birkaç görüş vardır (Ağca 2019: 13).

Bir dizimde yer alan sözcükler genellikle anlamsal bazı ihtiyaçlardan kaynaklı olarak, diğerlerine göre daha sık birliktelik gösterme eğilimindedirler. Eşdizimsel yapılar, sözcüklerin birlikte kullanım sıklığı göstermesi sonucu ortaya çıkan dil birimleridir. Eşdizimlilik kavramına farklı yaklaşım ve tanımlarda üzerinde uzlaşılan nokta, bu birlikteliklerin en az iki sözlükbirimden oluşması ve kullanılan sözcükler arasında dizimselbir ilişki olması gerektirir. Eşdizimlilik konusundaki tanımlamalardan biri, yapısal birliktelikler ve istatistiklere dayalıdır ve bitişikliği ölçüt alır; diğeri, eşdizimliliği anlamsal birliktelikler olarak gören ve sınırlarını cümle dışına taşıyan yaklaşımdır. Eşdizimlilik kavramıyla ilgili yukarıdaki iki temel yaklaşım literatürde genellikle kabul görür. Bunlar, sıklık temelli yaklaşım ve anlam temelli yaklaşım olarak adlandırılırlar (Eken 30-31).

Aşağıda, Yûnus Emre Divanı’ndaki şiirlerde Yûnus’un dil’inin eşdizimlilik oluşturduğu örnekler belirlenmiş, anlamları ve geçtiği bağlamlarla birlikte verilmiştir. (1) numaralı örnekte dilin / dildeki sözün zihinde ortaya çıkış süreci, (2) numarada yer alan eşdizimlilik örneklerinde derin yapıdan yüzey yapıya geçişi, yani artık zihinde oluşan düşüncenin sözcüklere dökülerek somutlaşması ifade edilmektedir. (3) numarada dilin eylem biçimi olan “söyleme, konuşma” eyleminin sürekliliği kiplik bir ifade oluşturacak bir yapıya bürünmüştür. (4) numarada ise konuşma eyleminin bittiği noktaya işaret edilmektedir.

(1) *dile söz gelmek* (YED 340/1) “aklına bir şey gelmek, bir şey söylemek istemek” (*Bir söz geldi dilüme eydem ölüm üstüne*)

(2) *dile gelmek* (130/9, 196/2, 269/4, 295/8, 317/10) “ağızdan çıkmak, anlatmak, hâlini anlatmak” (*Yırde vü gökde ışıkla ışkdan gelür her söz dile* 130/9)

dile getirmek (YED 6/7, 48/3, 338/7) “söylemek, anlatmak” (*Kangı bir eksüklüğüm getiribilem dile*)

dilini söyletmek (YED 82/9) “konuşturmak, güzel konuşmasını sağlamak” (*Yünus bilmez kendü hâlin Hak Çalap söyledür dilin*)

(*söz olup*) *dilden çıkmak* (YED 170/3) “söylenmek, anlatılmak, konuşulmak” (*Söz oluban dilden çıkam sūr u nağam nemdür benüm*)

dil dudak depremek (YED 239/6) “söylemek, konuşmak, anlatmak” (*Deprenmedin dil-dudak sözi işiden gelsün*)

(3) *dilinden eksilmemek* (YED 362/2) “sürekli söylemek” (*Hergiz gitmez gözümde hiç eksilmez dilümden*)

dile gelmemek (YED 256/2) “anlatmakla bitmemek, anlatmaya güç yetmemek” (*Sıfatun gelmez dile kandalgun kim bile*)

(4) *dil(ini) kesmek* (YED 35/4) “artık söylememek; kötü söz, günah söz söylememek” (*Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün*)

sözü dilden ko(y)mak (YED 369/6) “söz söylemeyi bırakmak, konuşmamak” (*Dosta âşık olanun güci sözine yiter / Güci sözine yiten sözünü dilden kodı*)

dilden kalmak (YED 374/10) “artık söylenmemek” (*Sen ben dimek dilden kaldı göricegez dervişleri*)

Yünus, dil'i yalnızca dilden dökülen sözlerden ibaret görmez. Ona göre evrende “yetmiş iki dil” vardır. Hz. Süleyman'ın bildiği “kuş dili”, yalnızca gerçek âşıkların konuşabildiği “aşk dili”, evrendeki en güçlü ve en üstün dil olan “kudret dili” bunlardan bazılarıdır. Yünus, bugün yabancı dil olarak ifade edilen “ana dilin dışındaki bir dili, bilinmeyen dili” bilmediğim dil eşdizimliliği ile anlatır:

yetmiş iki dil (YED 181/2, 196/6) “bütün diller” (*Degülem kâl ü kilde bu yitmiş iki dilde*)

aşk dili (YED 254/8) “aşk dili, âşık bir kişinin gönlündeki dile dökmesi” (*Derdin gizleyemedi gensüz söyler ışk dilin*)

kuş dili (YED 12/9, 163/6, 171/12, 290/9) “kuş dili; mutasavvıflara göre gaybi bilgi, marifet, demektir. (Tatçı 1990: 382).” (*Süleymân kuş dili bilir didiler / Süleymân var Süleymân'dan içerü*)

kudret dili (YED 25/1, 64/6, 211/2) “güç dili, her şeye gücü yeten Tanrı'nın dili, Allah kelamı” (*İşk sözünü söyleyen cümle kudret dilidür*)

tespih dili (YED 25/6) “zikir dili, Allah'ı zikretmek” (*Ol bizümdür biz anun gayri tesbîh dilidür*)

bilmediğim dil “bilinmeyen dil, yabancı dil” (YED 16/4) (*Bilmedüğüm dil soralar sen yardım eylegil Çalap*)

Yünus'ta dil “tatlı” olur, söz “şeker olup damlar dilden”, “benlikten, kavgacı tutumdan sıyrılmış” dil yumuşaktır:

dili tatlı (YED 117/9) “güzel, hoş, gönlü okşayan sözler söyleyen” (*Taşum derviş içüm boş dilüm tatlu sözüüm hoş*)

dilinden şeker damlamak (YED 373/5) “güzel konuşmak, gönle hoş gelen sözler söylemek” (*Seydi Balum ilinden / Şeker tamar dilinden*)

dilini yumuşatmak (YED 323/9) “benlikten, kavgacı tutumdan sıyrılmış bir dile ulaşmak” (*Yünus dilin sen yumuşatdun bu tevhidi eyitmege*)

dil tetiği “dil konuşma kabiliyeti” (YED 184/3) (Tatçı 1990: 359) (*Dilüm tetiği bozuldu / Cânım gevdemden üzülde*)

Dil her zaman tatlı ve güzel değildir, “boş, gereksiz” dil de vardır. Kötü söyleyen dilde zehir tüter:

tehi dil “boş, gereksiz dil, söz” (YED 163/6) (*Sana direm iy hâce bu dil tehi dil degül*)

dilinde agu tütme (YED 66/2) “kötü söz söylemek, küfür etmek” (*Taş gönülde ne biter dilinde agu düter / Niçe yumşak söylese sözi savaşa benzer*)

Boş, gereksiz söylemekten dili tutup konuşmak yeğdir. Yunus'a göre "sözüne güç yetirme iradesi olan sözü dilinden bırakır."¹, yani konuşmaz:

dil tutmak "dilini tutmak, konuşmamak, sırrını açığa vermemek, gönlündekini gizlemek" (YED 205/2) (*Dil tutuban yürüdüğüm yadlığuma delil imiş*)

dilini tutmak (YED 259/8) "konuşmamak, gönlündekini söylememek, diline hâkim olmak" (*Yunus'a bu 'ışk kızgını komaz dilini tutmağa / 'Aşıkla ma'şuk râzını dü-rüst diyemeye lisân*)

Kişi, iyi ya da kötü, dillerde dolaşabilir. Kişiyi dillerde dolaştıranlar, dilini tutamayanlardır:

dil(ler)de söylenmek (YED 268/7, 268/8) "meşhur olmak, herkesin dilinde olmak, haberi herkese ulaşmak" (*Mansûr oldum asun beni hep dillerde söyleneyin*)

dile düşmek (YED 391/4) "hakkında konuşulmak, hakkında dedikodu yapılmak" (*'Aşık ana diyeler melâmet dile düşdi*)

Kişi yeri gelir başkasının dilinden söyler gönlündekini, bu gerek Mansûr olur, gerekse bir şair:

... *dilinden çağırarak* (YED 90/8) "...nın söylediğini söylemek, üslubuyla hareket etmek; ...nın yolundan gitmek" (*Ene'l-Hak çağırur Mansûr dilinden*)

... *dilinden söylemek* (YED 383/5) "... tarzında, ...nın söylediği gibi söylemek" (*Yunus Hak tecellisin şâ'ir dilinden söyler*)

Yunus Emre, Türkçe olan dil sözcüğünün yanı sıra bu sözcüğün Arapçadaki karşılığı olan lisan'ı da az sayıda kullanmıştır. Lisan sözcüğünün oluşturduğu eşdizimlilik örnekleri aşağıdaki gibidir. Aşağıdaki eşdizimlilik örnekleri de Yunus'un zihnindeki lisanın incileridir:

lisan depretmek (YED 183/9) "konuşmak, söz söylemek" (*Çün dilüme sensin kadîr sensüz lisân depretmeyem*)

sözden lisandan fariğ (YED 126/2) "sözden ve dilden vazgeçmiş, el çekmiş, konuşarak anlaşmanın mümkün olmadığı" (*Sözüm kime diyeyin sözden lisandan fâriğ*)

1- Dosta 'aşık olanun güci sözine yiter

Güci sözine yiten sözünü dilden kodı (YED 369/6)

2- Yunus Emre Divanı'nda dil sözcüğü çok sık kullanılmıştır. Dil'in "gönül" anlamı da bulunmakla birlikte, Yunus Emre dil'i daha çok "dil, söz" anlamında kullanmıştır. "gönül" anlamında gönül sözcüğü daha çok kullanılmıştır.

3- Yazımda sözcüklerin günümüz Türkçesindeki şekilleri tercih edilmiştir.

lisan için(d)e sığmamak (YED 339/6) "anlatmaya dilin yeterli olmaması" (*Sırrın dirisem olmaz sığmaz lisân içinde*)

lisanı dür (inci) dökmek (YED 362/5) "güzel konuşmak, güzel sözler söylemek; dua etmek, Tanrıyı anmak" (*Esrük oldu cânumuz dür döker lisânumuz*)

Yunus Emre'nin Şiirlerinde 'dil'² Sözcüğünün Sıklık Görünümleri

Bu başlık altında, Yunus Emre Divanı'nda, Yunus'un şiirlerinde dil sözcüğünün geçtiği bağlamlarda (burada dil'in geçtiği beyitler bağlam olarak değerlendirilmiştir) sıklıkla birliktelik gösterdiği sözcükler ve bunların oluşturduğu kavram alanları belirlenmeye çalışılmış, çıkan sonuçlar üzerinden içerik çözümlemesi yöntemiyle Yunus'un dil'i üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda dil ile sık birlikteliği olan sözcükler, sayılarıyla birlikte verilmiştir:

Sözcük	Sayı
söylemek (56), eyitmek "söylemek, anlatmak" (5), söz (33), kelecî "söz, laf" (4)	98
gönül (19), can (24), dost (12)	55
aşk ³ (30), âşık (10), maşuk (1), maşuka (1)	42
göz (13), görmek (6), yüz / suret	34
Hak (19), Allah (5), Çalâp (3)	27
bilmek (15), akıl (3), akil (2), fehim (1), hikmet (4), ilim (1), usul (1)	27
sır / raz (9), esrar "sırlar" (1), gizli / gizlemek (2)	12
yol (13), haber (9)	22
şeker (5), hoş (5), bülbül (4), dür "inci" (1)	15
sual (1), sormak (8)	9
hâl	5
hiç	5

Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde beklendiği üzere dil'in en sık birliktelik gösterdiği kavram alanı "söz ve söylemek"tir. Daha sonra "gönül ve dost" kavram alanı gelir; Yunus'un düşüncesinde söz gönülde / canda bir fikir olarak ortaya çıkar, oradan dil aracılığıyla dost

ulaşır. Üçüncü sırada “aşk ve âşık” kavram alanı gelmektedir. Daha sonra “göz ve görmek”, “Hak, Tanrı”, “bilgi ve hikmet” kavram alanları diğerlerini takip eder. Tabloyu ayrıntılı olarak yorumlamak mümkündür, ancak farklı bakış açılarına göre yorumlar değişebilir. Bu nedende yorumlama kısmı burada okura bırakılmıştır.

SONUÇ

Dilin her ne kadar marifeti var ise de bir yerde bu marifet yalnızca sözde kalmaktadır. Bu yönüyle dilin bir yanı hep eksiktir. Bu boşluğu dolduracak olan gönüldür. Esasen gönülden geçenler dile gelmektedir, ancak dile gelenler de gönülle tasdik edilmelidir, böylece maksat hasıl olsun. Yoldaşlık da kardeşlik de gönülden olsun:

Er ile yoldaş olan key olısar gönülden

Âlem yoldaş olurdu olurmuşa dile (YED 304/4)

“Er (yiğit) kişiyle yoldaş (arkadaş, dost) olanın gönülden olması yaraşır; dil ile (laf ile) olunsaydı, bütün âlem yoldaş olurdu.”

Yoldaşlık ve kardeşlik de bir yere kadardır. Kişi, bir yerde yalnız kalmak zorundadır, kalmalıdır da. Böylece gerek er meydanında gerek söz meydanında erliğini gösterebilsin. Yunus, söz meydanında erliğin en üst niteliklerini sergilerken dış dünya bir yana kendini bile ikinci planda tutmuş, sermayesi hep “yokluk” olmuştur:

“Gerçek erin bu yolda yokluktur sermayesi.”
(YED 382/2)

“Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen / Bin yıl orada dursa kendi dolası değil.”⁴ O yüzden testiye el uzatıp çeşmenin altına tutmak gerek. Yoksa Türkçemizi işlemeden geçerse yıllar, Türkçemizin anlam havuzu nice zaman geçse dolası değil. Ancak bu hâliyle de diğer dillerden geri kalası değil. Yetmiş iki dil içinde Türkçe, yalnızca Yunus’un diliyle dolu testiyle bile yeterlidir.

KAYNAKLAR

Ağca, Mustafa (2019). “Tarihî Metinlerin Anlaşılması ve Aktarımında Eşdizimlilik Bilgisinin Önemi”, X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.

Eken, Neticelyi Tayyibe. “Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 13, S. 33, (2016): 28-47.

Gelbukh, Alexander ve Olga Kolesnikova. Semantic Analysis of Verbal Collocations with Lexical Functions. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2013.

Tatçı, Mustafa (1990). Yunus Emre Divânı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yay.

Yeni Tarama Sözlüğü (1983). (Düzenleyen: Cem Dilçin), Ankara: TDK Yay.

4- Çeşmelerden bardağın doldurmadan korısan
Bin yıl anda turursa kendü tolası degül (YED 158/5)

Bir Aşk Toplumunun Mürşidi: Yunus

Doç. Dr. A. Yılmaz SOYYER

Süleyman Demirel Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi - Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

yilmazsoyyer@sdu.edu.tr

Yunus yaşadığı 13. Yüzyılda Anadolu'ya henüz yeni sayılabilecek bir dönemde yerleşmiş Oğuz-Kıpçak ahâlinin önemli bir göstergesidir. O, asrında ve hattâ tâkip eden yüzyıllarda çoğunlukla yörükler eden, buna mukabil küçük bir kısmı da şehirlerde vatan tutmuş bulunan Türkler tarafında okunulmuş, dinlenilmiş, ezberlenmiş ve bestelenmiş şiirlerin dile getiricisidir. Yunus, dağ silsileleri boyunca koyun ya da keçi güderek hayatlarını idâme ettiren yörüklerin muhtemelen akşamları yaktıkları ateşler etrafında toplandıklarında kadın erkek hep beraber okuma bilen bir önderden nefeslerini dinleyip, hislenerek ağladıkları aşk merkezidir. Yunus'un şiirleri Oğuz boylarındaki yeni Müslüman olmuş Türklerin kendi özlerinde buldukları Tanrı'yı öğreten ve açıklayanıdır.

*"Bu tılsımı bağlayan
Türlü dilde söyleyen,
Yere göğe sığmayan
Sığmış bu can içinde"*

mısraları bir aşk toplumunun gönlündeki Tanrıyla bire bir örtüşen bir ifadedir.

Hayat tarzlarıyla, ahlaklarıyla, birlik ve beraberlikleriyle de öne çıkan yörükler geceleri koyun yayıp yıldızları seyredirken, alaca karanlıkta cihat vaktidir deyip Roma kalelerine akınlar düzenlemektedirler. Yunus'un

*"Ten fanidir, can ölmez, çün gitti geri gelmez
Ölür ise ten ölür, canlar ölesi değil"*

mısraını hâl edinmiş olduklarından "ilâ-i kelimetullah" için cihada koşmaktadırlar. Onlar için bu büyük âşık ölümü aşk hâline getirendir. Anadolu ve Rumeli'ni "deli" tâbir edilen fâtihterinin dillerinde muhtemelen onun şiirleri dolaşırdı. Burada insanoğlunun en doğal durumu, ihtiyacı ve hakkı olan yaşama hakkının tezahürü mevcuttur. 13. Yüzyıl dünyasında var olmak ancak silahla mümkündür. Büyük bir kısmı Moğol ordusunun önünden kaçarak Roma İmparatorluğu'nun doğu kesimindeki yaylalara yerleşen Türkmenlerin savaşçı karakterde olmaları kaçınılmaz bir husustur.

Savaş meydanında birer cenk eri kesilen bu savaşçılar, dağda, yaylada obalarında geçirdikleri hayatlarında ise sevgi doluydular.

*"Gönül Çalab'ın tahtı
Çalap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise"*

kıtasını hayâta geçirmektedirler. Cihadın hem savaş hem de Tanrı yolunda çalışıp çabalayıp insanları dost edinmeyi kendilerine vazife edinmişler. Yunus'un her âdeta her mısraında yer bulan aşk bu sırtı kürklü, başı börtüklü, görünüşte kaba saba topluluğun gönlünü ipeğe çevirmişti.

*"Âşık olamayan âdem
Benzer imiş bir ağaca
Ağaç yemiş vermeyince
Budağı ezilmez imiş"*

Budağın ezilmesi kabalıkların, görgüsüzlüklerin ortadan kaldırılmasından başka bir şey değildir. Türkler, Yunus'la, dağın, yaylanın sert mizacından kurtulma yoluna girmişlerdir.

Yaşadığı dönemde topluma nefesleriyle damga vuran Yunus, çağdaşları İbn Arabî ve Mevlânâ gibi bir vahdet-i vücudçu dervıştır. İnsanların dinden öğrenmek istedikleri nasıl yaratıldıklarına ve doğmadan nerde yaşadıklarına dair en temel varoluş sorularına "o vardı, gayrı hiçbir şey yoktu" görüşüyle tasavvufun en temel ögesini öğreten şâirimiz şiirlerinde tecelli ve insanın varlık âlemine çıkışını anlatır. Elbette bu mutasavvıflara göre doğaya ve insan vücuduna bakılarak öğrenilebilecek bir konu değildir.

*O doğruluk güneşi doğar birlik burcundan
Işık vermez Yunus'a perdeler kalkmayınca.*

beyti hem Yunus'un hem de o dönem Anadolu'daki Türk toplumunun Tanrı-evren-insan ilişkisini ortaya koymaktadır. Vahdet-i vücud anlayışının pek çok inanç sahibi tarafından kabullenilmediğini de elbette bilmektedir. Tanrı'nın yaratış biçimini merak edenlere derin ve felsefi öğelerle dolu bir açıklama getiren tasavvufun anlatıcısı Yunus, kendi anlayışlarının diğer dinler ve hatta İslam içerisindeki diğer kavrayışlardan da farklı olduğunu şuurundadır.

*Gayrıdır her milletten bu bizim milletimiz
Hiç dinde bulunmadı din ü diyanetimiz.*

Gerçekten de İslam'ın ilk dönemlerinden başlamak üzere pek çok bölgede, bilhassa medrese denilen resmî İslam ekollerinde onun ifade edişleri reddedilmekte ve bu inançta olanlar farklı sayılmaktadır. Yunus varoluşunun özündeki Tanrı'yı bilme ve tecrübe ettiği kutsallığı anlatma peşindedir. Ancak Yunus'un içkin Tanrısının yerine aşkın ve evrenin hâricinde bir kutsala inanan medrese çevresinin onun inancıyla çatışması kaçınılmazdır.

*"Beni bende dimen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri"*

düsturunun kolaylıkla algılanabilecek bir inanış biçimi hâlinde yayılması da beklenmemelidir. Şehirler medresenin etkisindeyken yaylalar, ovalar tekke anlayışının tesirindedir. Dergâhların çoğunlukla şehir dışlarına kurulmuş olmalarıyla bu durumun ilişkisi de bulunuyor olabilir.

O asrın yörük temelli toplumu Yunus'un Tanrısını özümseyerek hayatı yaşanılır hâle getirmişlerdir. Bu zorluklarla dolu coğrafyada düşman kalelerine baskın düzenleyerek varlıklarını devam ettirmeyle beraber evreni ve insanı tecellisiyle var ettiğine inandığı yaratıcısının fiziki çevre ve dost insanlara karşı sevgi dolu olmasına dair emirlerine de uymaktadır. O toplum kendi özünü islah ederek başkalarıyla didişmekten uzak durma yolundadır.

Gece gündüz nefsi ile her dem savaştır âşkın
Düşman benim nefsim durur tama ile hırsım durur.
Aslında bu söz o dönem inancının özeti niteliğindedir. Bununla bütün yörük zümrelerinin böyle olduğunu iddia etmek elbette mümkün değildir ve eşyanın tabiatına da terstir ancak Yunus'un şiirleri bu topluluklarda belli bir nispet çerçevesinde de olsa etkili olmakta, bu dağ-yayla insanlarını olabildiğince yumuşatmaktadır. Hitap ettiği insanların temel özellikleri göz önüne alındığında Yunus'un halkı iyi insan haline getirmekteki çabasının önemi açıktır.

Bütün bunlara dayanarak Yunus'un bir aşk toplumunun mürşidi olduğunu söylememiz mümkündür. Kendisindeki yani gönlündeki kutsalla var olmanın yoluna girmiş olan 13. Yüzyıl toplumu Yunus'u bir tür mürşid edinerek yaşamıştır. Yunus'un yalnız o dönem halkına değil günümüz insanlarına da söyleyebileceği çok şey olmalıdır. Yunus, dağ ve yaylalarda yaşayan sert mizaçlı her an doğayla mücadeledeki toplulukların fertlerini bir âşık hâline getirmeye çalışmıştır; onun şiirleri gerilimli bir hayat yaşayan günümüz toplumuna da etki edecektir. Zaman değişmiştir ne medrese ne de tekke geri gelir, lâkin Yunus üniversitelerimizin kürsülerinden ders vermeye devam etmelidir. Tamamına yakını artık şehirleşmiş bulunan Türk insanını okullardaki Yunus'la tanıştırmak, hem hâl etmek bir zorunluluktur.

RÖPORTAJLAR

İsa YILDIZ: " Yunus'un sözü aynı zamanda içinde büyük bir sinema barındırmaktadır."

İstanbul'un tarihi mahallelerinden biri olan Balata çekilen Cennet Mahallesi dizisiyle tanınan İsa Yıldız, Memleket Meselesi adlı sinema filminde hem yönetmen hem senarist koltuğuna oturdu. Acı Hayat ve Gazi gibi televizyon projelerinde de başarıyla yer alan Yıldız, son olarak "Yunus Emre Aşkın Yolculuğu" adlı dizisindeye gönül kapılarını sonuna dek aralıyor. Peki İsa Yıldız kimdir?

1975 yılında Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde doğmuştur. Köyündeki Burhan ilkokulunu bitirdikten sonra Uşak ve İzmir' de ortaöğrenimini tamamlayıp, Marmara Üniversitesi Edebiyat öğretilenliği okumak üzere İstanbul'a gelmiştir. Okulda televizyon için senaryolar yazmıştır ve bu okuldan mezun olmuştur.

Tunahan ÖZDAĞ- Öncelikle röportaj teklifimizi geri çevirmeyip, yoğun programınıza rağmen bizlere vakit ayırdığınız için sizlere teşekkür ediyoruz. Bugüne kadar birçok projede görev aldınız, Türk halkının beğenisini toplayan birçok dizinin senaryosu sizin kaleminizden çıktı. Bütün çalışmalarınız içerisinde röportajımızın da ana temasını teşkil eden Yunus Emre Aşkın Yolculuğu adlı dizi, Türk kültür hayatına yaptığı katkı ve ruh köklerimizde yansıtması bakımından öne çıkıyor. Böyle bir senaryo yazmaya nasıl karar verdiniz ve niye Yunus Emre'yi seçtiniz?

İsa YILDIZ- Yunus'a kadar olanlar bir yana Aşkın Yolculuğu bir yana. Diziler genellikle yazarlarının anlatmak istediği hikayeler değildir. Kapitalist sistemin işleyişi gereği. Televizyonun tanımlanan gayesi eğlence sunmaktır. Gaye bu. Yunus Emre'yi dizi olarak yayınlamak istemek bu işleyişin dışında şekillenen bir şey. Trt yönetiminin iradesi, yapımcı Mehmet Bozdağ'ın mesuliyet alması ve üretimde yeralan herkesin bir vazife ifa edermişçesine emeğiyle oluşmuş bir iş. Yapımcı arkadaşım Mehmet Bozdağ'la aslında başka bir hikaye içi bir araya gelmişken süreç bir şekilde hızla Yunus'u dizi yapmaya evrildi. Ama bir yandan da bunun altından kalkıp kalkamayacağımız endişesi vardı. Türk Dili Edebiyatı okudum üniversitede, Marmara'da. Mehmet tarih. Tasavvufun sinemasal yönlerinin cazibesinin farkında olmakla beraber endişemiz

derindi. Ardından ömrünü Yunusu anlama ve anlatmaya adanmış, Mustafa Tatçı hoca ile bir araya geldik. Bütün bu süreç altında böyle bir meseleye el atmak için çok fazla kısa idi. İçinde iken farketmeyebiliyor insan, yaptığını ettiğini başardığını zannediyor, zannedebiliyor. Toz duman dağılınca olanın bitenin aslında samimi gayrete binaen nasip olduğu aşkar oluyor. Tatçı Hoca ile olan çaylaşmalarımız, sohbetlerimizde, kitaplarda bulamadığımız değişimleri bulduk. Yunusun dilini sinemaya nasıl tercüme edeceğimiz konusu, meselenin gerisi ve mesleki süreçti. Televizyon seyircisinin pek de görmeye alışık olmadığı bir zaman ve mekan kullanımının olacağını, tasavvufi evrenin sinemadaki karşılığının yüksek estetik barındıracağından endişemiz yoktu. Dizinin diğer süreçlerinin de hızla tamamlanmasının nasip olmasıyla birlikte bismillah dedik ve başladı. Bu arada diziden bahsetmişken, hasaten, hayat verdiği tek bir rol ile Türk dramalarındaki, sinemamızdaki, olumlu ya da olumsuz, karikatürize din adamı olgunu yıkıp atan, Tapduk Emre hazreti canlandırılan ve bu mesleki olarak son rolü olan merhum Payidar Tüfekçioğlu ağabeye de rahmet diliyorum. Cennetmekan olsun.

Tunahan ÖZDAĞ- Türkiye'de bu diziden daha önce Yunus Emre ile ilgili çeşitli belgesel, dizi gibi yapımlar yayımlandı. Ancak bu yapımların hiçbirisi Yunus Emre Aşkın Yolculuğu dizisinin kamuoyunda ve halk vicdanında yarattığı etkiyi meydana getiremedi. Bunu neye bağlıyorsunuz?

İsa YILDIZ- Nasibe bağlıyorum. Dediğiniz gibi ise durum. Nasibin de gayrete tabi olduğunu hatırla tutarak. Diziye kadar Yunus üzerine yapılmış bütün dramatik eserlerin, iyi niyetle yapılmış olduklarına kuşum yok. İyilik de kötülük gibi çoğalır, çoğala çoğala geldi bize nasip oldu belki de. Neyi anlatacağımızı, projenin tasarımını konuşurken Mehmetle, cevabını aradığımız sorular vardı. Bir insan, kim olursa olsun, bir demirci mesela, nasıl şair olur. Bir insan bir insanı nasıl şair edebilir? Şair nedir, şair sözü nedir. Tekamül nedir. Kimedir. Yunus niye şair oldu. Yunusun sözü bin yıllık bir söz. Devirler çağlar aşan, ötesi. Bu kadar uzun zaman zamana galebe çalan sözlerin de elbet bir remizler, semboller dünyası olması gerek. Bütün mesele kendi tabiri ile Yunusun konuştuğu bu kuş dilini bilmek. Anlayabilmek. Bu noktada istediğiniz kadar okusanız da çözemeyeceğiniz, kitaplarda bulamayacağımız tabir caizse şifreler var. Kuş dili. Erenlerin dili. Bu noktada hayatını Yunus Emre'ye hasretmiş Mustafa Tatçı hocanın engin bilgisinden istifade ettik. Hoca ile geçirdiğimiz zaman ve onun Yunus üzerine oluşturduğu külliyyatından okumalarımız sonunda Yunus'un cismaniyeti ve şahsı manevisi hakkında daha yakın bir kavrayışa sahip

olduğumu belirtmem gerek. Eğer bir etkisi olmuşsa dizinin, bu kuş dilini tercüme etmeye, semboller dünyasını açmaya çalışmasındandır. Bahsettiğimiz semboller dünyası, bizim Yunus'un ağzından dünyaya olan sözümüzdür. Yunus'un sözü aynı zamanda içinde büyük bir sinema barındırmaktadır. Sinemanın temel hammadde zaman, mekan ve söz, varlığa aşkın bakış.. dizi özelinden bakacak olursak seyri süslük, dramadaki kahramanın yolculuğunu başka bir evrenden anlatan kusursuz bir kahraman üretme sürecidir. Aristonun anlattığından, ilerleme yönteminden farklı değil, aksine bunun icra edilmiş, deneyimlenmiş hali. Bir insanın yeniden inşa edilmesi için ya da dıştan olsun, drama için her zaman güçlü bir vesile olagelelmıştır. Tasavvufi zaman algısının modern zamanlardaki sıralı-lineer zaman gibi tek boyutlu olmaması da drama izleyen insanlar için cezbedici olsa gerek.

Tunahan ÖZDAĞ- Dizide ilgimizi çeken ve genel temayülün dışında Yunus Emrenin hayatına dair yeni ve farklı sayılabilecek görüşler ortaya attığını düşündüğümüz birkaç konu tespit ettik. Bunlardan birisi Yunus Emre'nin tahsili ile alakalı. Siz, dizide Yunus Emre'nin Karatay Medresesinde çok önemli alimlerden ders aldığını öne sürüyorsunuz. Sorum şöyle olacak: Yunus tahsilli miydi yoksa ümmi mi?

İsa YILDIZ- Herkesçe malum olan menkıbe, Yunus'un köylü, bir ekinci olduğu haliyle bilinen Bektaşî geleneğine yaslanan hal, dizide referans aldığımız İbrahim has hazretlerinin tezrikeyi hasında geçen Mustafa Tatçının yayınlamış olduğu menakıb. İbrahim has hazretinin menakıbındaki Yunus dönemin konya gerçekliği içinde ele aldık, Karatay medresesi ve ilim dünyası dönemin gerçekleri ile yeraltı dizide. Medrese icazetli, kadı Yunus genel olarak halkın bildiği menakıp olmaması hasebiyle de ilk başlarda seyirciyi tedirgin etti. Ümmi olmayan tam tersine bilgiç, bilgiyi ululayan bir Yunus. Hafızalardaki ümmi, bizim Yunus'un tam tersi. Bildiğimiz okuryazar olmama ümiliği manasında Yunus'un ümmi olduğunu düşünmüyorum. Dahası bunların önemi de yok. Divanını ve risaletün nushiyesini bu manada okuduğumuzda, Yunus'un okumuş yazmış olduğunu, aksinin de zor olduğunu söylemek mümkün. Tabi buradaki ümmilik salt okuryazar olmamak hali değil. Tasavvufi manada ümmilik bir sıfat. Edinilen. Bilgiyle arasına mesafe koyan da ümmi.. divan sahibi çokça ümmimiz var. Hemşehrimiz, Elmalılı vahib ümmi ve çokları..

Tunahan ÖZDAĞ- Dikkatimizi çeken bir başka konu ise dizide; Yunus'un şiirleri yazmaktan ziyade söylediğini ve şiirlerini uhrevi bir duygu içerisinde bir anda

dile getirdiğini göstermeniz oldu. Bu ilahi duygu Yunus'u Yunus yapan özellik olabilir mi? Yoksa bu sizin iç dünyanızda Yunus'a yakıştırdığınız bir kurgudan mı ibaret?

İsa YILDIZ- Sondan başlayalım, değil. Yunus şiir yazmamış, ırlamıştır. Kelimenin kökü ikisi arasındaki farkları anlamamıza yardımcı olacaktır. O şiir yazmadı, o çağda yazıcılık ayrı bir meslekti. Yunus ırladı. Şiirinin içeriğine baktığımız zaten bahsettiğiniz duyguların ifadeleri olduğunu görürüz. Mustafa Tatçı Hoca'nın da belirttiği gibi Yunus Türkçeyi Rabce yapmıştır. İrladıkları da kuran tefsiridir. Böyle bir sözün de hangi halde söylendiğini tasvir de başka türlü olabilmese gerek.

Tunahan ÖZDAĞ- İsa Bey, bu dizi üzerine ve Yunus'un nezdinde Türk tasavvufu üzerine dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan prestijli üniversitelerde akademik tezler hazırlandığı bilgisini edindik. Eğer doğruysa Yunus'a ve Türk tasavvufuna yurt dışında böylesine bir ilginin sebebi sizce ne olabilir?

İsa YILDIZ- Netflix vb. küresel yayıncılık yapan platformlar klasik zamanlı hikaye anlatımını değiştirdi. Dünyadaki bütün insanlar aynı hikayeyi ve biçimleri izliyorlar bu platformlar eliyle. Buralarda yayınlanınca Amerika ve başka ülke seyircisi de dizide anlattığımız Yunus'un sözünü ilgiyle karşıladılar. Bir Amerikalı için alternatif bir şey anlatılan ve Türk İslam. Neyin ve nerenin mistisimi olduğu belli. Bir psikiyatri draması gibi izleyen ve yazanlar da vardı.. bizim yola çıkarken sorduğumuz sorular ve aradığımız cevaplar o insanların merakını cezbetmiş olmalı. toplamında bu mütevazî imkanlarla yapılmış bir önermeydi, bize meselelerimizi dünyaya sinema, diziler üzerinden de anlatabileceğimizi gösterdi.

Tunahan ÖZDAĞ- İsa Bey, son olarak Türk Ekinisi okurlarına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

İsa YILDIZ- Çocuklarımıza Yunus okutalım.

Tunahan ÖZDAĞ- Tekrar teşekkür eder, Türk kültür hayatına daha nice başarılı yapıtlar kazandırmanızı canu gönülden dileriz.

İsa YILDIZ- Eyvallah.. Bilmukabele..

Altınbek İSMAİLOV:

"Yunus'un şiirlerini
Türk medeniyetini değiştiren,
karanlıkta insanlara yol gösteren ışık
gibi, mum gibi kabul ediyorum."

Türk milletine hizmetin somutlaşmış bir halini, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde hocamızın odasında kendi ağzından dinleme şansını bularak, sonsuza ulaşacak bir sohbet gerçekleştirdik. Altınbek İsmailov, 1 Ocak 1982'de Oş şehri, Özgön ilçesinin, Köldük köyünde doğmuştur. Orhun Yazıtları'nda geçen "Babamızın ve amcamızın elde ettiği halkın adı, sanı yok olmasın diye Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmam." diyen Bilge Kağan misali çalışan hocamız, genç yaşına üç kitap ve birçok başarı sığdırmıştır. Kırgız elinin mütevazi şairi, öğrencilerinin sevgi ve saygıyla bahsettiği bir akademisyendir. Yunus Emre ve Mevlana gibi şahsiyetler üzerinde çalışmalar yaparak, bu çalışmalarını kitaplaştırmıştır. Röportajımızda "Süyünün Sultanı Yunus Emre" (Sevginin Sultanı Yunus Emre) kitabının yazılış evreleri, içeriği ve çalışmanın amaçları hakkında keyifli sohbetimizin, genç araştırmacılara kandil olması dileğiyle... Türk halklarının arasında köprü kurmayı gaye edinmiş hocamız Altınbek İsmailov'a bir kez daha buradan teşekkürlerimizi iletmek isteriz.

Meryem Özer: Hocam öncelikle merhaba, bize zaman ayırdığınız ve bizimle röportaj yapmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Dergimizin bu sayısında Yunus Emre temasını işliyoruz. Bu konuda sizin de fikirlerinize başvurmak istedik. Biz Türk Ekini ailesi olarak sizi ve çalışmalarınızı yakından takip ediyoruz. İyi bir eğitimci olduğunuzu biliyor, bunun yanı sıra iyi bir edebiyatçı olduğunuzu düşünüyoruz. Fakat sizi tanımak isteyen okuyucularımız için bize biraz kendinizden bahsedebilir misiniz?

Altınbek İsmailov: Şu an da Kırgız Milli Yazarlar Birliği'nin üyesiyim. Kırgız Milli Yazarlar Birliği başkanının danışmanıyım aynı zamanda Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Kırgızca Koordinatörlüğü koordinatörüyüm. On iki senedir Manas Üniversite'sinde çalışıyorum. Kırgız Dili ve Edebiyatı derslerini veriyorum ve on beş seneden beri şiir ve tercümeyle uğraşıyorum.

Meryem Özer: Sizi Yunus Emre hakkında çalışma yapmaya yönlendiren etkenler nelerdi? Neden bu şairde karar

kıldınız?

Altınbek İsmailov: Birincisi; bugüne kadar Sovyetler Birliği döneminde olsun, Kırgızistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra da kimse Yunus Emre üzerinde çalışmamış. Bizim için yepyeni konuydu. Çünkü Sovyetler Birliği döneminde ateistler vardı, izin vermemişler. Dini konular çok yasaklanmış, kitaplar basılmamış araştırma yapılmamış. O yüzden Yunus Emre gibi büyük şairler üzerinde kimse çalışmamış. Eserleri de Kırgızca'ya çevrilmemiştir. Hatta Celaleddin Rumi var ya, Mevlana denilen terimden korkmuşlar. Dini terim olduğundan, onu kullanmadan kesmişler. Celaleddin Rumi diye, onun ismini kullanarak, onun bazı hikayelerini çevirmişler bazı tercümanlar şairler ama çok az. Bu birinci sebebi. İkincisi ben, Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Türkoloji bölümünde okuduğum için Yunus Emre'yle Manas'ta tanışmıştım. Burada öğrenciyken onun eserlerini okumuştum. Özgeçmiş, hayatı, edebi eserleri hakkında bir sürü kitap okumuştum yani benim ilgimi çekmişti daha doğrusu. Çok beğenmiştim şiirlerini, hayatını, edebi kişiliğini. Sonra dördüncü sınıfta her öğrenci diploma yazıyor, bitirme tezi yani. Bitirme tezini de ben hangi konuyu yazsam diye düündüm önce sonra rahmetli hocam Profesör Doktor, büyük şair, yazar, edebiyatçı, Manas Üniversitesi'nde çalışan Salıcan Cigitov hocamın yanına gittim. O benim tez danışmanımdı. Bana konu lazım, sizin danışmanım olmanızı istiyorum, bu konuda yardımcı olabilir misiniz dedim. Tamam dedi, Yunus Emre'yi tanyor musun, şiirlerini okuyor musun dedi evet dedim. Yani bugüne kadar kimse araştırmamış, onun şiirlerini bul, onunla ilgili makaleler, kitaplar, kaynaklar bul onları oku, araştır dedi. Sonra sen şairsin, şiir yazıyorsun onun şiirlerini, divanından bazı şiirleri seçip Kırgızca'ya çevir diplomam hazır olur eğer tezin iyi olursa kitaplaştırabilirsin, hem tez olacak hem kitap olacak, yani aynı taşla iki tavşan vurmak var mı sizde öyle yapacaksın dedi. Tamam dedim, bir sene boyunca önce onun şiirlerini Kırgızca'ya çevirdim, çevirdikten sonra inceledim her mısralarını ne demek istiyor diye. Ondan sonra edebi kişiliği, hayatı hakkında yazdım. Sene sonunda üniversiteyi bitirirken bitirme tezimi savundum, herkes beğendi. Sonra Salıcan bey dedi ki, bunu kitap haline getirmeni tavsiye ediyorum. Hatta sponsor bile bulundu, bir vakıf biz bunu bastırılı dedi. Sonra ismini 'Sevgi Sultanı Yunus Emre', Kırgızca 'Süyünün Sultanı Yunus Emre' diye 2005'te ilk baskısını yaptırıldı. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; onun hayatı, edebi kişiliği, felsefesi, dünya görüşü ve şiirlerinin incelenmesi var. İkinci bölümde ise; Yunus Emre'nin şiirlerinin orijinali birinci sayfada, yanında Kırgızca tercümesi var yani yan yana kitaba öyle girdi. İste-

yen hem Türkçesi'ni orijinalini, hem Kırgızca tercümesini okuyabilir, değerlendirebilir, karşılaştırabilir. İlk defa Yunus Emre hakkındaki kitap 2005 yılında basıldı. Benden başka kimse bugüne kadar araştırmamış, sonrada araştırmadılar. Şu anda Kırgızistan'da sadece ben Yunus Emre üzerinde araştırma yapıyorum. Ondan sonra kitap okuyucuları da kitabı sevdiler, iyi kabul ettiler. Edebiyatçılar, tenkitçiler iyi iş yapmışsın diyerek beğendiler. Kitap bitti kalmadı, sonra 2010'da ikinci baskısı yayınlandı gene o kitapta kalmadı kendimde bile yok maalesef. Belki üçüncü, dördüncü, beşinci baskısını bastırabiliriz inşallah.

Meryem Özer: Yunus Emre'nin dışında Mevlana ile ilgili de yaptığınız bir çalışmanız olduğunu biliyoruz. Sizce Türkistan coğrafyasında tasavvuf konusuna nasıl bir yaklaşım vardır?

Altınbek İsmailov: 2007'de ben yüksek lisansı tamamladım. 2005'te lisans tezini yazmıştım sonra Salıcan hocamız 2006'da vefat etti. Ondan sonra ben yüksek lisansı aynı bölümde Türkoloji'de edebiyat dalında yaptım. Layli Ükubayeva, şu anda ki Edebiyat Fakültesi dekanı tez danışmanımdı. Ona dedim ki, ben bu güne kadar Yunus Emre üzerinde çalıştım, tasavvufla yani mutasavvurlarla ilgili çok çalışıyorum, ilgimi çekiyor. Birde Mevlana Celaleddin Rumi üzerinde çalışmak istiyorum, yüksek lisans tezi olarak onun üzerinde çalışmak istiyorum, benim tez danışmanım olmanızı istiyorum dedim. Tamam dedi, sen zaten Yunus Emre'yle ilgileniyorsun, bence onu da becerirsin, yapabilirsin dedi. Birde o dönemde bizim Türkoloji bölümünde çalışan Türkiye'den gelen iyi hocalarımız vardı. Hüseyin Özbay, Kamil Akarsu gibi Eski Türk Edebiyatı'ndan bize ders veren iyi üstatlar, hocalar vardı. Onların yardımıyla, onların desteğiyle ben bu yüksek lisans tezimi iki senede hazırladım. Tez konumda 'Mevlana Celaleddin Rumi'nin Mesnevi'sindeki sevgi ve barış' konusuydu. Sonra o tezi tamamladım, savundum gene herkes beğendi. Sonra dediler Yunus Emre gibi bunu kitap olarak bastırmanı istiyoruz, tavsiye ediyoruz dediler. Ben de bastırdım, Mevlana diye sadece, kısa olsun dedim. O da Yunus Emre'nin kitabı gibi iki bölümden oluşmaktadır. Edebi kişiliği, felsefesi; ikinci bölümde de onun bazı Mesnevi'deki hikayelerinin Kırgızca tercümesi.

Meryem Özer: Ana Vatan'da yani Anadolu'da var olmuş Yunus Emre'nin Ata Mekan'le yani Türkistan'la ilişkisinden bahsedebilir misiniz?

Altınbek İsmailov: Sovyetler Birliği döneminde dini konular, tasavvufi konular yasaklandığı için kimse onların üzerinde çalışmamış. Hatta Orta Asya'da, bizim

le aynı topraklarda yaşayan Ahmet Yesevi aslında Orta Asyalı sonra Kazakistan'a, Türkistan'a gitmiş, orada vefat etmiş, orada mezarı bulunuyor şu anda. Onun eserleri bile çevrilmemiş, onun üzerinde çalışma olmamış, yasaklanmış. Sonra Yunus Emre de onun izinde gitmiş biliyorsunuz, ondan etkilendiğini, onun eserlerini okuduğunu daha doğrusu Yunus Emre buradan gitmiş. Tasavvuf dediğimiz, sufi dediğimiz, tasavvufi şiirin buradan gittiğini herkes iyi biliyor. Sonra ben kitabın önsözünde yazdım ki; Yunus Emre buradan Orta Asya'dan ata yurdundan Anadolu'ya doğru giderken buradaki tasavvufi ağacın küçük filizini, fidanını Türkiye'ye Anadolu'ya götürmüş, oraya dikmiş, ekmiş orada büyük bir çınar ağacına dönüştürmüş. Ondan sonra ben o Yunus Emre'nin büyük çınar ağacından küçük dalını kestim, tekrar eski ata yurduna getirdim, buraya diktim. Şimdi burada nasıl ağaç olacak onu bilmiyorum, yani bu kitap onun küçük filizi, fidanı diye anlatmıştım ön sözde.

Meryem Özer: Türk düşünce sistemi içerisinde Yunus Emre'nin yeri hakkındaki fikirleriniz nelerdir? Türk kültürüne hizmeti hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Altınbek İsmailov: Çok büyük, biliyorsunuz Yunus Emre'ye kadar Türk şairleri, Mevlana başta olmak üzere o dönemlerde moda olmuş, edebi eserlerini Farsça yazmışlar, ilmi eserlerini Arapça yazmışlar. Yunus Emre Türkçe yazıyor kendi eserlerini, kendi şiirlerini o bakımdan inkılap, dil inkılabı yapmış. Birde halkın dilinde, herkesin anlayacağı dilde ama bir o kadar derin felsefeyle şiirlerini yazmış. O dönemdeki insanları çok etkilemiş, onun şiirlerini okuyan insanlar onun şiirlerinden etkilenmişler şiir yazmışlar. Dünya görüşlerini değiştirmişler, temizlenmişler yani insanın ruhunu temizleyen, insanın ruhunu zenginleştiren insanın dünya görüşünü, aklını, dünyayı, Türk kültürünü, Türk medeniyetini değiştiren, insanlara ahlak bakımından, edep bakımından yol gösteren, karanlıkta insanlara yol gösteren böyle ışık gibi, mum gibi kabul ediyorum onun şiirlerini. Türk dünyasında, Türk edebiyatında, Türk kültüründe; Türk dediğim bu Kırgız, Kazak, Özbek herkesten bahsediyorum. Onların kültüründe, medeniyetinde çok büyük yeri var onun. Silinmeyecek, unutulmayacak derecede büyük yeri var. O yüzden tüm Türkler, Türkçe yazan, Türkçe konuşan milletler onun eserlerini daha çok inceleyip, daha çok okuyup, daha çok insanlara yayıp, üzerinde çalışıp insanlara daha derinden tanıtmalıdır. Tabi Kırgızlar yetmiş yıl boyunca Sovyetler Birliği'nin etkisinde, onların bir vilayeti gibi, özgür olmadığı için daha çok Rus kültürünü, Rus edebiyatını, Rus tarihini, Rus medeniyetini okumuşlar, ondan etkilenmişler. Yunus Emre gibi, Mevlana gibi büyük insanları tanı-

mamışlar. Sadece sizin büyük şairiniz komünist olduğu için Nazım Hikmet'i çevirmişler. O Rusya'ya geldiği için, orada yaşadığı için arkadaşları varmış, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar tüm Sovyetler Birliği'nin kapsamındaki milletler sadece Nazım Hikmet'in eserlerini çevirdikleri için yani Sovyetler Birliği döneminde de, şu anda da daha çok Nazım Hikmet popüler, Nazım Hikmet'i daha çok tanıyor millet. O yüzden bağımsızlığımıza kavuştuğumuzdan yaklaşık şimdiye yaklaşık otuz sene oluyor yirmi dokuz sene oldu, Yunus Emre Mevlana gibi büyük Türk şairleri, yazarları, edebiyatçıları, bilim adamları, sanatçıları tanıtmaya başladı. İnşallah bundan sonra da çalışmalar yapılacak, daha yaygınlaştırılacak diye ümit ediyorum.

Meryem Özer: İlerleyen zamanlarda bu çalışmaya benzer bir çalışma yapma planınız var mı?

Altınbek İsmailov: İki sene evvel Türkistan'a gittim. Ahmet Yesevi Üniversitesi var orada, Türk üniversitesi. Orada Türkçe'nin uluslararası şiir şöleni, on ikinci şiir şöleni düzenlenmişti. Türkiye Yazarlar Birliği her iki senede düzenliyorlar. Orada Ahmet Yesevi'nin eserlerini, onunla ilgili kaynakları bulmuştum. Buraya getirdim sonra planım vardı Yunus Emre gibi, Mevlana gibi onun üzerinde çalışsam, onu da kitap haline getirsem, sonra üçünü birleştirerek, üç sufi insanı, dervişleri, onların edebi kişiliği, hayatı, eserleri hakkında büyük bir kitap hazırlamak istedim ama baktım benden önce iki üç kişi onun üzerinde çalışmış. Onu tercüme etmiş edebi kişiliği, hayatı, eserleri üzerinde çalışmış birde Kırgızca'ya çevirmişler onun Divan-ı Hikmetlerini. Sonra vazgeçtim tekrarlamaya gerek yok diye, öyle kaldı.

Meryem Özer: Sizin yaptığınız çalışmaya benzer bir çalışma yürütmek isteyen araştırmacılar için bir tavsiyeniz var mı?

Altınbek İsmailov: Şu anda Türk dünyası genel olarak tercümanlara, yani Türk dünyasını tanıyan, Türk dünyası derken ben yirmiden fazla Türk milletinden bahsediyorum. Onların dilini bilen, tarihini bilen, kültürünü anlayan, onların şair, yazar, sanatkarlarını iyi tanıyan onların eserlerini, kitaplarını okuyan tercümanlara, şairlere, yazarlara, bilim adamlarına çok ihtiyacımız var. Böyle Manas gibi, Ahmet Yesevi gibi üniversitelerdeki edebiyat fakültesinde özellikle Türkoloji bölümünde okuyan gençlerin uyanık olup, kendilerini geliştirip, böyle Yunus Emre gibi, Mevlana gibi, Ahmet Yesevi gibi önceden Sovyetler Birliği döneminde yasaklanan, kimsenin üzerinde çalışmadığı konuları, insanları, şairleri, yazarları, edebiyatçıları, tenkitçileri, tiyatro yazarlarını tanıtmaya lazım bence. Mesela Kırgızlar Türkleri, Türkler Kırgızları, Özbekleri, Kazakla-

rı, Başkurtları, Tuvaları, Altayları gerçekten iyi tanıyoruz. Bazı bir iki yazarını tanıyabiliriz ama genel olarak Sovyetler birliği döneminde, ondan önceki dönemlerde, bağımsızlığa kavuştuğumuz dönemde, şu anda yetişen, şu anda gelişen çok tanınmış kabiliyetli, büyük insanlar var. Onları biz tanımıyoruz, onları biz bilmiyoruz. Üniversiteyi bitiren öğrenciler tez konusu olarak mesela yüksek lisans öğrencileri, doktora öğrencileri, ondan sonra yardımcı doçent, profesör olmak isteyen araştırmacılar; böyle bu güne kadar kimsenin araştırmadığı, kimsenin çevirmediği, kimsenin bahsetmediği yeni, yepyeni, pırl pırl konular üzerinde çalışsa bence daha etkili, daha yararlı, daha gerekli olacağına inanıyorum. Biliyorsunuz bir sürü teze bakıyorsun, gözden geçiriyorsun eski konular, daha önce yazılmış, araştırılmış, birisi bahsetmiş herkesin bildiği konuları tekrar araştırıyorlar. Tamam, araştırabilir problem yok ama bu güne kadar hiç araştırılmayan insanlar var. Türk edebiyatında, Tanzimat döneminde, ondan önceki dönemde aşık edebiyatı, divan edebiyatı, Servet-i Fünun, Cumhuriyet edebiyatı, şu anda ki modern edebiyat çok ünlü klasik yazarlarınız var. Kırgızlar tanımıyor onları, Türkler sadece Manas'ı, Cengiz Aytmatov'u tanıyor mesela Türkiye'dekiler değil mi? Başka onlar gibi kabiliyetli insanları tanımıyorlar. Onları tanıtmak lazım Özbeklerden, Kazaklardan, Türkmenlerden, Altaylardan, Hakaslardan, Tuvalardan, Uygurlardan böyle iyi şairleri, yazarları, edebiyatla uğraşan kalem ustalarını birbirimize tanıtmamız lazım, araştırmamız lazım, çevirmemiz lazım. Bence hem çeviri yoluyla hem araştırma yoluyla bunları yapabiliriz. Bunları yapmadan olmaz. Şu an da eski Sovyetler Birliği yok artık, otuz senedir serbest, yasak yok. İstedğini yazabilirsin, istediğini yapabilirsin, istediğin insanı araştırabilirsin. Sadece tembellik yapmamak lazım, gayret etmek, uyanık olmak, vatansever olmak lazım. Birde Türk milletleri birbirinin kardeş olduğunu iyice anlaması lazım. Düşman olmamaları lazım, bazı insanlar Türk milletini bölmek için kendi aralarında düşman olmaları için kışkırtabilir. İşte siyaset, ideoloji bilmem ne, büyük ülkelerin etkisiyle o büyük ülkelerin hangi ülkeler olduğunu herkes iyi biliyor. O yüzden kültür dostluğu, medeniyet arkadaşlığı ruh kardeşliği, Türk milletlerinin altın köprüsü, ruh köprüsü böyle işlerle, araştırmalarla, edebi eserlerle, tercümelerle, ilmi araştırmalarla bence sıkı olur, mükemmel olur, ebedi olur diye düşünüyorum. Sovyetler Birliği döneminde Türk milletlerinin, Türk halklarının, Türk bilim adamlarının, Türk şair, Türk yazarlarının arasındaki bağlantı kopmuş. Yetmiş seksen hatta yüz sene boyunca onlar birbirlerini okumamışlar, birbirlerini görmemişler, birbirleri hakkında bahsetmemişler yani ayrı ayrı coğrafyada kalmışlar, tamamen kopmuş bağlantı. Ama otuz sene evvel Sovyetler Birliği çöktü, Türk milletleri daha da birbirlerine yaklaşmaya, birbirlerini tanıtmaya başladılar.

Bu bizim için çok büyük imkan yani bu şans, bunu bizim yakalamamız lazım, elimizden çıkarmamız lazım, kaybetmememiz lazım ve dünya çok hızlı geliyor. Teknoloji olsun her bakımdan saniyede yani dakika değil saniyede geliyor, değişiyor, düşünceler değişiyor, her şey hayat değişiyor, kader değişiyor, yaşam tarzımız değişiyor. Biz diğer milletlerden geride kalmamak için onlar günde sekiz saat çalışıyorsa Türk milletlerinin on altı saat çalışması lazım, diğer milletler on altı saat çalışıyorsa bizim yirmi dört saat çalışmamız lazım, onlar gündüz çalışıp gece uyuyorsa, biz gece gündüz uyumadan çalışmamız lazım. Hızlı gitmezsek, şu andaki gibi yavaş yavaş çalışırsak, yavaş yavaş gidersek biz gelişemeyeceğiz. O yüzden bizim şu andaki yapacağımız iş çok. Yetişmemiz lazım.

Meryem Özer: Son olarak Türk Ekini okuyucularına iletmek istediğiniz bir şey var mı?

Altınbek İsmailov: Evet, her Türk, Kırgız, Kazak, Özbek, Türkmen, Uygur, Azerbaycanlı, Altay, Başkurt yani her Türk kendi ülkesi için, kendi vatanı için, kendi kardeşleri için, Türk milletleri için, Türk dünyası için gece gündüz, hiç uyumadan, tembellik etmeden çalışması lazım. Nasıl çalışması lazım, sözde değil işte. Biz sadece konferanslarda, sempozyumlarda böyle her türlü etkinliklerde bir araya geliyoruz, şiir şölenlerine katılıyoruz, konferansları düzenliyoruz, kongreleri düzenliyoruz. Bir sürü programlar var her ülkede, oraya her ülkeden davetliler, etkili insanlar geliyorlar, güzel güzel konuşuyorlar, arkadaşız, kardeşiz, dostuz, böyle şöyle, bunu yapalım şunu yapalım diye onların dedikleri sözde kalıyor, kağıt üzerinde, soyut olarak söylüyoruz somut olarak unutuluyor. Bu yüzden sizin yaptığınız bu iş, çok büyük iş. Bazıları önemsemeyebilir, fark etmeyebilir, görmeyebilir, hissetmeyebilir ama her insan hem kendi gücüne, kendi ihtiyaçlarına, kendi görüşüne göre elinden gelen işi yapmalıdır. Mesela bilim adamları makalesini yazmalı, kitabını çıkarmalı, şair şiirini yazmalı, sizin gibi dergide çalışan insanlar o dergiyi sürekli aksatmadan her zaman yayınlaması, çıkarması, geliştirmesi, tüm dünyaya dağıtması, okurların sayısını daha arttırması lazım bu bakımdan ben çok sevindim böyle dergi çıkardığınızı duyunca. Bu gönül işidir, benim bildiğim kadarıyla size iki kuruş bile kimse vermez. Siz Türk dünyasına, Türk milletine, Türk edebiyatına, Türk kültürüne, Türk tarihine hizmet diye gönülden çalışıyorsunuz. Sizin gibi böyle gönül adamları, milleti için, ülkesi için, vatanı için, Türk dünyası için çalışan insanlara her zaman ihtiyacımız var, Sizlerin sayısının artmasını istiyorum. Başarılar diliyorum, yolunuzun açık olmasını istiyorum.

BİR GÖRÜN

Kapında kul olmak âr değil bana
Toprağına yüzüm sürmek dilerim
Senden gayrı kimse yâr değil bana
Bir görün Yunus'um görmek dilerim

Yıllardır koşarım izinde pîrim
Ağlamak isterim dizinde pîrim
Bulamazsam bu yeryüzünde pîrim
Kanatlanıp göğe ermek dilerim

Geldin ateş gibi geçtin âb gibi
Hasretinle hâlim pek harâb gibi
Yunus'um kalbimi bir kitap gibi
Senin huzuruna sermek dilerim

Bu aşkın uğruna aşklar kül oldu
Bu aşkın uğruna dil bülbül oldu
Göğsümde yüreğin kızıl gül oldu
Koparıp da sana vermek dilerim

Rüzgâr ol şafakta alnıma sürün
Bulutlara sarın mehtaba bürün
Görün bana pîrim bir kere görün
Vuslatın gülünü dermek dilerim

HALİDE NUSRET ZORLUTUNA

YUNUS GİBİ

Aşk ile mestane olmuş
Yunus'u sevdada gördüm
Bekâdan mekâna gelmiş
Yunus'u dünyada gördüm

Bir dem bulutta eğlendi
Yağmur olup yere indi
Buhardan rahmete döndü
Yunus'u deryada gördüm

Arzu fidanları soldu
Kabil-i feyz ile doldu
Gözümüz gönlümüz oldu
Yunus'u manada gördüm

Her şey Yunus'ta var oldu
Yunus'ta hakla sır oldu
İsim cisim ten bir oldu
Yunus'u Mevlâda gördüm

Melekler merhaba dedi
Vasfını beyan eyledi
Mislinde âşık gelmedi
Yunusu semada gördüm

Aşk yolunda en baştaydı
Pir görünür genç yastaydı
Benlik ile savaştaydı
Yunusu dâvada gördüm

Gâh çiçek oldu gâhi bal oldu
Gâh yolcu gâhi yol oldu
Gâh hak oldu gâhi kul oldu
Yunus'u dünyada gördüm

Coştu yüreği sevince
Dervişlik onun gönlünce
Değişti fikir düşünce
Yunus'u rızada gördüm

Hizmet fırınında pişti
Yolu Taptuk'a erişti
Herkes ona öz kardeşti.
Yunus'u sefada gördüm

Feymâni'ye cevher sattı
Dostluk elini uzattı
Bunu kendisi anlattı
Yunusu rüyada gördüm

AŞIK FEYMANİ

YUNUS'UN GÜLLERİ

Bütün düşüncem başk' olup
Hayâlde canan yelende
Can sohbeti kumlanda
Yedi felekler aşk olup

Münafıklar yorulanda
Hal dilinden gül dalından
Taksirimiz sorulanda
Yedi zemin yardanda

Sarmaşık kavak dalında
Canan diye sarılarda
Yetmiş bin bahar renk olup
Bir çiçeğe karılarda

Bir gönüle on bin yara
Acıtmadan vurulanda
Sol kâinat secd'eyleyü
Can Çalab'a verilende

Bu mesel içre halimiz
Bir yüceden görülende
Denir erenler katında
Açar gülleri Yunus'un

AHMET KABAKLI

Yunus Emre'ye

Bir yerde ölüp, bes, niye min yerde doğuldu?
Aşkında yanırken yeniden bir de doğuldu.
Şiirindeki hikmeti satırlarda doğuldu.

Bir yerde ölüp bes, niye min yerde mezarı?
Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezarı.
Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezarı-

- Efsane mi gerçek mi? Bu insan nice insan.
- Varlık sesidir, kopmuş, o, Türk'ün kopuzundan.

Bahtiyar Vahapzade

Türlü türlü cefanın adını ask koymuşlar...

@turkekinidergisi

@turkekinidergisi

@turkekini2019

turkekinidergisi@gmail.com

0541 234 9607 - 0534 930 9464